

PÕHISEADUSE ASSAMBLEE KOLMEKÜMNES ISTUNG

10. aprill 1992

Juhataja T. Anton

Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Kell on 11.01 ja algab assamblee loodetavasti viimane istung. Ma loodan, et seda päikesepaistet ja kevadet, mis on akna taga, jätkub ka meie saali. Palun teeme kõigepealt kohaloleku kontrolli! Suur tänu! Me alustame 28 assamblee liikmega. Esimene küsimus, milles meil tuleb kokku leppida, on tänane päevakord. Meil jäi pooleli küsimuste ring, mille pealkirjaks oli "Redaktsioonitoimkonna ettepanekute läbiarutamine põhiseaduse eelnõu parandamiseks". Juhatus pakubki esimese päevakorrapunktina sama teema jätkamist.

Teiseks. Me leppisime eelmisel istungil põhimõtteliselt kokku, et redaktsioonitoimkonnal on volitused uurida ka põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu parandamise võimalusi. Seda on redaktsioonitoimkond teinud ja peatselt jagatakse meile välja redaktsioonitoimkonna ettepanekud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu parandamiseks. Juhatus teeb ettepaneku võtta teise päevakorda põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu parandamine. Ka selles küsimuses oleks ettekandjaks redaktsioonitoimkond.

Kolmas, viimane päevakorrapunkt võiks olla Põhiseaduse Assamblee pöördumine Eesti Vabariigi kodanike poole. Pöördumise tekst on teie ees laual ja selle on koostanud redaktsioonitoimkond, võttes aluseks Ain Kaalepi esialgse teksti. Sellise pöördumise koostamise mõtet on mitmel korral väljendanud ka meie kolleeg Hando Runnel.

Niisiis olen teile tutvustanud juhatus ettepanekut tänase istungi päevakorra kohta, kus on kolm käsitletavat punkti. Palun, kas teil on teisi ettepanekuid? Me asume hääletama.

Kes on selle poolt, et kinnitada päevakorda kolm küsimust ettelõetud kujul? Poolt on 28 assamblee liiget, vastuhääli ei ole.

Oleme päevakorras kokku leppinud. Tänan teid! Palun võtke ette põhiseaduse eelnõu ja redaktsioonitoimkonna ettepanekud selle eelnõu muutmiseks, mis kannavad kuupäeva 10. aprill 1992! Kõnetooli palun redaktsioonitoimkonna esimehe proua Liia Hänni.

L. Hänni

Lugupeetud assamblee juhataja! Kallid kolleegid! Teatavasti jäi meil eelmisest korrast menetlusse päris mitu paragrahvi, mille suhtes me võtsime veel mõtlemise ja täpsustamise aega. Need paragrahvid on nüüd redaktsioonitoimkonnas läbi arutatud, kuid lisaks nendele on meil ettepanekuid ka teiste paragrahvide kohta. Enamikul juhtudel on meie ettepanekud

redaktsioonilised pisiparandused, aga kuna on võimalus väikseid kohendusi veel teha, siis toome vastavad ettepanekud ikkagi teie ette. Lubage, et ma tutvustan teile nüüd järjest seda, mis on meie ettepanekute lehel.

Ettepanek nr. 1 seisneb pealkirja muutmises, kuid täna hommikul me kaalusime veel üsna põhjalikult, kas ikkagi on hädavajalik seda teha, ja leidsime, et võtame ettepaneku maha. Ütlen siiski mõne sõna nende asjaolude kohta, miks me selle ettepaneku juurde üldse jõudsime. Põhiseaduses pole sätestatud mitte kõik õigused. Seda tunnistab ka meie põhiseadus ise, mis ütleb, et neid õigusi on võimalik laiendada. Seetõttu oli termini "põhiõigused" kasutamine põhjendatud. Samal ajal kerkis üles küsimus, kas vabadused, mis on kirjas põhiseaduses, on kõik vabadused või on ka siin nimetatud põhivabadused. Vahepeal oligi ettepanek kirjutada siia "põhivabadused". Et see oleks teinud pealkirja väga kohmakaks, siis oli ettepanek jätta ka õiguste eest see "põhi-" ära. Täna hommikul me leidsime aga, et siiski peaks olema mingisugune viide, mis näitaks, et tegemist on eelkõige põhiseaduslike õigustega. Sellel kaalutlusel võiks ka jääda esialgne redaktsioon. Nagu te sellest näitest võite aru saada, on praegu viimistlemine jõudnud juba sellise tasemeni, kus tõesti hakkavad mängima niisugused nüansid, mis põhiseaduse sisu ei puuduta.

Niisiis lubage, et ma lähen kohe teise ettepaneku juurde. Eelmisest assamblee istungist jäi meil menetlusse § 56, kus olid loetletud need õigused ja vabadused, mis kodanikel ja mittekodanikel on erinevad. Selle paragrahvi stiilile oli väga palju etteheiteid, sellepärast et me põhiseaduse II peatüki eelnenud tekstis lubame neid õigusi ja vabadusi igäühele, aga pärast ütleme, et tegelikult need ei olegi igäühe õigused ja vabadused. Sellest tulenevalt otsisime stiili, mis ei oleks alguses kõikelubav ja hiljem piirav, vaid vastupidi. Need õigused ja vabadused, mille ulatus on kodanikel ja mittekodanikel erinev, on otstarbekas põhiseaduses sätestada kui kodanikuõigused ja öelda, et seadus võib nende osas välisriikide kodanike õiguslikku seisundit reguleerida. Koos sellise täpsustusega saaks ka selgeks, et põhiseaduses sätestatud igäüheõigusi ei ole hiljem enam võimalik kodanike ja mittekodanike puhul seaduse alusel eristada. Seda on võimalik teha ainult nende õiguste osas, kus põhiseaduses on antud vastavad viited. Need võimalikud õigused ja vabadused, mille suhtes seadusandja võib hiljem sätestada erinevusi, ongi loetletud §-s 9. Võrreldes §-s 56 esitatud loeteluga, on §-s 9 esitatud loetelu mõnevõrra lühem. Välja on jäetud viide §-le 45 – õigus levitada ideid, arvamusi ja veendumusi – ning §-le 47 – õigus rahumeelselt koguneda. Välja on need jäetud eelkõige sellepärast, et praegu üldtunnustatud rahvusvaheliste normide alusel on need õigused garanteeritud igäühele. See on ka tagasipöördumine härra Adamsi ja tema grupi esitatud eelnõu põhikontseptsiooni juurde, kus need õigused ja vabadused

olid igauheõigused. Endiselt on piiratult võimalik eristada kodanike ja mittekodanike õigust koonduda mittetulundusühingutesse, sealhulgas erakondadesse. Mittekodanike õigusliku režiimi nende õiguste osas peaks täpsemalt märkima seadus. Põhjendatud tundub kodanike ja mittekodanike õiguste eristamine tegevusala, elukutse ja töökoha valiku vabaduses, sest ilmselt hakkab ka meil Eestis tulevikus kehtima töölubade süsteem. See tähendab, et lepingu alusel lubatakse isikul asuda Eestisse kindlale töö- või ametikohale. Õigust tegelda ettevõtlusega on samuti võimalik diferentseerida hilisema seaduse alusel, sest ka siin on põhjendatud, et oma kodanikele annab riik soodsama õigusliku seisundi kui teiste riikide kodanikele. Vara omandamise piirangutele oli meil varem viide, s. o. § 32 lõik 4, aga see viide oli üleliigne, sest juba § 32 lõik 4 ise ütleb, et seadus võib vara omandamisel sätestada teatud kitsendusi. Õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral – ka siin on ilmselt vahe kodanike ja nende isikute seisundi vahel, kes on Eestisse asunud hiljem ja kellel ei ole riigiga sellist õiguslikku suhet nagu kodanikel. Paragrahvi 44 lõigud 2 ja 3: õigus saada informatsiooni riigiasutuste ja omavalitsuste tegevuse kohta ja isiku enda kohta. Kas selle õiguse puhul peaks olema võimalik eristada kodanikke ja mittekodanikke?

Nendel põhjustel, mida ma teile praegu lühidalt püüdsin ette kanda, ongi § 56 asemele pakutud § 9 täpsustatud teksti. See ei muuda sisuliselt meie põhiseaduse §-s 56 väljendatud kontseptsiooni, et kodanike ja mittekodanike õigusi saab eristada, aga nii on see stiililiselt vahest natuke vastuvõetavam. Paragrahvi 9 on lisandunud ka lõik 2, mis määrab juriidiliste isikute õigusliku olukorra. Me oleme seda küsimust varemgi käsitlenud. Juriidiliste isikute õigused leidsid kajastamist meie esialgses eelnõus. Seda, et need vahepeal välja jäid, ei saa lugeda õigeaks, sest ka juriidiliste isikute kui inimeste kollektiivide õigused vajavad põhiseaduslikku kaitset, näiteks kas või õigus pöörduda oma õiguste kaitseks kohtu poole. Seetõttu ongi ettepanek lisada § 9 lõik 2 juriidiliste isikute õiguste ja vabaduste kohta.

Ma palun teha ka väike redaktsiooniline parandus, asendades sõnad "põhiseaduses sätestatud" formuleeringuga "põhiseaduses loetletud kõigi ja igauhe õigused". See kõlab ehk natuke paremini. Sama parandus on ka teises lõigus: põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused.

Need on minu märkused § 9 kohta.

Juhataja

Palun, millised on teie küsimused? Kas keegi soovib sõna võtta? Sõnasoovijaid ei ole. Me saame hakata hääletama. Viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 38 assamblee liiget.

Kes on selle poolt, et asendada põhiseaduse eelnõu § 9 redaktsioonitoimkonna ettepanekul uue,

kahelõigulise tekstiga, mis on teile välja jagatud? Palun hääletame! Poolt on 25, vastu 3. Assamblee on teinud otsuse asendada eelnõu § 9 uue, kahelõigulise tekstiga, mille esitas redaktsioonitoimkond. Kolmas ettepanek, palun!

L. Hänni

Kolmas ettepanek puudutab § 20. Kõik, kes lugesid eilset "Postimeest", leidsid selles professor Rebase kriitika § 20 kohta. See kriitika sundis meid veel kord analüüsima §-s 20 esitatut ja tegema ka mõningaid väikesi korrektiive. Tuleb siiski öelda, et oma põhikontseptsiooni, mis tugineb rahvusvahelistele inimõiguste normidele, ei pidanud me vajalikuks muuta. Küll aga tahame täpsustada termineid, et kirjapandu oleks üheselt mõistetav.

Teile välja jagatud tekstis ei ole muudatust § 20 lõigu 2 punktis 2, kuid meil on siiski ettepanek muuta ka siin ühte sõna. Siin on kirjas "kohtu otsuse täitmata jätmise korral". "Kohtu otsus" on meil kirjutatud lahku, mis tähendab, et mitte kohtuotsust ei pea olema, et seda teha, vaid kohtu otsustus. Aga kuna see vahe on võib-olla raskesti tabatav, siis teeme ettepaneku asendada sõna "otsus" sõnaga "korraldus". Nii et selles tekstis oleks siis "kohtu korralduse täitmata jätmise korral", mis tähendab seda, et igal juhul peab olema kohtu luba, et inimeselt vabadus võtta. Paragrahvi 20 lõigu 2 punktis 3 on ettepanek asendada termin "süütegu", mis praeguses õigusterminoloogias tundub ilmselt paljudele asjatundjatele väga võõras, kasutusel olevate terminitega "kuritegu" ja "haldusõiguserikkumine". Edasises tekstis, kus praegu on jäänud veel sisse sõna "süüteo", palun ka teha väike redaktsiooniline parandus, asendades selle sõnadega "sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatu". Nii et punkt 3 kõlaks järgmiselt: "... kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatu toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks." Nagu näete, on § 20 redaktsioonilised ettepanekud terminoloogilise iseloomuga.

Juhataja

Proua Hänni! Kas on võimalik kommenteerida eelmisel istungil tõusetunud probleemi, mis puudutas mõistet "kahtlustatu" § 20 lõigu 2 punktis 3?

L. Hänni

Vabandust, siin me pidime tõesti asendama "kahtlustatu" "kahtlustatavaga"!

Juhataja

Niisiis tuleks teha üks parandus veel.

L. Hänni

See täpsustus sai tehtud juba eelmine kord ja me võtsime selle omaks, aga see ei ole lihtsalt siia sisse kantud. Kas on vaja veel kord ette lugeda?

Juhataja

Proua Hänni, palun tõesti veel kord ette lugeda! Siis tulevad küsimused.

L. Hänni

"... kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorгани ette või tema pakkumineku vältimiseks."

Juhataja

Suur tänu! Härra Tarto, kas on küsimus? Palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Hänni! Kõigepealt palun selgitada mõistet "haldusõiguserikkumine" ja juhin tähelepanu sellele, et kedagi kurjategijaks tunnistada või kuritegu fikseerida saab ainult kohus. Kuidas siin siis osatakse öelda, kas tegemist on kuriteoga või mitte? Tavaliselt kasutatakse sellistes punktides "kuriteo" asemel niisuguseid mõisteid nagu "oht inimese elule, tervisele" vms. Nii et kaks küsimust: mida mõeldakse haldusõiguserikkumise all, kas sellepärast peab tõesti nii suuri volitusi andma, ja mida tähendab kuritegu?

L. Hänni

Kuritegu on kriminaalkorras karistatav tegu. Haldusõiguserikkumine on tegu, mida ei karistata kriminaalkorras, vaid kus kohaldatakse haldusvastutust. Näiteks alkoholijoobes roolis viibimine ei ole kuritegu, küll on see aga haldusõiguserikkumine. Me arvasime, et need kaks valdkonda võiks kokku võtta terminiga "süütegu". Aga ma juba põhjendasin, et praeguses juriidilises keelepruugis tekitab sõna "süütegu" väga palju küsitavusi ja seetõttu pidasime paremaks kirjutada need kaks valdkonda siia täpselt sisse.

Kas on põhjendatud selline formuleering, et nendes kahtlustamise korral saab inimeselt vabaduse võtta? Ilmselt siiski on, sest see ei tähenda veel, et inimene tunnistatakse nendes tegudes süüdi. Lihtsalt vabaduse võtmiseks, nagu sellest lõigust ka välja tuleb, peavad olema põhjendused ja objektiivsed asjaolud, mis lubavad isikut kahtlustada selles, et ta võib toime panna kuriteo või haldusõiguserikkumise. Punkti 3 selline formuleering tugineb otseselt ka rahvusvahelistele konventsioonidele, eriti Euroopa inimõiguste konventsioonile, mille järgi sellistel juhtudel on võimalik vabadust võtta. Aga ma juhin tähelepanu, et § 20 lõik 2 algab väitega, mille järgi vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel. Seadus peab lahti kirjutama need asjaolud, mille puhul selline isiku kinnipidamine on põhjendatud.

Juhataja

Tänan! Härra Velliste!

T. Velliste

Mul on küsimus mõiste "õiguserikkumine" sisu kohta. Kas on võimalik vastandada õiguserikkumist kuriteole? Ma saan niimoodi aru, et igasugune õiguserikkumine on automaatselt kuritegu. Missugusest keeleloogikast on siin lähtunud?

L. Hänni

Praeguse terminoloogia kohaselt ei ole kuritegu igasugune õiguserikkumine, vaid ainult need õiguserikkumised, mis on karistatavad kriminaalkorras. Aga siin ma tõesti palun abi mõnelt saalis viibivalt juristilt, näiteks härra Käbinilt, kes orienteerub praeguses õigusterminoloogias ehk paremini kui mina.

Juhataja

Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Kui igasugune õiguserikkumine oleks kuritegu, siis oleks absoluutselt kogu inimkond kurjategijad. Valest kohast üle tänava minek on õiguserikkumine, see ei ole kuritegu, vaid halduskorras karistatav tegu. Ilmselt ei ole vaja hakata taolisi näiteid tooma. Kuritegu on tegu, mille eest kehtiva kriminaalseaduse järgi on ette nähtud karistus. Haldusõiguserikkumisi ehk administratiivõiguserikkumisi on kirjeldatud haldusõiguserikkumiste koodeksis. Need on liikluseeskirja rikkumised, heakorraeeskirja rikkumised, kaubanduseeskirja rikkumised jne. Tulevikus võib ilmselt ette näha, et haldusõiguserikkumised lülitatakse ka kriminaalkoodeksisse, niivõrd kuivõrd neid on vaja üldse pidada õiguserikkumisteks, mida karistatakse kriminaalkorras, ja meile jääb ühtne kriminaalkoodeks. Ka näiteks lepingulise kohustuse rikkumine tsiviilsuhetes on õiguserikkumine, kuid see inimene, kes ei ole võlga õigel ajal ära maksnud, ei ole õigel ajal tasunud üüri või elektriarvet või sõidab trammis ilma piletita, ei ole veel kurjategija.

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas keegi soovib sõna võtta? Sõnasoovijaid ei ole. Proua Hänni! Mul on palve veel kord täpselt öelda, millised on need redaktsioonitoimkonna ettepanekud § 20 kohta, mida me kohe hääletama hakkame. Palun tähelepanu!

L. Hänni

Redaktsioonitoimkonnal on ettepanek teha parandus § 20 lõigu 2 punktides 2 ja 3. Punktis 2 seisab parandus selles, et termin "kohtu otsus" asendatakse terminiga "kohtu korraldus". Nii et punkt 2 kõlaks: "... kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks." Kui nüüd on vaja neid kahte parandust eraldi hääletada, siis tuleks kõigepealt otsustada punkti 2 muudatus.

Juhataja

Kes on selle poolt, et muuta § 20 lõigu 2 punkti 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 28, vastu on 2.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 20 lõigu 2 punkti 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Proua Hänni, milline on redaktsioonitoimkonna teine ettepanek sama paragrahvi kohta?

L. Hänni

Paragrahvi 20 lõigu 2 punktis 3 on ettepanek asendada termin "süütegu" terminiga "kuritegu või haldusõiguserikkumine". Sellise muudatuse korral on punkti 3 tekst järgmine: "... kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks."

Juhataja

Tänan! Kes on selle poolt, et muuta § 20 lõigu 2 punkti 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 24, vastu 3.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 20 lõigu 2 punkti 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Tänan! Neljas ettepanek.

L. Hänni

Enne kui jõuda neljanda ettepanekuni, on veel üks ettepanek, mis tuleneb eelmisest parandusest, kus me kohtu otsuse asendasime kohtu korraldusega, kuna termin "kohtu otsus" ei olnud üheselt mõistetav. Paragrahvi 21 lõigus 2 on "kohtu otsus" samamoodi lahku kirjutatud ja kuna siingi võib tekkida vääritimõistmist, siis on ettepanek asendada termin "otsus" terminiga "luba".

Paragrahvi 21 lõik 2 kõlaks sel juhul nii: "Kedagi ei tohi vahi all pidada üle 48 tunni ilma kohtu sellekohase loata." Mis kujul see luba antakse, kas see on otsus või määrus, seda põhiseadus ei pea sätestama. Tähtis on, et kohus annab seaduses sätestatud korras loa vahi all pidamiseks.

Juhataja

Kas on küsimusi? Ei ole. Kas me võime hakata hääletama? Kes on selle poolt, et § 21 lõigus 2 teha redaktsioonitoimkonna pakutud redaktsioonilised parandused? Palun hääletame! 31 assamblee liiget on poolt, vastuhääli ei ole.

Paragrahvi 21 lõigus 2 on tehtud redaktsioonitoimkonna ettepanekule vastav parandus. Läheme edasi.

L. Hänni

Paragrahvi 23 lõigus 2 oli väljendatud põhimõte, et karistus peab olema määratud seaduse alusel, mis kehtib teo toimepanemise ajal. Meil oli see põhimõte kirja pandud ainult kuriteo

jaoks, kuid on ilmselt õige, et see põhimõte kehtiks igasuguse õiguserikkumise korral.

Sellepärast ongi ettepanek asendada siin termin "kuritegu" terminiga "õiguserikkumine", mis võimaldab seda printsiipi rakendada laiemalt kui ainult kuritegude puhul.

Juhataja

Palun, kas keegi soovib esitada küsimust või sõna võtta? Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud proua Hänni! Kas redaktsioonitoimkonnas arutati ka niisugust võimalust, et õiguserikkumised on toime pandud okupatsiooni ajal ja need tookord ei olnud okupatsioonivõimu seaduste järgi õiguserikkumised? Mis te oskate siin kommentaariks öelda?

L. Hänni

Ei, neid erinevusi, mis tulenevad Eesti ajaloost ja sellest, et meil on olnud mitmeid erinevaid õigusrežiime, me siin silmas ei pidanud. Lähtusime ikkagi eelkõige normaalsest ühiskonnast ja sellest, millised õigusnormid peaksid hakkama Eestis kehtima pärast põhiseaduse jõustumist.

Juhataja

Rohkem küsimusi ega sõnasoovijaid ei ole. Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et muuta § 23 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! 31 on poolt, vastuhääli ei ole.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 23 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

Palun, proua Hänni!

L. Hänni

On ettepanek viia § 24 lõikudes 3 ja 4 sisse väikesed muudatused, millele juhtis tähelepanu härra Jüri Põld. Nimelt, põhimõte, et kohtuistungid on avalikud, võib teatud juhtudel olla kitsendatud. Üks selliseid juhtusid on lisaks sellele, mis praegu on loetletud, ka kannatanu huvid. Nii et ettepanek on lisada lõiku 3 "kannatanu huvid". Kas on vaja kogu tekst ette lugeda? See on teile täpselt sel kujul välja jagatud.

Juhataja

Ei ole vaja, see on kõigile kirjalikult välja jagatud.

L. Hänni

Selle paragrahvi lõigus 4, mis käib kohtuotsuse väljakuulutamise avalikkuse kohta, on ettepanek võtta ära sõnad "kannatanu huvid". Ei ole väga sügavat põhjendust, et kohtuotsuse avalikkuse põhimõtet peaks kitsendama kannatanu huvidega.

Juhataja

Kolmandas ja neljandas lõigus käsitletakse väga lähedasi probleeme. Palun, kas keegi protestib,

kui me arutame need koos läbi ning paneme kolmandas ja neljandas lõigus tehtavad parandused korraga hääletamisele? Proteste ei ole. Palun teie küsimused! Kas keegi soovib sõna võtta? Sõnasoovijaid ei ole.

Kes on selle poolt, et muuta § 24 lõike 3 ja 4 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 27, vastuhääli ei ole.

Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 24 lõike 3 ja 4.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Eelmine kord tõi redaktsioonitoimkond teie ette küsimuse § 24 viimase lõigu kohta. Meie küsimus seisnes selles, kas õigus kohtuotsuse peale edasi kaevata peaks kuuluma igapähele või ainult neile, kes on süüdi mõistetud. Praegu me leidsime, et see õigus peaks siiski kuuluma igapähele. Seetõttu võtame eelmine kord lahendamata jäänud küsimuse lihtsalt päevakorrast maha.

Paragrahv 26. Siin on redaktsiooniline parandus: asendada sõnad "kuriteo ärahoidmiseks" sõnadega "kuriteo tõkestamiseks". See on teksti ühtlustamine, mingit sisulist muudatust sellega ei kaasne.

Juhataja

Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud proua Hänni! Ma juhin tähelepanu selle paranduse keskel olevale sõnale "ja", seal, kus on sõnad "kui seadusega sätestatud juhtudel" jne. Kui seda sõna seal ei oleks, siis sätestataks seadusega, millal siin võib sekkuda. Juhul kui "ja" sinna sisse jääb, siis riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud otsustavad ise, millal on vaja sekkuda avaliku korra kaitseks ja millal mitte. Nii et ma sooviksin, et sõna "ja" sealt maha tõmmataks.

L. Hänni

Siin on jäänud üks sõna lihtsalt vahele, nagu ma praegu märkan. Siin oli ka väike stiililine ebakõla. Ilmselt vajaks see järjekord veel kord kaalumist, kuigi me kontrollisime üle, et kõigis sätetes, kus on piirang, oleks piirangute loetlemise järjekord ühesugune. Antud juhul kordub sõna "kord" küll kahel korral väga väikese vahega.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma palun teha redaktsioonitoimkonna ettepanekutes, konkreetselt kuuendas ettepanekus, mis puudutab § 26, järgmine parandus: neljandas reas tuleks pärast sõna "ja" kirjutada sõna "korras". Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese

Lugupeetud ettekandja! Kas ei tuleks siis ka selles paragrahvis viia terminoloogia "õiguserikkumise" peale? Kas seda on üldse kaalutud? Ma küll nii kiiresti ei orienteeru, aga ...

L. Hänni

Ei, kindlasti mitte, sest siin ei tohiks ikkagi anda nii kergekäelist võimalust inimeste perekonnaellu sekkuda. Selleks peab olema väga tõsine põhjus. See põhjus võib olla kuriteo ärahoidmine, mitte õiguserikkumise ärahoidmine.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud redaktsioonitoimkonna juht! Kas tõesti ei olnud võimalik arvesse võtta minu eelmise korra märkust kahe kõrvutiseisva sõna "korra" ja "korra" lahutamiseks? Kas ei olnud võimalust neid lahutada?

L. Hänni

See võimalus on ilmselt veel olemas. Ma ütlesin, et me katsusime kõigis paragrahvides hoida piirangute loetelu samas järjekorras ja sellest tulenevalt jäi nii, nagu oli. Aga see kõlab tõesti natuke halvasti, mistõttu võiks selle viia loetelus kolmandaks. Siis oleks sõnastus selline: "... ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks ..." See kõlab tõesti natuke paremini.

H. Runnel

Tänan!

Juhataja

Küsimusi ega sõnasoovijaid rohkem ei ole. Ma palun proua Hännit veel kord ette lugeda § 26, sest me tegime mitmel korral siia täiendavaid parandusi. Proua Hänni! Palun tähelepanu!

L. Hänni

"Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seadusega sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks."

Juhataja

Asume hääletama. Kes on selle poolt, et parandada § 26 teksti vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 31, vastuhääli ei ole.

Assamblee tegi otsuse parandada § 26 sõnastust vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

L. Hänni

Paragrahvi 27 lõik 3. Siin oli meie taotlus parandada veidi kohmakat sõnastust, kuid uue sõnastuse otsimisel tuli ka väike sisuline täpsustus. Nimelt selline, et vanematel ei ole mitte ainult kohustus, vaid ka õigus oma lapsi kasvatada. Selline lisandus garanteeriks, et Eesti Vabariigi seadustega ei saa minna kergekäeliselt vanemlike õiguste äravõtmise teed. Paragrahvi 27 lõik 3 kõlaks siis nii: "Vanematel on õigus ja kohustus kasvatada oma lapsi ja hoolitseda nende eest."

Juhataja

Küsimusi ega sõnasoovijaid ei ole. Kas me võime hääletada? Kes on selle poolt, et muuta § 27 lõiku 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt 31, vastuhääli ei ole.

Assamblee on teinud otsuse muuta § 27 lõiku 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Lugupeetud kolleegid! Meil on küll reglemendis säte, et ilma vaheajata ei tööta me üle poolteise tunni, kuid mulle tundub tänaseks valitud tööviis sedavõrd koormav olevat, et võib-olla on mõistlik teha vahepeal 15 minutit vaheaega. See aitaks vältida seda, et me suure hooga otsustame küsimusi, mis vajavad põhjalikumat kaalumist. 15-minutiline vaheaeg võimaldaks hinge tõmmata ka ettekandjal proua Liia Hännil. Palun, kas te soostute sellega, et me teeme vaheaja?

Üks hetk veel tähelepanu. Suur tänu, proua Hänni! Assamblee juhatus sai üheksalt kolleegilt kirja, mille ma teile ette loen. Palun tähelepanu! "Palume Põhiseaduse Assamblee juhatusel selgitada, mispärast on ajakirjanduses põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse eelnõude avaldamise käigus kaduma läinud § 8, mis käsitleb suhtumist endisesse partei ja komsomoli tippnomenklatuuri ja mille assamblee oli otsustanud põhiseaduse referendumil eraldi hääletamisele panna. Meie protest on suunatud sellele, et assamblee juhatus ei ole tundnud huvi nimetatud paragrahvi kui meie ühise töö tulemuse edasise käekäigu vastu." Kui te olete nõus, siis lülitame selle päevakorda. Püüan üheksale kolleegile vastata. Kui jään hätta, täiendab mind härra Uluots. 15 minutit vaheaega, töö jätkub kell 12.10.

Vaheaeg

Juhataja

Kell on 12.10. Vaheaeg on lõppenud. Me jätkame tööd. Palun teeme kohaloleku kontrolli! Kohal on 32 assamblee liiget. Palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud juhatus! Head kolleegid! Riskides saada teie pahameele osaliseks, teen ma ettepaneku pöörduda veel korra tagasi § 24 lõigu 4 juurde. Koostöös ekspertidega on

selgunud, et tihtipeale on juristide erinev arusaamine tingitud sellest, kas konkreetne inimene tegeleb tsiviilkohtuasjadega või kriminaalkohtuasjadega. Me jätsime praegu loetelust välja põhimõtte, mille järgi on võimalik piirata kohtuotsuse avalikku väljakuulutamist kannatanu huvides. See on täiesti loogiline, kui me vaatame tsiviilprotsesse, sest seal peaks kohtuotsus olema igal juhul avalik. Aga kui me püüame enda silme ette manada kohtuprotsessi, kus arutatakse näiteks vägistamist või mõnda teist sellelaadist õiguserikkumist, siis võib leida ka, et kannatanu huvides on kohtuotsust avalikult mitte kuulutada. Eriti kui arvestada seda asjaolu, nagu seletas härra Rätsep, et tavaliselt kirjeldatakse koos kohtuotsuse väljakuulutamisega üksikasjaliselt ka neid detaile, kuidas kuritegu toimus. Nendel põhjustel võiks uuesti kaaluda, kas mitte jätta sellesse loetellu siiski alles kannatanu huvid kui üks võimalik põhjus piirata kohtuotsuse avalikku väljakuulutamist.

Juhataja

Proua Hänni! Kas sellisel juhul jääks alles tekst, mis on meie eelnõu § 24 lõigus 4?

L. Hänni

Jaa.

Juhataja

Kui talitada redaktsioonitoimkonna ettepaneku kohaselt, siis tuleks meil tühistada enne vaheaega tehtud otsus § 24 lõigu 4 muutmise kohta. Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma lisan mõne sõna veel sellepärast, et ma tunnen ennast tekkinud olukorras süüdlasena. Ma ei mõtestanud küllalt kiirelt seda punktiiri, mis parandusettepanekute loetelus oli. Asi on tõesti selles, et vägistamise asjades kuulutatakse kuni 18-aastaste kannatanute puhul kohtuotsused salaja. Nendel on õigus taotleda, et see kuulutataks salaja. Samuti on eelisolukorras naised, kes on abielus. Abielupoole huvidega põhjendatult saab abielus oleva naisterahva vägistamise või muu seksuaalkuriteo puhul taotleda, et kohtuotsust avalikult ei kuulutataks. Need neiud, kes on 18-aastased ja ei ole veel abielus, on täiesti kaitsetud sellise uudishimu vastu, mis niisuguste pikantsete asjade puhul kohtumajade koridorides kuni kohtuotsuse väljakuulutamiseni püsib. Kohtuotsus on küllaltki ilmekas tekst, sest see sisaldab kirjeldavat osa, kus on kirjas olulised kuriteo üksikasjad, need, mis just uudishimulikke huvitavad ja mille kaudu saab teada ka muid üksikasju selle isiku kohta. Ma arvan, et me teeksime niisugustele noorikutele selle parandusega lihtsalt ülekohut.

Teiseks, ka organiseeritud kuritegevuse avastamise veel prognoosimata huvides võib olla, et kannatanu küllalt lai teatavaks saamine, samuti teatava jätkuva kuriteo osalise kohtuasja

lahendamisel kuriteo üksikasjade teadasaamine kohtuotsuse avaliku kuulutamise kaudu ei ole kuritegevusvastase võitluse seisukohalt soodne. Nii et me ei riski, kui jätame selle teksti endisel kujul ja tühistame ühe eelmistest hääletustest. Eelmise lõiguga on kõik korras. Tänan teid!

Juhataja

Suur tänu! Küsimusi ega sõnasoovijaid rohkem ei ole. Juhatus paneb vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule hääletusele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et tühistada enne vaheaega assamblee otsus § 24 lõigu 4 muutmise kohta? Palun hääletame! Poolt on 22, vastu 1.

Assamblee tühistas enne vaheaega tehtud otsuse § 24 lõigu 4 parandamise kohta. Jätkame, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 28 lõik 1. Siin on ettepanek asendada termin "igapähe" terminiga "Eesti kodanik". See tuleneb muudatusest, mille me praegu tegime §-s 9. Õigus abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral on sotsiaalne õigus. See seondub ühiskonnaga, antud riigiga ja on päris loomulik, et riik võib siin teha teatud vahet kodanike ja mittekodanike vahel. Nii on see peaaegu kõigis maailma riikides. Ka Eesti Vabariigi põhiseaduses ei tohiks selline kodanike ja mittekodanike eristamine küsimust tekitada.

Juhataja

Kas assamblee liikmetel tekkis küsimusi? Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese

Lugupeetud ettekandja! Mina tahan sellele vastu vaielda, sest kui inimene, olgu ta välismaalane või kohalik inimene, kodanik või mittekodanik, on töötanud ja maksnud oma maksud riigile, siis peavad tal olema ka vastavad õigused. Vastupidi võiks olla ainult sel juhul, kui kogu sotsiaalsüsteem käiks näiteks omavalitsuste või kindlustussüsteemi kaudu. Aga nii kaua, kui see käib riigimaksude kaudu, ei saa see paragrahv kehtida ainult kodanike kohta. Tänan!

L. Hänni

Ma selgitan veel: kusagil ei ole öeldud, et riik ei võiks anda seda abi mittekodanikele. Kui me loeme § 9, siis seal on öeldud, et Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel on Eesti kodanikega võrdsed õigused, kui seaduses ei nähta ette teisist korda. Nii et selline säte annab võimaluse mõningates aspektides seadusega eristada kodanike ja mittekodanike õiguslikku seisundit. Kui assamblee leiab, et Eesti riik suudab kanda kohustusi igapähe ees, tegemata mingit vahet Eesti kodanike ja mittekodanike vahel, siis on see assamblee poliitiline otsus, aga sellest tulenevad ka riigile teatud kohustused, mida me peame suutma täita.

Juhataja

Niisiis seletab proua Hänni, et § 28 lõik 1 annab võimaluse, mida parlament, meil siis Riigikogu, võib kasutada, tegemaks vahet kodanike ja mittekodanike vahel. Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov

Lugupeetud proua Hänni! Mul on sama küsimus. Kuidas siis jääb nende 100 000 inimesega, kes on elanud ja töötanud 30–40 aastat Eestis ega saa nüüd kodakondsust? Ma kutsun teid, tulge homme Sillamäele Narva, Sillamäe ja Kohtla-Järve ametiühingute üldkonverentsile ja seletage seal seda asja. Mina küll kardan sinna minna, kui me selle artikli vastu võtame. Tänan!

L. Hänni

Püüame veel kord rahulikult analüüsida, kuidas mõjuvad koos § 28 ja § 9. Paragrahv 28 sätestab tõepoolest riigi kohustused Eesti kodanike ees ja § 9 ütleb, et need õigused laienevad ka välisriikide kodanikele ja kodakondsuseta isikutele, kui seadus ei sätesta teisiti. Seadust, mis praegu eristaks välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute ning Eesti Vabariigi kodanike õiguslikku seisundit selle konkreetse õiguse puhul, ei ole. Järelikult on praegu lähtekohaks see, et nende inimeste õiguslik seisund on võrdne. Aga Eesti Vabariigil peab siiski olema võimalus tulevikus, kui seadused välja töötatakse, eristada antud kontekstis kodanikke ja mittekodanikke, juhul kui muidugi meie rahvusvahelised kohustused, ühinemine mitmete rahvusvaheliste lepingutega, mis garanteerivad sotsiaalsed õigused kõigile isikutele võrdselt, selliste seaduste väljatöötamist ei kitsenda.

Juhataja

Niisiis on arutelu objektiks § 28 lõik 1, mille mõistmisel redaktsioonitoimkond osutab täna formuleeritud § 9 tekstile. Härra Lebedev, palun!

V. Lebedev

Austatud spiker! Lugupeetud ettekandja! Härra Sovetnikov ütles, et tema kardab homme Sillamäele sõita. Mina ei karda. Seal peab olema. Ma räägin seal kõigest, mis siin toimub. Mul on küsimus. Kuidas te arvate, võib-olla me paneme seekord normid pensioniseadusesse? Ma arvan, et siin ei ole vaja kirjutada, et Eesti kodanik. Tänan teid!

L. Hänni

Kui me kirjutame sellesse sättesse, et igaühel on õigus riigi abile, siis hiljem ei tohi riigi abi seadustes olla diferentseeritud kodanike ja mittekodanike vahel. Eesti riik peab siis igale isikule, kes tuleb tulevikus Eestisse, garanteerima täpselt samasugused õigused, nagu on Eesti kodanikel. Kui me seda suudame ja tahame, võime praegu meie parandusettepaneku maha hääletada. Sel juhul jääb teksti, et igaühel on õigus riigi abile, ja vastav muudatus tuleb teha ka §-s 9. Härra

Lebedevile ütlen aga selgituseks niipalju, et 22. novembril võttis Venemaa ülemnõukogu vastu inim- ja kodanikuõiguste deklaratsiooni, kus väga selgelt tehakse vahet nende õiguste vahel, mida lubatakse ja rakendatakse kõigi isikute suhtes, ja nende õiguste vahel, mida garanteeritakse ainult Venemaa kodanikele.

Juhataja

Härra Laar, palun!

M. Laar

Austatud härra spiiker! Austatud ettekandja! Ausalt öeldes on ka mul selle punkti suhtes siiski teatavad kahtlused. Mitte sellepärast, et härra Lebedev ähvardab kõik ära rääkida, mis siin saalis täna räägitakse. Ma arvan, et me ei peaks siiski orienteeruma Venemaa kogemusele, sellele, mida Venemaa teeb või on teinud, vaid peame vaatama selles suunas, kuhu me tahame minna, s. o. Euroopa poole. Euroopas tundub selline piirang ausalt öeldes kohatuna ja vastuvõtmatuna. Inimestel, kes on maksnud makse, kes on töötanud ühel maal, peaks kõigil see õigus olema, sõltumata sellest, mis kodakondsuses nad on. Ma arvan, et just see on punkt, kus pensioniseaduses saab vahet teha nende vahel, kes on elanud ja töötanud ühel maal ja sellega oma pensioni seal ära teeninud, ning nende vahel, kes seda mitte teinud ei ole. Aitäh!

L. Hänni

Ma arvan, et siin tuleb siis lihtsalt teha alternatiivne hääletus, sest see on tõepoolest valiku küsimus. Kuigi ma kannan ette neid seisukohti, mis on kirjas, ei tähenda see seda, et ma alati ise neid toetaksin. Ma tutvustan teile neid argumente, mis koorusid välja meie koostöös ekspertidega. Nemad tuginesid riikide senisele praktikale, et kõigi õiguste, eriti sotsiaalsete õiguste puhul riigid tavaliselt ei võta endale kohustusi tagada mittekodanikele ja kodanikele ühesugune õiguslik olukord. Kui meil see on otstarbekas, siis võime selle ümber teha ja teisiti otsustada.

Juhataja

Lugupeetud proua Hänni! Juhatus palub siiski veel kord seletada assambleele § 28 lõigu 1 seost täna formuleeritud §-ga 9. Võib-olla võimaldab see piirduda nelja sõnavõtjaga või küsimuse esitajaga, kelle nimed on tabloom, ja pärast seda hääletamise teel otsustada, millise teksti juurde me jääme. Ma palun kõigi tähelepanu, sest sõnavõttud näitasid, et proua Liia Hänni selgitus ei olnud kõigile mõistetav. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Paragrahvi 9 esimene lause ütleb, et meie põhiseaduse eelnõus loetletud kõigi ja igapähe õigused on võrdsed nii kodanikel kui ka mittekodanikel. Järelikult, seadused, mis

hiljem võetakse vastu nende õiguste sisu täpsustamiseks, ei tohi enam diferentseerida kodanike ja mittekodanike õigusi. Samuti ütleb § 9, et ka ülejäänud õigused ja vabadused, mis küll põhiseaduses on sätestatud ainult Eesti kodanikele, kuuluvad ühtlasi kõigile teistele isikutele, juhul kui seadus ei näe ette eristamist. Niisuguse formuleeringuga me saavutame selle, et seadusandjal on tulevikus teatud võimalus diferentseerida kodanike ja mittekodanike õiguslikku seisundit kindlate õiguste ja vabaduste osas, mis on loetletud §-s 9. See loetelu on lõplik, selles loetelus on põhiliselt sotsiaalsed õigused. Põhiseaduse jõustumise hetkel on nendest õigustest minu analüüsi kohaselt kitsendatud ainult õigust osta maad, mis oli meil ka varasemas eelnõu redaktsioonis sees. Nii et lähtekohaks on ju see, et põhiseaduse jõustumisel on meil kodanike ja mittekodanike õiguslik olukord ka nende sätete järgi võrdne.

Juhataja

Suur tänu! Härra Salum, palun!

V. Salum

Sõna "igäühel" ei haara mitte ainult Eestis töötanud tööveterane, vaid ka Norilski surmalaagri ja Kolõma vangivalvureid, kellel oli õigus valida elamiskohta Eestisse. Nii et kui me jääme sõna "igäühe" juurde, siis peame ka neile vangivalvuritele ja laagriülematele maksma kõiki toetusi, mida Eesti kodanik saab. Selles suhtes sõna "igäühel" siia ei sobi. Väga hästi on olemas ka seos §-ga 9, mida proua Hänni põhjendas. Nii et redaktsioonitoimkonna parandus "Eesti kodanikul" on praegu sobiv. Me ei jõua kõigile surmalaagriülematele ja okupatsiooniar mee veteranidele samu õigusi tagada.

Juhataja

Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen

Lugupeetud ettekandja! Ma olen täpselt samal arvamusel nagu redaktsioonitoimkond, et kodanike ja mittekodanike õiguslik olukord ei saa ühes demokraatlikus riigis olla võrdne. Niimoodi näiteks ei ole see ka Rootsis mitte, kus kodanikele ja mittekodanikele on kehtestatud täiesti erinevad maksusüsteemid ja sellest tulenevalt loomulikult erinev õiguslik abi. Kodaniku ja riigi seos on just väljendatud kodakondsuse alusel. See on täiesti normaalne ja Euroopa üldtavades kehtiv. Selles paragrahvis on juttu riiklikust abist. Mina ei saa aru, kas see on pension, ma ei ole selles mitte päris kindel. Kui kodanikel on kõrgemad maksud, siis on täiesti loomulik, et kodanik saab pärast riigilt ka teatud soodustusi pensioni maksmise korras. Teiseks, me ajame siin ilmselt praegu segamini kaks õiguslikku kategooriat. Me räägime võõrriigi kodanikest Euroopa mõiste järgi, s. t. kes on saabunud riiki elama legaalselt, selle riigi

loal. Ma tuletan meelde, et Eestisse on saabunud praegu suur osa inimesi illegaalsete immigrandidena ebaseaduslikult, kolonisatsioonipoliitika tulemusena. Nende pensioni- ja kõik muud küsimused tuleb lahendada riikidevaheliste läbirääkimiste teel. Jutt on praegu Eesti Vabariigis elamise ajast. Meie tahame siin saalis hakata rääkima Eesti NSV-s tehtud tööst. See küsimus tuleb reguleerida riikidevaheliste läbirääkimiste teel. Ma pooldan selle paranduse sisseviimist. Aitäh!

Juhataja

Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Lugupeetud proua Hänni! Mulle tundub, et praegu vaadatakse seda parandust ainult esimest lauset silmas pidades. Kui esimest ja teist lauset koos vaadata, siis on minu arvates kõik selge. Siis võib siin tõesti olla, et igaühel on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, toitjakaotuse ja puuduse korral. Teine lause ütleb ju, et abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus. Need ei pruugi kodanikul ja mittekodanikul hoopiski ühed ja samad olla. Kui see on niimoodi sõnastatud, siis tähendab see ka seda, et kui juhtumisi ilmuvad Soome saatkonna ette jällegi põgenikud kas Rumeeniast või mõnest teisest riigist, annab Eesti riik neile ikkagi kõhutäie süüa, enne kui ta nende olukorra ja saatuse lahendab. Aitäh!

Juhataja

Härra Talve, palun!

J. K. Talve

Lugupeetud kolleegid! Ma juhiksin ka tähelepanu sellele, et need välismaalased, kes siia võivad tulevikus sattuda, ei pruugi sugugi olla just nimelt Venemaa kodanikud, neid võib siia ka Läänest tulla. Aga üldiselt on minu teada Euroopa riikides suhtumine diferentseeritud. Näiteks Soomes ei ole kõiki õigusi sugugi igaühel, kes Soome elama tuleb. Seevastu on aga olemas väga ulatuslik sotsiaalkindlustuslepingute võrk, mis vastastikku õigused tagab. Nagu härra Rumessen siin ütles, on see riikidevahelise kokkuleppe küsimus, kuidas vastastikku teatud sotsiaalkindlustussoodustused tagada. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Ma tahan öelda veel paar sõna selgituseks. Härra Järlik väitis, et kui järgmises lauses on öeldud, et abi liigid, ulatuse ja saamise tingimused ning korra sätestab seadus, siis see võimaldab eristada kodanikke ja mittekodanikke. See siiski nii ei ole. Kui on öeldud, et igaühe õigus, siis

see tähendabki, et hiljem kodakondsuse alusel eristada ei saa. See on selgelt välja öeldud ka §-s 9, kus on kirjas, et kõigi ja igauhe õigused kuuluvad võrdselt nii kodanikele kui ka Eestis viibivatele välisriikide kodanikele. Kui me interpreteerime nii, et jätame seaduse tõlgendada ja seaduse lahti kirjutada, siis ei ole mittekodanikel tegelikult mingit põhiseaduslikku kaitset, sest seadusandja võib iga õigust hakata hiljem piirama. Põhiseaduses kodanike ja mittekodanike õiguste eristamise mõte ongi see, et on teatud õigusi, mis on võrdsed kõigil, ja on õigusi, mille puhul seadused võivad eristada kodanikke ja mittekodanikke.

Juhataja

Proua Hänni! Enne kui me hääletama asume, kas meil on võimalik väita, et § 28 lõik 1 ei piira kellegi õigusi, kuid annab Riigikogule võimaluse vajaduse korral teha vahet kodanike ja mittekodanike vahel?

L. Hänni

See on nii. Ma juhin veel tähelepanu §-le 9, mis ütleb, et kui ei ole sellist seadust, mis eristab kodanike ja mittekodanike õiguslikku seisundit, siis on see seisund võrdne.

Juhataja

Mul on palve, et härra Lebedev, kes oli lahkelt nõus kõike täpselt ja õigesti edasi andma, mis siin saalis toimub, annaks edasi ka need sõnad ja mõtted, mida praegu ütlesime mina ja proua Hänni. Palun, härra Lebedev!

V. Lebedev

Ma tegin tõlke vene keelde ja ma loen selle Sillamäel ette täpselt nii, kuidas siin on kirjutatud. Aitäh!

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Mina julgen üleminekuvormelina meenutada seda tõsiasja, et põhiseadus teeb vahet isegi meeste ja naiste vahel, kuigi nad on võrdsed.

Juhataja

Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et parandada § 28 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 24, vastu 8.

Assamblee on võtnud vastu otsuse muuta § 28 lõiku 1. Et selle paragrahvi ja selle lõigu tõlgendamisel ei tekiks mitmeti mõistmist, kordan veel kord. Redaktsioonitoimikond selgitas meile, et § 28 lõigu 1 rakendamisel iseenesest ei piirata kellegi õigusi, vaid antakse Riigikogule lihtsalt võimalus eristada kodanikke ja mittekodanikke, kui Riigikogu peab seda vajalikuks. Kas

nii, proua Hänni?

L. Hänni

Jaa.

Juhataja

Me oleme kokku leppinud. Läheme edasi.

L. Hänni

Paragrahvi 29 lõigus 1 on samasugune muudatus nagu eelmises paragrahvis. See tuleneb ka §-st 9 ja räägib sellest, et riik garanteerib Eesti kodanikele õiguse valida vabalt tegevusala, elukutset ja töökohta. Näitena võib tuua selle, et juba praegu nõutakse teatud ametikohtadel, näiteks laevakaptenitelt, kodakondsuse olemasolu, samuti peavad teatud riigiametites töötajad olema Eesti Vabariigi kodanikud. Sellel põhjusel ongi vaja põhiseaduses täpselt öelda, et selle õiguse puhul on võimalik eristada kodanikke ja mittekodanikke.

Juhataja

Niisiis, § 29 lõik 1. Küsimusi ega sõnasoovijaid ei ole. Me asume hääletama. Vabandust! Härra Sovetnikovil oli käsi püsti. Palun, härra Sovetnikov!

S. Sovetnikov

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Tekstis oli, et igapähele on õigus vabalt valida. Kui õigus on igapähele, siis on see kindlasti ka Eesti kodanikul. Aga kui panna "Eesti kodanikul", siis tähendab see, et teistel ei ole üldse õigust.

L. Hänni

Seda ei väida ju keegi, et teistel seda õigust ei ole. Ma ütlen veel kord, et kõiki neid paragrahve tuleb lugeda koos §-ga 9. Nende paragrahvide koosmõju tulemus on see, et põhiseadus garanteerib selle õiguse kodanikele, tehes sellega samaaegselt riigile kohustuseks garanteerida see õigus kõigile kodanikele. Mittekodanike õiguslik olukord on sätestatud samuti §-s 9, mis ütleb, et kui seadus kodanikke ja mittekodanikke ei erista, siis on nende õiguslik seisund võrdne.

V. Lebedev

Härra spiiker! Head kolleegid! Ma arvan, et me peame panema põhiseaduse teksti epigraafi "Muulased, minge välja!" Aitäh!

M. Lauristin

Lugupeetud juhataja ja lugupeetud proua Hänni! Praegune arutelu viib meid niisugusele arusaamisele, et kui assamblee liikmetel on raskusi lugeda kahte paragrahvi koos n.-õ. loogilise tervikuna, s. t. § 9 ja vastavalt § 28 ja § 29, millele järgnevad ka §-d 31, 44 ja 48, siis oleks ehk hoopis õigem tulla selle juurde tagasi, teha vaheaeg ja arutada seda, et mitte panna kõike

loendina § 9, vaid ikkagi lõhkuda see laiali ja iga paragrahvi juures korrata lauset, mille me hääletasime sisse § 9. Tundub, et muidu võib tekkida tõepoolest see probleem, et mitte ainult assamblee liikmed, keda me siin täna kuulasime, vaid ka kõik põhiseaduse täitjad hakkavad välja kiskuma § 28, § 29, § 31, § 41, § 44 ja § 48. Seda võidakse teha kuritahtlikult ja mitte näha, et tuleb vaadata koos § 9 ja loetletud paragrahve.

L. Hänni

Lugupeetud proua Lauristin! Me kaalusime igasuguseid võimalusi, kuidas selgemalt aru saada, mida põhiseaduses on öeldud. Aga stiililiselt ja vormistuslikult oli väga raske korrata ühte ja sama mõtet põhiseaduse väga mitmes paragrahvis. Kas seegi aitab? Kui mõista ei taheta, siis ka ei mõisteta.

T. Velliste

Ma küll mõistan proua Lauristini muret, see on poliitilist laadi, kuid teiselt poolt peame siiski endale aru andma, et põhiseaduse tekst ei ole mitte populaarne ajaleheartikkel ega lendleht, vaid seaduse tekst, mida tuleb lugeda kontekstis. Ma arvan, et meil ei ole mõtet hakata nüüd uuesti paragrahve ringi tegema, nende järjekorda muutma jne. Ma kutsun hääletama siiski redaktsioonitoimkonna ettepaneku poolt.

Juhataja

Suur tänu! Kas proua Hänni soovib lõppsõna? Ka § 29 üle oli meil üsna pikk diskussioon. Enne soovib siiski veel sõna proua Lauristin. Palun!

M. Lauristin

Lugupeetud härra Velliste! Ma arvan, et ka Euroopa inimõiguste harta, Euroopa sotsiaalharta ja muud konventsioonid ei ole lendlehed, artiklid, luuletused ega loosungid. Seal nimelt praktiseeritakse seda, et igas vastavas paragrahvis, kus on niisugused teatud klauslid, tuuakse need ikkagi ära, kusjuures isegi üsna ühtlaste vormelitega.

L. Hänni

Ma võin tuua ühe ...

Juhataja

Üks hetk, proua Hänni, vabandust! Härra Salum soovib ka veel sõna sekka öelda.

V. Salum

Toetan täiesti härra Velliste ettepanekut, me ei saa kogu põhiseadust täiesti uuesti teha. Kui siia tullakse sooviga teha demagoogiat ja otsitakse lihtsalt demagoogia jaoks materjali, siis tuleks muidugi kõik pulkadest ette teha. Ma arvan, et see redaktsioonitoimkonna ettepanek on täiesti väärt hääletamist.

Juhataja

Suur tänu, härra Salum! Samas olen sunnitud tegema teile märkuse, mida ma teen väga harva. Mul on nimelt palve, et kõik assamblee liikmed saaksid aru: me oleme tulnud siia kokku ühel eesmärgil. Ma palun hoiduda kasutamast selliseid mõisteid ning tegemast ka varjatud või kaudseid etteheiteid teistele assamblee liikmetele. Ma palun kõigi abi, et me jätkaksime tööd just nii. Kas ma võin lõppsõnaks anda sõna proua Hännile? Palun!

L. Hänni

Ma tahtsin tuua ühe näite proua Marju Lauristini ettepaneku juurde. Püüame need põhimõtted fikseerida igas kõne all olevas paragrahvis eraldi, näiteks § 29 lõigus 1, mis sel juhul kõlaks umbes nii: "Igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta, seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra ning eristada kodanike ja mittekodanike õiguslikku seisundit." See tekitaks täpselt samasuguseid küsimusi, sest asjaolu sellest ei muutu. Kui me tunnistame, et teatud õiguste puhul on võimalik eristada kodanikke ja mittekodanikke, siis peame selle ka selgelt välja ütleva, seda ei saa kusagile peita. Praegu on § 9 sellisel kujul, et lähteolukord põhiseaduse jõustumisel ei piira Eestis viibivate välisriikide kodanike õigusi ja vabadusi.

Juhataja

Suur tänu! Kas me võime alustada hääletamist? Kes on selle poolt, et § 29 lõigus 1 teha parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 28, vastu 4. Assamblee võttis vastu otsuse muuta § 29 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Samas ettepanekus sisaldub ettepanek muuta ka § 29 lõiku 2. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Lõigus 2 on redaktsiooniline parandusettepanek asendada loetelu, mis oli mitmuses – nakkushaigused, loodusõnnetused, katastroofid –, loeteluga ainsuses. See on stiili huvides. Samuti on ettepanek jätta välja sõnad "selles sätestatud korras", sest juba väide, mida seaduse alusel peab tegema süüdimõistetud, on piisav, et aru saada, mida mõeldakse.

Juhataja

Küsimusi ega sõnasoovijaid ei ole. Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et muuta § 29 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 33, vastu ei ole keegi.

Assamblee otsustas teha paranduse § 29 lõigus 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Käsitletavate probleemidega on väga sarnane kümnes parandusettepanek. Palun arutame sedagi, otsustame ning pärast seda teeme jälle lühikese vaheaja! Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Paragrahv 31 on nende paragrahvide loetelus, mis muutusid seoses sellega, et §-s 9 me tegime muudatuse. Õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulundusühingutesse ja -liitudesse on praeguse formuleeringu kohaselt antud Eesti kodanikele. Põhjendus on analoogne eelmiste paragrahvide kohta öelduga. See on majandustegevusvabadus, mille suhtes enamik riike eristab kodanikke ja mittekodanikke, andes oma kodanikele majandustegevuses teatud eelised. Meil tuleb otsustada, kas selline eristamine on ka Eesti Vabariigis otstarbekas.

V. Rumessen

Lugupeetud ettekandja! Kas mittetulunduslikud ühingud ja liidud sisaldavad endas näiteks ka loominguliste liitude jne. mõiste? Kuidas te seda tõlgendate? Aitäh!

L. Hänni

Praegusel juhul me arutame küll tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse kuulumist, aga mittetulunduslikud ühingud ja liidud on kindlasti ka loominguks liidud.

Juhataja

Härra Laar, palun!

M. Laar

Austatud spiiker! Austatud ettekandja! Kui ma kahe eelmise paragrahvi, § 28 ja § 29 muudatustest võiksin veel kuidagi aru saada, siis nüüd ma kardan, et kui me kirjutame Eesti Vabariigi põhiseadusesse sisse võimaluse piirata ettevõtlust kodakondsuse alusel, siis, andke andeks, see tähendab, et me lendame lihtsalt kogu oma majandusega uppi ja väga kiiresti. Sellist sätet ettevõtluse piiramise kohta ma küll ei tea üheski vähegi mõistlikus põhiseaduses. Siin ei aita ausalt öeldes ka viited §-le 9, kuna mõni ettevõtja, kellele seda sätet näidata, vaevalt viitsib hakata seda paragrahvi üles otsima. Ma olen küll täiesti kategooriliselt selle sätte vastu, mis seab piirangud ettevõtlusele. Aitäh!

L. Hänni

Tõesti on huvitav, et härra Laar ja härra Lebedev loevad neid sätteid väga ühtemoodi. Kusagil siin ei ole ju kirjas, et neid õigusi mittekodanikel piiratakse, seda ei loe siit kuidagi välja. See on võimalus eristada kodanikke ja mittekodanikke. Võib-olla on meil vaja tulevikus anda välismaalastele soodusrežiim, võrreldes Eesti Vabariigi kodanikega. See säte võimaldab eristada nende õiguslikku seisundit, aga mitte ei piira mittekodanike tegelemist ettevõtlusega.

Juhataja

Härra Tarand, palun!

A. Tarand

Ma jätaksin praegu kõrvale need poliitilised hirmud, mis nende tõlgendamisega seostuvad, ja suunan küsimuse tulevikku. Kuidas Euroopa Ühenduse seadustega selliseid võimalusi tõlgendada, nagu siin on? Kas see saab ka üheks kõikaks kodarates? Aitäh!

L. Hänni

Eesti seadusandjal, tulevasel Riigikogul, on täielik vabadus kehtestada ka välismaalaste ettevõtlusele selline õiguslik režiim, mis on Eesti riigile sobiv. Ma ei näe mingit põhjust arvata, et selle sätte alusel hakataks tulevikus välismaalaste ettevõtlusvabadust Eestis piirama. Kui me aga kirjutaksime selle õiguse põhiseadusesse sisse kui igauheõiguse, siis me lihtsalt piirame Eesti tulevase Riigikogu tegutsemisvabadust.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Tänan! Ma juhin tähelepanu kahele asjale. Tõepoolest, me ei saa ikkagi Eesti kodanikke võrdsustada kõigi muulastega. Kuna praegu on õhus hõljumas see, et kõik võõrsilt tulnud aktsionärid ja algatajad on tähtsamad kui kodused inimesed, kes on käpardid ning raha- ja majandusasjades viletsad, siis võibki juhtuda, et kõigil teistel on justkui õigus ja Eesti omal kodanikul ei ole. Selle kinnitamine on siin väga vajalik. Pealegi on juttu, et nad saavad liituda. Aga keeleline märkus on võib-olla veelgi olulisem. Ma juhin tähelepanu 15. ettepanekule ja 10. ettepanekule korraga, kus on grammatiline samasus. 15. ettepanekus on öeldud niimoodi, et Eesti kodanikel on õigus koonduda. Kümnes ettepanekus on öeldud, et Eesti kodanikul on õigus koonduda. Siin peaks võib-olla ka olema "kodanikel", sest üks inimene ei saa koonduda, ainsus ei saa koonduda. Tänan!

L. Hänni

Paragrahv 31. Kas kasutada ainsust või mitmust? Ka üks kodanik võib tegelda ettevõtlusega, aga koondumine on tõepoolest kollektiivne nähtus, nii et siin võib kaaluda mitmuse kasutamist, aga see ei ole sisuline küsimus.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas te olete nõus sellega, et sõna saavad veel härra Talve ja härra Hallaste ja pärast seda on ehk võimalik hääletamise teel otsus vastu võtta? Proteste pole. Me oleme niimoodi kokku leppinud, et sõna saavad veel härra Talve ja härra Hallaste. Härra Talve, palun!

J. K. Talve

Lugupeetud kolleegid! Härra Tarandil oli õigus, kui ta viitas Euroopa Ühendusele ja sellega

seotud probleemidele. On selge, et niisugune diferentseeritud suhtumine oma kodanikesse ja välismaalastesse on Euroopa Ühenduse raamides kaotatud. Aga Eestil on Euroopa Ühendusse veel küllaltki pikk tee, me oleme n.-ö. alles selle tee alguses. Kui vaadelda teisi võrdseid riike, näiteks Soomet, siis Soome on olnud vägagi protektsionistlik ja kontrollinud väga rangelt välismaalaste ettevõtlust. Kas see on vajalik olnud, see on iseasi. Eesti praeguses majanduslikus olukorras peaksin ma vajalikuks mitte piirata näiteks välisinvesteeringuid, aga see ei takista küll neid kontrollimast. Selleks kontrolliks annaks võimaluse diferentseeritud suhtumine. Selles mõttes ma oponentriksin natuke härra Laarile. Aitäh!

Juhataja

Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Aitäh, härra juhataja! Mul ei ole küsimus, vaid tõepoolest sõnavõtt. Ma toetan härra Talve ja härra Laari arvamust selle kohta, et siin ei tohiks olla piiranguid Eesti kodanikule või mingisugust diferentseerimist Eesti kodanike ja välismaalaste osas. Kuna põhiseadus loob omamoodi takistused ka Riigikogule teha mingit asja, mis võiks Eesti riigile kahjulikult mõjuda, siis ma arvan, et kodakondsusest lähtuvad piirangud just ettevõtluse puhul – muud see paragrahv ei käsitle – oleksid Eestile äärmiselt kahjulikud. Ma kutsun üles hääletama selle parandusettepaneku vastu. Nagunii pannakse asi pärast minu sõnavõttu hääletusele. Ma juhin tähelepanu, et vajutame punasele nupule. Aitäh!

Juhataja

Meil on käes väga täpsed ettekirjutused, kuid ilmselt küll ajaraiskamiseks annan proua Hännile võimaluse lõppsõnaks. Palun veel kord teie tähelepanu! Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Ma soovin, et siin saalis ei jääks kõlama mõte, et meie põhiseaduse § 31, juhul kui hääletatakse sellise redaktsiooni poolt, nagu me ette panime, piiraks välismaalaste ettevõtlusvabadust Eestis. Seda see mingil juhul ei tee. See annab ainult seadusandjale võimaluse ka tulevikus otsustada seda, kas Eesti Vabariigi kodanikel ja välismaalastel peab olema ühesugune õigus arendada majandustegevust Eesti Vabariigis.

Juhataja

Suur tänu! Ma palun vabandust härra Talvelt, kuid assamblee nõusolekul me leppisime kokku, et sõnavõttud lõpetab härra Hallaste, ja proua Hänni sai juba sõna lõppsõnaks. Härra Talvel on käsi püsti, see on protesti märk ja protestiks saab sõna alati. Palun!

J. K. Talve

Ma tahtsin ainult parandada härra Hallastet, kes keeras mu sõnavõtu täpselt pea peale. Ma olen selle ettepaneku poolt.

Juhataja

Ega härra Hallaste ei taha parandada härra Talve sõnu? Ma olen Hallastele väga tänulik. Me asume hääletama. Niisiis, § 31.

Kes on selle poolt, et muuta § 31 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 21, vastu on 11.

Assamblee on teinud otsuse muuta § 31 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Suur tänu, proua Hänni! Me teeme kümneminutilise vaheaja. Töö jätkub kell 13.15. Kell 13.15 palun teid uuesti saali!

Vaheaeg

Juhataja

Kell on 13.15, vaheaeg on lõppenud. Palun teeme kohaloleku kontrolli! Meid on õigeaegselt saali jõudnud 23. Proua Liia Hänni, palun teid uuesti kõnepulti! Jätkame 11. parandusettepanekust, mis puudutab § 32.

L. Hänni

Paragrahv 32. Siin on kõigepealt ettepanek liita teine ja kolmas lõik üheks lõiguks, jättes välja sõnad "omand kohustab", mis pole oma reguleeriva toime poolest eriti täpsed. Paragrahvi 32 lõik 2 oleks siis järgmises sõnastuses: "Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt." See ütleb ära selle mõtte, mis enne oli kirjas kahes lõigus, vahest täpsemalt ja selgemalt. See on üks ettepanek, mis puudutab § 32.

Juhataja

Üks hetk, palun! Kas on küsimusi? Soovib keegi sõna võtta? Küsimusi ei ole, sõnasoovijaid ka mitte. Asume hääletama.

Kes on selle poolt, et § 32 lõigud 2 ja 3 ühendada ning jätta välja sõnad "omand kohustab" vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 22, vastuhääli ei ole. Assamblee otsustas §-s 32 ühendada lõigud 2 ja 3 ning jätta sealt välja sõnad "omand kohustab". Jätkame.

L. Hänni

Sellesama paragrahvi uue numeratsiooni järgi lõigus 3 jäi meil eelmine kord lahendamata küsimus, mille alusel võiks seadus sätestada vara liigid, mida Eestis tohivad omandada Eesti kodanik, Eesti riik ja teatud juriidilised isikud. Me ei leidnud siis sobivat formuleeringut, mis

võiks olla nende vara liikide määramisel aluseks. Nüüd pakume, et see alus, mille järgi seadus võib vara liigid määrata, on üldine huvi. Kuna selle paragrahvi eelmises lõigus viidatakse üldisele huvile, siis on põhjendatud, et ka selles lõigus peetakse silmas üldist huvi, kui määratakse vara liike, mille omandamise suhtes seadus võib piiranguid teha. Nii et ettepanek on lisada sõnad "üldistes huvides".

Juhataja

Küsimuse esitajaid ega sõnasoovijaid ei ole, me asume hääletama. Härra Salum, palun!

V. Salum

"Üldistes huvides" on natuke ebamäärane ja laialivalguv. Võiks ju olla "eesti rahvuse säilimise huvides" või kuidagi teisiti täpsemalt piiritletuna. Siis veel küsimus: kas samast lõigust jääb ära, et pärimisõigus on tagatud?

L. Hänni

See on omaette lõik.

V. Salum

Kas ei saaks siis kuidagi täpsustada neid üldisi huviseid?

L. Hänni

Selle formuleeringu täpset definitsiooni on tõepoolest raske anda, teiste sõnadega võiks öelda ka "Eesti ühiskonna huvides". Millised need huvid konkreetselt on, seda peabki otsustama seadusandja, kui ta vastavaid piiranguid võimaldavat seadust vastu võtab. See on ainult suunav otsus, et selline piirang peaks arvestama ühiskonna vajadusi, aga mitte tulenema mingist muust alusest.

Juhataja

Suur tänu! Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et muuta § 32 varasemat lõiku 4, nüüd juba lõiku 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 23, vastu 2. Assamblee tegi otsuse muuta § 32 varasemat lõiku 4 ja praegust lõiku 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

L. Hänni

Järgmine ettepanek on § 36 lõigu 2 kohta. Siin on ainult redaktsiooniline muudatus. On tehtud lisaks üks lause, et selles paragrahvis väljendatu oleks selgemini arusaadav. Mingit sisulist muudatust see endaga kaasa ei too, isegi sõnad jäävad samaks, ainult punkt on teise koha peal ja sõnad on ümber tõstetud. Tekst on teil olemas, nii et ma ei hakka seda ette lugema.

Juhataja

Kas on küsimusi? Kas keegi soovib sõna võtta? Me saame asuda hääletama. Kes on selle poolt,

et muuta § 36 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 26, vastuhääli ei ole.

Assamblee on otsustanud muuta § 36 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

L. Hänni

Paragrahvi 44 lõigud 2 ja 3 jäid menetlusse eelmisest istungist. Siin oli küsimus, millised peavad olema piirangud riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning ametiisikute jaoks, millistel juhtudel nad ei pruugi anda informatsiooni oma tegevuse kohta. Samuti piirangud, millistel juhtudel ei anta välja informatsiooni isikule tema enda kohta. Kõigepealt on ka selles paragrahvis tehtud selline muudatus, et õigus saada informatsiooni on põhiseaduses sätestatud kui Eesti kodaniku õigus. Teine muudatus on see, et nii lõigus 2 kui ka lõigus 3 on loetletud asjaolud, mille puhul võib sellist informatsiooni andmist piirata.

Juhataja

Kas on küsimusi? Soovib keegi sõna võtta? Proua Hänni, kas meil on otstarbekas hääletada lõike 2 ja 3 eraldi või on võimalik teha seda koos?

L. Hänni

Kui küsimusi ja märkusi selle redaktsiooni kohta ei olnud, siis ilmselt võime need ka koos hääletusele panna.

Juhataja

Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Üks pisike keeleline märkus. Ma soovitan viimases lauses viimaste sõnade puhul redaktsiooni "tõe selgitamise huvides". See "väljaselgitamine" on minu meelest võõrapärane, millega meil hirmsasti liialdatakse. Antud juhul ei ole seda vaja.

L. Hänni

Selle parandusettepaneku võib vahest arvesse võtta, kuigi tuleb kogu teksti ulatuses vaadata, kas ka teistes sätetes selline väljend kordub. Seda võib vist nimetada nii väikeseks remondiks, et see võiks ehk jääda redaktsioonitoimkonna otsustada.

Juhataja

Täna! Kas on proteste, et me hääletame § 44 lõikude 2 ja 3 parandused läbi korraga? Ei ole. Kes on selle poolt, et § 44 lõike 2 ja 3 muuta vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 27, vastu 2.

Assamblee on otsustanud muuta § 44 lõike 2 ja 3 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

L. Hänni

Paragrahvi 45 lõigus 2 on ettepanek jätta välja sõna "riikliku", öeldes lihtsalt "tsensuuri ei ole". Kui siin ees on sõna "riiklik", siis võib mõte minna sellele, et mingi muu tsensuur on Eestis võimalik. Kui me tahame garanteerida sõnavabadust täies mahus, siis tuleks välistada igasugune tsensuur. Tuleb muidugi öelda, et kahtlemata ei saa tsensuuri mõiste alla mahutada näiteks ajakirjanduses mingi väljaandja, toimetaja tööd ja ajalehte saabuva materjali valimist. Tsensuur kui organiseeritud institutsionaalne tegevus Eestis peaks olema aga keelatud.

Juhataja

Niisiis, § 45 lõik 2. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Austatud kolleegid! Julgen meenutada neid pikki ja mitmekordseid vaidlusi ja hääletamisi mõned kuud tagasi sellesama punkti juures. Ma leian, et nii olulises küsimuses ei ole vaja nüüd lõppfaasis hakata teksti ümber sõnastama. Need põhjendused, mis me omal ajal siin saalis kuulsime, olid küllalt põhjalikud, küllalt kirglikud ja nüüd möödaminnes, kui me oleme väsinud, hakata jälle seda põhjendama on natuke tarbetu. Riiklik – see tähendab ikka ka midagi, ilma jääb lahjaks. Tänan!

Juhataja

Härra Tarand, palun!

A. Tarand

Lugupeetud ettekandja! Ma küsin uue formulatsiooni puhul ainult seda, kuidas jääb enesetsensuuriga, millega me ka siin assamblees nii hoolega tegeleme.

L. Hänni

Härra Tarand! Isiku vabadus ja õigus enese suhtes tsensuuri kasutada või mitte kasutada on põhiseaduse teiste sätetega reguleeritud. Kahtlemata ei saa kõnealust lõiku tõlgendada nii, et see ka igasuguse enesetsensuuri välistab.

Juhataja

Kas probleem on selge? Me võime hakata hääletama. Kes on selle poolt, et muuta § 45 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Palun hääletame! Poolt on 18, vastu 12.

Assamblee on otsustanud muuta § 45 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

L. Hänni

Järgmine ettepanek on § 48 lõigu 1 kohta. See lõik räägib õigusest koonduda mittetulundusühingutesse, -liitudesse ja erakondadesse. Muudatus on see, et nimetatud õigus nagu mitmed teisedki õigused, mida me juba käsitlesime, on praeguse redaktsiooni kohaselt selles sättes garanteeritud Eesti kodanikele.

Juhataja

Proua Lauristin, palun!

M. Lauristin

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Ma tulen pärast vaheajal toimunud vestlust siiski uuesti tagasi sellesama n.-ö. tekstikonstruktsiooni probleemi juurde. Me arutasime mainitud probleemi sellest seisukohast, et kõik need õigused algavad praegu märksõnaga "Eesti kodanikul" ja nende kohta ütleb § 9, et kui seaduses pole öeldud teisiti, siis on samad õigused ka välisriikide kodanikel. Tuleb arvestada tänapäeva rahvusvahelist käivet ja ka sisekäivet ja seda, et otsitakse n.-ö. infopankadest. Märksõna järgi ei tule siia juurde § 9, vaid tuleb ainult see paragrahv. Siin juba oli küsimus, kas ka näiteks loomingulised liidud kuuluvad nende hulka. Te ütlesite, et kuuluvad küll. Siia kuuluvad muidugi ka ametiühingud jne. Me ei saa garanteerida niisuguse paragrahvi ühemõttelist tõlgendust. Tähendab, ma tulen tagasi ettepaneku juurde, et redaktsioonikomisjon vaataks lõunavaheajal kõik need paragrahvid üle ja kaaluks võimalust öelda igas kõnealuses paragrahvis seda, mis praegu on öeldud §-s 9.

L. Hänni

Me võtame selle ettepaneku arvesse ja siis teatame redaktsioonitoimkonna koosoleku toimumise aja ja koha, et kõik, kes tahavad, saaksid sellest arutelust osa võtta.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Toetan eelkõneleja mõtet, kuid antud paragrahvi juures oleks algne sõnastus parem kui redaktsioonikomisjoni ettepanek. Nii et kutsun hääletama algteksti sõnastuse poolt: "Igaühel on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja -liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud." Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kas me oleme valmis hääletama? Kes on selle poolt, et muuta § 48 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 11, vastu 16.

Assamblee lükkas tagasi redaktsioonitoimkonna ettepaneku ja § 48 lõigu 1 tekst jääb nii, nagu meie eelnõus oli. Läheme edasi.

L. Hänni

Vastavalt sellele otsusele tuleb muidugi teha muudatus ka §-s 9, kus sellest loetelust peaks siis välja jääma § 48. Nüüd oleme jõudnud peatüki lõppu. Arvestades muudatusi mitmes paragrahvis ja lisandusi §-s 9, ei ole §-l 56 enam mõtet ja see tuleb põhiseaduse eelnõu tekstist välja jätta,

sest kõik siin sätestatu on juba teistes paragrahvides teises kontekstis lahendatud.

Juhataja

Palun, kas selle ettepaneku sisu on arusaadav ja meil on võimalik hääletada? Härra Salum, palun!

V. Salum

Proua Lauristin kutsus üles neid paragrahve, mis me nüüd muutsime, uuesti läbi vaatama. Tuleks tõsiselt kaaluda, kas on õigem jääda § 56 juurde ja lühendada § 9, nagu algselt oli. Sel juhul § 56 selgitaks asja mõtet paremini kui praegune pikk § 9. Tänan!

L. Hänni

Kindlasti ei ole mõtet põhiseaduse eelnõus kahes kohas ühte ja sama teksti korrata. Kui me ka teeme mõningad muudatused ja kirjutame iga paragrahvi juures eraldi lahti selle mõtte, mis on väljendatud §-s 9, siis § 9 vastavalt sellele lüheneb, aga mingil juhul ei ole vaja jätta põhiseadusesse § 56, kus ju korratakse sama mõtet. Nii et redaktsioonitoimkonna ettepanek on see paragrahv põhiseadusest välja jätta, kuna kogu selle paragrahvi mõte on juba edasi antud §-s 9 ja nendes muudatustes, mis me tegime mitmes teises paragrahvis.

Juhataja

Küsimusi rohkem ei ole, sõnasoovijaid ka mitte. Panen küsimuse hääletamisele. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule jätta eelnõust välja § 56? Hääletame, palun! Poolt on 28, vastu 2.

Assamblee otsustas jätta põhiseaduse eelnõust välja § 56. Õnneks on edasi väga kerged küsimused ja meil läheb ilmselt kiiremini. Nimelt on vaja nüüd lõplikult kokku leppida, milline on Vabariigi Valitsuse moodustamise kord. See küsimus hõlmab tõenäoliselt mitutki paragrahvi ja § 91 koosneb väga paljudest lõikudest, nii et ma palun kõigi assamblee liikmete täit tähelepanu. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Põhimõttelised otsused § 91 kohta langetas assamblee eelmisel korral, kui ta hääletas sisse härra Adamsi ettepaneku, mille mõtteks oli anda presidendile teine katse peaministri kandidaadi määramiseks. Me ei hääletanud lõplikku redaktsiooni sellepärast, et me tahtsime redaktsioonitoimkonnas veel kord analüüsida, kas nende kahe härra Adamsi pakutud lõigu lisamisel ei teki vastuolusid eelneva tekstiga. Ühe sellise vastuolu me ka avastasime. Nimelt, esimesele peaministri kandidaadile volituste andmisel oli meil formuleeritud, et Riigikogu otsustab avalikul hääletamisel peaministri kandidaadile volituste andmise valitsuse moodustamisel. See tähendab, et Riigikogu langetab otsuse poolthälteenamusega, nagu see on

põhiseaduses sätestatud. Härra Adamsi formuleeringus oli aga kasutatud veidi teist terminoloogiat, oli öeldud, et peaministri kandidaat peab saama Riigikogu enamuse toetuse, mis tähendab teistsugust häälteenamust kui poolthäälteenamus. See tähendab seda, et enamik hääletamisest osavõtnuid peab hääletama peaministri kandidaadi poolt. Kuna ei ole põhjendatud kaks erinevat korda peaministri kandidaadile volituste andmisel, siis me jääme selle esialgse, esimese ringi variandi juurde. Nimelt selle juurde, et Riigikogu otsustab peaministri kandidaadile volituste andmise poolthäälteenamusega ja vastavalt sellele on redigeeritud ka § 91 lõigu 4 teksti. Muid sisulisi täpsustusi tehtud ei ole, ülejäänud on n.-ö. redaktsioonilised ümberpaigutused, selleks et § 91 sisu oleks paremini mõistetav.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me oleme Vabariigi Valitsuse moodustamise korda arutanud õige mitmel korral. Palun, kas te jõudsite läbi lugeda selle redaktsiooni, mille on esitanud redaktsioonitoimkond? Kas võib hääletada?

Kes on selle poolt, et redigeerida põhiseaduse eelnõus § 91 kujul, nagu on teile esitanud redaktsioonitoimkond? Hääletame, palun! Poolt 28, vastuhääli ei ole.

Assamblee on otsustanud redaktsioonitoimkonna poolt ette pandud § 91 redaktsiooni kasuks. Valitsusega seoses on veel üks paragrahv, 18. ettepanek. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Paragrahvi 96 lõik 2. Siia on sisse viidud täpsustus, et ka üksik minister annab oma ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvates küsimustes välja määrusi ja käskkirju seaduse alusel ja täitmiseks. "Seaduse alusel ja täitmiseks" oli meil varem öeldud ainult valitsuse määruste ja korralduste kohta. Professor Rebane oma "Postimehe" artiklis juhtis tähelepanu sellele, et siin on väikene ebakõla. Me soovime selle ebakõla sellise väikese lisandusega kõrvaldada.

Juhataja

Nüüsiis on küsimus sõnades "seaduse alusel ja täitmiseks" – § 96 lõik 2. Küsimusi ega sõnasoovijaid ei ole. Asume hääletama. Siiski on. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Mul on siiski üks kahtlev küsimus selle professor Rebase soovitatud täienduse asjus, sest siin võib olla ülekindlustamine: lause lõpp on ikkagi "seadusega sätestatud alustel ja korras". Enne seda ütleme ka "seaduse alusel". Kas see ei lähe siiski topelt? Äkki peaks seda asja mõtlema.

L. Hänni

Antud juhul reguleeritakse erinevaid valdkondi. Määrusi ja käskkirju annab valitsus, ja kui me selle lisanduse sisse hääletame, siis toimub see "seaduse alusel ja täitmiseks". Aga teine

lausepool räägib sellest, mille alusel saab ministeeriumile ja ministrile panna uusi ülesandeid, ning viitab sellele, et seda saab teha seadusega sätestatud alusel ja korras.

Juhataja

Suur tänu! Asume hääletama. Kes on selle poolt, et muuta § 96 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt 29, vastu 2.

Assamblee otsustas muuta § 96 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

L. Hänni

Paragrahvi 111 lõik 1. Ka see parandusettepanek on ajendatud professor Rebase artiklist ja on puhtterminoloogiline. Ettepanek seisneb selles, et asendada väljend "seaduse jõuga seadlusi" väljendiga "seadusjõulisi seadlusi".

Juhataja

Paragrahvi 111 lõigu 1 terminoloogiline küsimus – me võtame kasutusele mõiste "seadusjõulisi". Härra Tarand!

A. Tarand

(Räägib kohalt ilma mikrofonita, ei ole kuulda.)

Juhataja

Härra Käbin!

T. Käbin

Ma ei näe mingit põhjust siin sõnastust muuta. Siis me võiksime hakata kõnelema ka "määrusjõuline", "otsusjõuline" jne. "Seaduse jõuga" on täiesti korrektne ja see võib tekstis olla. Tänan!

Juhataja

Härra Runnel! Kui on võimalik, siis pärast härra Runneli sõnavõttu teeksime nii, nagu härra Tarand ette pani: jätamegi hääletamata ja eks siis näis, mis saab. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Ma vaatasin kaua kannatlikult härra Ain Kaalepi poole. Kuna tema vaikib kas tukkudes või mõeldes, ma ütlen siis ka, et jätkem muutmata, nagu soovitas härra Käbin.

A. Kaalep

Hando Runneli poolt äratatuna ütlen ma, et eestilise stiili mõnu poolest oleks parem "seaduse jõuga". Kui juriidilist probleemi ei teki, siis stiili pärast eelistaksin seda.

L. Hänni

Kui te lugesite professor Rebase artiklit, siis teate, et ta viitas võimalusele, et seadlusi antakse välja jõuga ja et seda väärnimõistmist vältida, soovitas ta kasutada "seadusjõulisi". Kui keegi nii

halvasti ei arva, et seadlusi antakse jõuga, siis me võime jääda eelmise teksti juurde.

Juhataja

Kui härra Tarand on sellega päri, siis katsuks siiski hääletamise teel kokku võtta need paar eriarvamust, mis selleski küsimuses assamblee liikmete vahel on.

Kes on selle poolt, et muuta § 111 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule?

Hääletame, palun! Poolt on 3, vastu 18.

Assamblee otsustas mitte toetada redaktsioonitoimkonna ettepanekut § 111 lõigu 1 kohta. Niisiis jääb selline tekst, nagu eelnõus on.

L. Hänni

Järgmine parandusettepanek puudutab § 141 lõiku 2 ja käsitleb õiguskantsleri volitusi. Meie lähenemise kohaselt on õiguskantsler olnud eelkõige seadusloome korrastaja. Selles rollis teeb ta kokkuvõtteid ka kodanikelt saabunud ettepanekutest seaduste muutmiseks ja uute seaduste vastuvõtmiseks. Kuid on ka selge, et mitte kõik inimesed ei suuda oma ettepanekuid formuleerida sellisel kujul, et need sobiksid otseselt kas seaduste muutmiseks või uute seaduste vastuvõtmiseks, vaid esitavad ettepanekuid üldisemas vormis. Näiteks selle kohta, kuidas üks või teine riigiasutus võiks töötada või millised puudused on tema töös. Et võimaldada ka selliste ettepanekute analüüsi ja vajaduse korral pöördumist Riigikogu poole ettekandega, teeme ettepaneku lisada õiguskantsleri õigusi või pädevusi puudutavasse § 141 lõiku 2 juurde neli sõna "ning riigiasutuste töö kohta". See tähendab, et õiguskantsler üldistab ka need kodanike ettepanekud, mis tulevad riigiasutuste töö kohta. Võib arvata, et meil praegu, riikluse taastamise perioodil võib just selliseid ettepanekuid päris hulgaliselt tulla. Kuna õiguskantsleri kontseptsioon sellisena, nagu see meil eelnevalt kirjas oli, oli põhiliselt härra Raski esitatud, siis selle ettepaneku me temaga ka kooskõlastasime. Ta leidis, et selline lisandus, arvestades meie praegust olukorda ja neid eesmärke, et me soovime oma riigi panna tööle kodanike teenistusse, inimeste teenistusse, oleks asjale kasuks.

Juhataja

Küsimusi ega sõnasoovijaid ei ole. Palun, kas me võime hääletada? Kes on selle poolt, et § 141 lõigus 2 teha parandus vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 31, vastu 1.

Assamblee on otsustanud muuta § 141 lõiku 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

Enne kui me jätkame, on mul proua Hännile üks küsimus. Kas meil on jäänud ainult 21. ja 22. ettepanek? Või on redaktsioonitoimkonnal siiski veel mõned ettepanekud selles esimeses päevakorrapunktis?

L. Hänni

Minu arvutuste kohaselt on meil jäänud need kaks parandusettepanekut.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Need kaks parandusettepanekut (nr. 21 ja nr. 22) on teie ees. Mulle tundub, et nende arutelu ei võtaks kaua aega. Palun, kas te olete valmis selleks, et me kell 14 veel lõunale ei lähe – kell on kohe kaks saamas –, kuigi reglement näeb ette, et kella kahest on lõuna, ja jätkame tööd, kuni oleme läbi vaadanud ja otsustanud ka ettepanekud nr. 21 ja nr. 22? Palun, kas te olete sellega nõus või keegi protesteerib? Proua Hänni! 21. ettepanek.

L. Hänni

Paragrahvi 149 lõik 1. Siin on redaktsioonitoimkond jätkanud otsinguid, et leida kõige parem sõnastus sellele põhimõttele, et kohtunikud nimetatakse ametisse nii, et nende volituste tähtaeg on eluks ajaks. Nendest võimalikest erinevatest formuleeringutest, mida me oleme siiani leidnud, jäi kaalumisel sõelale järgmine formuleering: "Kohtunikud nimetatakse ametisse eluaegsetena." See formuleering viitab asjaolule, et sel hetkel, kui kohtunik ametisse nimetatakse, ei piira miski tema ametivolituste aega. Kui hiljem tekivad asjaolud, et kohtunik kas omal soovil või muudel asjaoludel ametist lahkub, siis seda fakti, et ta on nimetatud ametisse eluaegsena, need hilisemad sündmused enam tagantjärele ei tühistata. Kindlasti on see keeletaju küsimus, milline formuleering vastab kõige paremini sellele eesmärgile, mida me tahame saavutada, ja on teie otsustada, kas praegune redaktsioonitoimkonna pakutud kuju täidab selle eesmärgi.

Juhataja

Aitäh! Kas meil on võimalik hääletada? Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja! Minu küsimus on, kas redaktsioonitoimkond ei kaalunud siiski lihtsamat keelepruuki, nimelt seda, et kohtunikud nimetatakse ametisse kogu eluks. Milles on vahe? Ja miks peaks siin olema selline kantseleihõnguline "eluaegne"?

L. Hänni

Me oleme arutanud väga mitmeid formuleeringuid, nagu "eluks ajaks", "eluaegselt", "eluaegseks". Ma juba viitasin sellele, et see on keeletaju ja keelevaistu küsimus. Valikut teha on väga raske, sest keeletaju on meil kõigil natuke erinev. Aga ma loodan, et härra Rätsep võtab sõna, sest just tema ettepanek oli sellisel kujul formuleerida.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui te olete sellega nõus, siis juhatus talitab järgmiselt: sõna saavad veel

härрад Rätsep ja Kaalep ning juhatus paluks, et oma arvamuse ütleks välja ka härra Runnel. Pärast seda katsume otsustada hääletamise teel. Kui on võimalik, palun teeme nii, nagu juhatus ette paneb. Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Lugupeetud kolleegid! Ega mul ei ole proua Liia Hänni esitatud selgitusele selles asjas midagi väga olulist lisada. Saame ainult kinnitada seda, et selle lausekombinatsiooni kallal oleme tõesti vist kõige rohkem vaeva näinud, terve põhiseaduse teksti mõõtu arvestades. Tahe on väljendada seda, mille pärast see üldse on ära märgitud. See on eluaegsuse printsiip. See on üldiselt tuntud printsiip ja sellepärast ei saa näiteks tarvitada niisuguseid sõnu nagu "tähtajatult", mis oleks keeleliselt isegi loogilisem. Aga kohtuniku eluaegsuse printsiip on niisugune asi, mida põhiseaduses tahetakse lihtsalt rõhutada ja mitte ainult meie poolt, vaid nende poolt, kes selle tööga tegelevad. Nimetatakse ametisse eluaegsetena – see sõnastus võimaldab vähendada vastuolu järgmise lausega, kus on kirjas ametist vabastamise erijuhud. Ilma nendeta ei saa ju ka. Noh, eluaegsuse printsiip on väljendatud, aga inimene võib ju ise loobuda sellest aust kohtunik olla. Ta võib loobuda ka kohtuniku nimetusest, mis on antud eluks ajaks, mida ta saab taastada ametinagi, kui ta läheb kas või teaduslikule tööle, või inimesel võib olla mingi muu põhjus, et ta üldse kaotab huvi selle kutseala vastu. Aga ma usun, et selles redaktsioonis on rõhutatud seda eluaegsuse printsiipi, et ta niisugusena nimetatakse ametisse.

Juhataja

Suur tänu! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Kolleeg Jüri Rätsepale on lisada ainult niipalju, et see vajalik mõtterõhk, mida siin on püütud edasi anda, on just selle keelendiga "eluaegsetena" tõesti tabatud. Kui öelda "eluks ajaks", siis võiks lihtsameelne inimene sellest niimoodi aru saada, et kohtunik on kohustatud surmani kohtunik olema, isegi kui ta ei taha. Võiks niimoodi aru saada, aga kui on "eluaegsetena", siis on täpselt nii, nagu Jüri Rätsep meile rääkis. Kusjuures muidugi jälle puhtstiililiselt võttes oleks "eluks ajaks" ju ilusam küll. "Eluaegsetena" kõlab kui mitte just bürokraatlikult, siis natuke liiga liberaalselt, aga vajalik varjund on sellel just olemas. Nii et toetan.

Juhataja

Suur tänu! Kas härra Runnel soovib juhatuse palvel ka selle vaidlusaluse küsimuse kohta oma arvamuse öelda?

H. Runnel

Täna selle austava võimaluse eest! Ma leian, et see sõnastus on nii meeldivalt mitmemõtteline

ja piisavalt segane ning ületab eelmiste sõnastuste ühekülgsust nii tunduvalt, et võib hääletada selle poolt.

Juhataja

Suur tänu! Kes on selle poolt, et parandada § 149 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Hääletame, palun! Poolt on 25, vastu 1.

Assamblee on otsustanud muuta § 149 lõiku 1 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule.

Meil on jäänud vaadata veel üks ettepanek, 22. ettepanek. Paragrahv 154. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Paragrahvi 154 lõik 2. Siin on ettepanek lisada selline säte või õieti sõna sellele sättele, mis võimaldab Riigikohtul tunnistada kehtetuks ka seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus mitte ainult põhiseaduse, vaid ka seadusega. Ma tuletan meelde, et küsimus hakkas hargnema §-st 144, mis käsitleb õiguskantsleri volitusi. Selles on öeldud, et kui õiguskantsler leiab, et seadusandliku või täidesaatva riigivõimu või kohaliku omavalitsuse õigustloov akt on põhiseaduse või seadusega vastuolus, teeb ta akti vastuvõtnud organile ettepaneku viia see akt 20 päeva jooksul põhiseaduse või seadusega kooskõlla. Kui seda ei toimu, siis teeb ta Riigikohtule ettepaneku tunnistada see akt kehtetuks. Siin on selge viide, et Riigikohus peab vaatama õigusaktide vastavust nii põhiseadusele kui ka seadustele. Õigusaktid ei ole siin mitte ainult seadused, vaid võivad olla ka valitsuse määrused, kohalike omavalitsuste korraldused, mis tulevad sel juhul tühistamisele Riigikohtu kaudu. Et §-s 154 esialgu olnud ühekülgsused kõrvaldada, ongi ettepanek lisada see sõna "seadusega".

Siin kerkib kindlasti üles küsimusi, et tekib tautoloogia, uuritakse seaduse vastavust seadusele. Uus seadus, mille Riigikogu vastu võtab, võib olla vastuolus eelmiste seadustega. Kas ta sel juhul on kehtetu või on Riigikohtul õigus tunnistada ta kehtetuks? Oleneb nüüd, millist kujunemisviisi me näeme Eesti õigussüsteemile. Kui me kujutame ette, et Eesti õigussüsteem hakkab kujunema nii, et võetakse vastu uusi seadusakte, uusi seadusi ja vanad jäävad samal ajal kehtima sellisel kujul, nagu nad olid, isegi kui nad on vastuolus uue seadusega, siis on see üks tee. Eesti Vabariigi ajast on teada traditsioon, et kui uus seadus vastu võeti, siis uuriti ka kogu seaduste süsteemi ja tühistati kõik seadusandlikud aktid, mis osutusid seadusega vastuolus olevaks. Nii et praegune formuleering tähendab tõepoolest seda, et Eesti seadusandluse korrastamiseks tuleb uue seaduse vastuvõtmisel teha selgeks ka nende seaduste edasine käekäik, mis on selle seadusega vastuolus. Kas me seda soovime, see on omaette küsimus.

Juhataja

Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Lugupeetud kolleegid! Ma arenen, nii nagu kõik assamblee liikmed. Seekord sain natuke kiiremini reageeritud kui üle-eelmise parandusettepaneku puhul. Enne hääletamisega otsustamist tuleks kaaluda, kas ei ole siiski mitte parem kas eelmine või üle-eelmine variant, kus see lause lõppes põhiseadusega ja kõik. Või põhiseaduse sätte ja mõttega? "Sätte ja mõttega" on ilus, retooriline, aga äkki liiga ilus ja äkki on sellepärast kompromissina võimalik hääletada põhiseadusega lõpetamise poolt.

Lugu on selles, et eelmisel assamblee istungil hakkas meid vaevama vastuolo kahe paragrahvi – § 154 ja § 144 – vahel. Tegelikult vastuolo ei olnud. Ülle Aaskivi märkas seda, et "seadusega" oleks tarbetu, sest kogu probleemi lahendus tuleneb hoopis §-st 151, mille lõigus 3 on toodud Riigikohtu üks oluline erifunktsioon. Siin on öeldud niimoodi: "Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus." Teame, et Eesti Riigikohtusse tuleb põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium. Ma arvan, et see kolleegium peabki piirduma seaduste ja seadusest alamal seisvate aktide vastavuse kontrollimisega põhiseadusele ja sellega peaks ta olema oma töö ära teinud. Nii et õige on ikkagi rääkida seaduste ja muude aktide vastavusest põhiseaduse sättele ja mõttele, mitte seaduse ja seaduse omavahelisest sobivusest, sest see jääb seadusandja pädevuse piiridesse. Mina arvan, et see, mis õiguskantsleri kohta käib, ei lange täpselt kokku selle printsiibiga, millest siin nüüd lühidalt juttu oli ja mida me peame minu arvates reguleerima. Ma arvan, et see "seaduse ... seadusega" on tegelikult ikkagi loogikaviga ja eksitab ilmaaegu, eriti asjatundmatut lugejat, kes ei saa aru, milleks selline ring on siia sisse punutud. Täna! Ma ei tea, kas te saite mu selgitusest aru.

Juhataja

Nagu proua Aaskivigi, saime ka meie aru. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Täna! Mina näen koguni kolme kimbatusse ajavat asja selles versioonis. Esimene on natuke lihtsam ja seal võib isegi alla anda, see on sõnapaar "mis tahes". See minu meelest sisaldab voluntarismi varjundit. Ma arvan, et parem oleks "iga seaduse või õigusakti, mis on vastuolus". See peaks olema püha kohus, aga kui on niimoodi sõnastatud, et võib tühistada mis tahes seaduse, mis on vastuolus seadusega, siis see viib olukorrani, kus korraga likvideeritakse kaks vastuolus olevat seadust, sest me ei tea, kumb on kummast üle. Sellest saaks kirja pildis üle niimoodi, et viimane seadus kirjutatakse suure tähega, et iga väikese tähega seadus tühistub seaduse jõul, mis on kirjutatud suure tähega. Aga see on religioosne tekst ja seda vahest ei lubata. Selles mõttes võiks kõne alla tulla selline parandus, kui Rätsepa ettepanek läbi ei lähe,

sõnastada umbes niimoodi, et tunnistab kehtetuks iga õigusakti või seaduse, mis on vastuolus teiste seadustega või kooskõlastatud seadussüsteemiga või uue seadusega või vana seadusega või eelistatud seadusega või põhiseadusega. Aga härra Rätsepa soovitus jätta lõpus ära seaduse sõna on vist kõige ökonoomsem.

Juhataja

Suur tänu! Me jätkame tööd nii, et kuulame ära ka härra Korgi, kuid otsust praegu ei tee, sest lõunavaheajal on redaktsioonitoimkonnal ilmselt pisut aega omavahel nõu pidada. Ma arvan, et pärast lõunat pakub redaktsioonitoimkond meile veel ühe variandi § 154 lõigu 2 kohta. Härra Kork, palun!

T. Kork

Proua Hänni! Kolleeg Rätsepa sõnavõtt, milles ta juhtis tähelepanu § 151 lõigu 3 viimasele lausele, viis mu mõttele, et põhiseadus ei kaota mitte midagi, kui me jätame päriselt välja § 154 lõigu 2. Võib-olla ütlete, kas see mõte on väga mööda.

Juhataja

Mul on ettepanek, et Liia Hänni praegu ei kommenteeriks neid küsimusi, sest redaktsioonitoimkond arvatavasti peab tehtud ettepanekute üle nõu ja vastab pärast vaheaega ka härra Korgile. Kas see rahuldab?

T. Kork

Jah.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Järgneb lõunavaheaeg ja juhatusel on ettepanek jätkata tööd kell 15. Head lõunavaheaega!

Lõunavaheaeg

Juhataja

Kell on 15, lõunavaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele ja teeme kohaloleku kontrolli! Õigel ajal on kohal 21 assamblee liiget. Me jätkame tööd 22. parandusettepanekuga põhiseaduse eelnõu juurde. Proua Liia Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond võtab oma 22. parandusettepaneku tagasi, nii et tekst jääb nii, nagu oli: Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes (siin võib veel kaaluda) või iga seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega. Tähendab, sõna "seadus" me ei lisa. Aga "mis tahes" võiks tõesti asendada sõnaga "iga", nagu härra Runnel soovitas.

Juhataja

Alles jääb tekst "sätte ja mõttega".

L. Hänni

Ei. Meil oli siin tekst "kui see on vastuolus põhiseadusega". "Sätte ja mõttega" me oleme välja hääletanud sellel põhjusel, et see võimaldab kohtu jaoks väga ebamäärast tõlgendust ja kuna meil kohtupeatükis on säte, et kohus tegutseb seaduse alusel, siis siin võib leida ka sisulise vastuolu. Aga saalist kõlasid protestivad hääled, ma ei tea, kas võetakse sõna.

Juhataja

Mul on siiski palve lugeda veel kord ette § 154 lõigu 2 tekst kujul, nagu seda soovitab redaktsioonitoimkond. Palun tähelepanu!

L. Hänni

Riigikohus tunnistab kehtetuks iga seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.

R. Järlik

Mul on küsimus lugupeetud proua Hännile. Mis saab §-st 144, mis sätestab, et õiguskantsler teeb Riigikohtule ettepaneku tunnistada kehtetuks akt, mis ei ole põhiseaduse või seadusega kooskõlla viidud?

L. Hänni

See paragrahv, millele te osutasite, härra Järlik, oligi põhjuseks, miks redaktsioonitoimkond otsis lahendust ja täpsustust §-le 154. Kuid ilmselt on õiguslik problemaatika, mis siin taga on, mõnevõrra mitmepalgelisem, kui me siin täna kiiruga otsustada suudame. Selle tõttu §-s 154 täienduse tegemine, lisades siia ainult "seadusega", ilmselt ei rahulda ega lahenda täielikult seda olukorda, tähendab, ei muuda seda ühemõtteliseks. Kuna Riigikohtu pädevuses on eelkõige jälgida seda, et meie seadused oleksid kooskõlas põhiseadusega, siis on täiesti võimalik, et seadus Riigikohtu ja selle kohta, kuidas ta töötab põhiseadusliku järelevalve kohtuna, sätestab ka selle korra, kuidas ta uurib seaduste kooskõla. Sel juhul ei ole see lihtsalt põhiseaduse tasemel lahendatud, ütleme nii, seda on hilisemate seadusaktidega võimalik täpsustada. Ma annaksin sellise tõlgenduse, et antud juhul, kui me jätame siit välja sõna "seadusega", ei tähenda see seda, et Riigikohtu tegevust reguleeriva seaduse alusel ei võiks uurida õigusaktide vastavust seadustele ja neid vajaduse korral tühistada.

Juhataja

Täna! Proua Aaskivi, palun!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud kolleegid! Minu arvates on selle viimase redaktsioonitoimkonna ettepaneku juures

kõige selgemalt näha see, mis juhtub, kui üks asi on üle küpsenud või üle valminud. Kõige täpsemalt olid kõik need probleemid, mis nüüd on tekkinud, kui vaadata omavahelises seoses § 144, § 151 ja vaidlusalust § 154, lahendatud meil just üle-eelmises redaktsioonis, kus oli alles tekst "põhiseaduse sätte ja mõttega", sest see andis Riigikohtule võimaluse küsimust vaadelda just nimelt nõnda, nagu üks konstitutsiooniline kohus seda tegema peab ja teha saab. Ma ei tea, kuidas seda olukorda nüüd lahendada. Mina ja mitmed kolleegid, kellega on vahepeal juttu olnud, oleme toetanud tegelikult just seda üle-eelmist redaktsiooni. Seda pakkusid vahepealsel perioodil meile välja ka eksperdid. Minu arvates oleks ka härra Järliku küsimus siis lahendatud, sest siis on Riigikohtul võimalik vaagida kõiki neid asju vahekorras põhiseaduse mõtte ja sättega. Nii et ma teen küll ettepaneku taastada hoopis üle-eelmine redaktsioon.

Juhataja

Proua Liia Hänni ainult ohkas sügavalt. Järgmisena saab sõna härra Rätsep. Palun!

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma lisan veel ainult mõne sõna. Toetan ka "sätte ja mõtte" lisamist, kuigi see tundub retooriline, kuid saamislugu meelde tuletades tuleb mulle meelde, et meie auväärt eksperdid seda omal ajal soovitasid. Nemad formuleerisid niimoodi. Ma ei tea, miks väliseksperptidele ei meeldi selline vaba formulatsioon, natukene vaba, juristi kohta. Ma ütlen veel lisaks Ülle argumentidele seda, et see põhiseaduse säte on põhiseaduse formaalne tekst. Aga põhiseaduse mõte on vabariigis väljakujuneva õigussüsteemi arvestamine. See annaks põhiseaduse kohtule võimaluse korrigeerida õigussüsteemi tervikuna, mitte ainult põhiseaduse väga karmi mõõtu kasutades. Arvan, et need ei ole tarbetud sõnad. Ma palun redaktsioonitoimkonnal seda varianti kaaluda, muidu tuleks ülitäpsuse huvides formuleerida see lause hästi pikk ja lohisev ning ära märkida ka see, et nad peavad kontrollima seadusest alamate aktide vastavust seadusele.

Juhataja

Suur tänu, proua Hänni ja lugupeetud kolleegid! Paragrahvi 154 lõik 2 sisaldab kaks probleemi. Esiteks, lõigu 2 esimeses reas asendada sõnad "mis tahes" sõnaga "iga". Teine probleem, kuidas lõpetada lause: kas vastuolu on põhiseadusega või põhiseaduse sätte ja mõttega või, kolmas variant, põhiseaduse või seadusega. Kas neist kolmest variandist on mõni, mille redaktsioonitoimkond soovib tagasi võtta?

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond ei saa praegu kollektiivselt oma arvamust väljendada, sest me ei ole seda kaalunud. Aga kui on olemas selline vastuolu ja mitmed võimalused ja asi ei ole küps, et seda

täpselt välja öelda, siis meie senine kogemus näitab, et me peame asju ütlema vähem täpselt ja üldisemalt. Selle metoodika järgi tundub optimaalne olevat see, kui me pöördume uuesti formuleeringu juurde "kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega". Kui redaktsioonitoimkonna kohal olevad liikmed ei protesti, siis ma julgen teha ettepaneku, et me võtame oma praeguse ettepaneku tagasi ja teeme omalt poolt uue ettepaneku taastada tekst nii, nagu see meil oli selles variandis, mille me ülemnõukogule üle andsime: "Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega."

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Lugupeetav redaktsioonitoimkond! Juhatus paneks hääletamisele § 154 lõigu 2 järgmises redaktsioonis: "Riigikohus tunnistab kehtetuks iga seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega." Kas redaktsioonitoimkond on nõus, et juhatus viib hääletamise läbi sellise teksti alusel? Palun, kas keegi protestib, kui juhatus paneb hääletamisele § 154 lõigu 2 redaktsioonis, nagu ma ette lugesin? Härra Käbin, palun!

T. Käbin

See ei ole küll suur probleem, kas öelda "mis tahes" või "iga", sest sisu on sama. Aga mulle tundub, et see eelnevalt fikseeritud "mis tahes" just rõhutab seda, et milline see akt ka ei oleks, see tunnistatakse kehtetuks, kui ta põhiseaduse mõtte ja sättega kooskõlas ei ole. Nii et tähenduslikult on see "mis tahes" minu arvates parem ja ma soovitan jääda selle juurde.

H. Runnel

Lugupeetud kolleegid! Enne ma olin see, kes tõstis fookusesse "mis tahes" ja "iga". Too võrdlus oli tehtud tolles kontekstis, mis oli pakutud redaktsioonitoimkonna poolt. Aga nüüd tagasi pöördudes selle sõnastuse juurde, kus on lõpus küllalt poeetiline "säte ja mõte", võib tõepoolest olla niimoodi, et kõlaliselt on see "mis tahes" sobivam. Siin on see romantiline nihe ja see võib olla parem veel. Ma isegi taanduksin ja võib-olla toetaksin Tiit Käbinit.

Juhataja

Kuivõrd härra Käbin ja härra Runnel teineteist toetavad, siis juhatus palub teie nõusolekut panna hääletusele § 154 lõik 2 järgmises redaktsioonis: "Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega." Palun, kas me saame hääletada või keegi protestib? Proteste ei ole. Algab hääletamine. Viime palun veel kord läbi kohaloleku kontrolli! Kohal on 27 assamblee liiget.

Kes on selle poolt, et § 154 lõik 2 sätestada järgmiselt: "Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega"? Hääletame,

palun! Poolt on 28, vastuhääli ei ole.

Assamblee otsustas muuta § 154 lõigu 2 redaktsiooni. Paragrahvi 154 lõik 2 jäi järgmises sõnastuses: "Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega." Proua Liia Hänni, kas põhiseadus on nüüd valmis?

L. Hänni

Kahjuks veel mitte, sest enne lõunavaheaega tõstatati küsimus, kas selline stiil, nagu me nüüd hääletasime § 9 ja mitmesse teise paragrahvi, kus me loetlesime kodanike õigusi, võimaldab aru saada sellest, mida meie põhiseadus taotleb ning milline on kodanike ja mittekodanike õiguslik olukord. Proua Marju Lauristin esitas redaktsioonitoimkonnale ettepaneku kaaluda, kas mitte §-s 9 väljendatud mõtet, et kodanike ja mittekodanike õiguslikku seisundit on võimalik seaduse alusel eristada ja see on võrdne, kui seadus ei näe ette teisiti, korrata kõigis nendes paragrahvides, millele on antud viide §-s 9. Põhjenduseks on asjaolu, et sellises kataloogis võib iga õigust ja vabadust käsitleda eraldi ning sel juhul läheb kaduma informatsioon selle õiguse olemusest või rakendatavusest kodanikele ja mittekodanikele.

Juhul kui me sellise stiilimuudatuse omaks võtame, lüheneb § 9 lõik 1 ja kõigis nendes paragrahvides, kus me räägime kodanike õigustest, tuleb täpsustus, et kui seadus ei sätesta teisiti, siis on see õigus võrdselt Eesti kodanikega ka Eestis viibivatel välisriikide kodanikel ja kodakondsuseta isikutel. Võimalik on, et nendes loetletud paragrahvides võib tekkida veel mingeid stiililisi muutusi, aga me võiksime praegu lahendada sellise põhimõttelise küsimuse, kas on otstarbekas paigutada selline täpsustav viide, mis praegu on §-s 9, kõigisse paragrahvidesse, kus räägitakse kodanike õigustest.

Juhataja

Kas neid paragrahve on vaid neli (§ 28, § 29, § 31 ja § 44) või rohkem?

L. Hänni

Jah, sest § 48 läks siit välja.

Juhataja

Nii et neli paragrahvi, mida tuleks siis täiendada.

L. Hänni

Jah.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Armsad kolleegid! Sel nädalal, mil assamblee täiskogu ei olnud koos, vaatasin ma kõiki neid

materjale, mis on selle aja jooksul assamblees kuhjunud. Mul on meeles, kui pedantselt, täpselt tegime esimeses faasis täpsustusi, apellatsioone, ettepanekuid. See oli kõik kella pealt reglementeeritud. Mind hämmastab see praegune suur vabadus tulla nii tohutute, ulatuslike muudatusettepanekutega siinsamas välja ja hakata neid tõsimeelselt arutama. Need argumendid, mis on öeldud § 9 ja sellega seoses olevate paragrahvide kohta, need kartused mittekodanike võimaliku solvumise või tõlgendamiskeskuste pärast langevad ära, kui meenutada, et ükski suur seadus ei ole mõeldud, ma ütlen nüüd väga inetult, analfabeetidele. Teatud mõttes on iga kodanik suure seaduse ees analfabeet ja vajab alati juriidilist abi ning selleks on olemas juristid. Kui meie Põhiseaduse Assambleeski kasutasime juristide abi, siis on väga loomulik, et seadusloomest veelgi kaugem kodanik peab ka juristide abi kasutama, kui tal tekib põhiseaduse tõlgendamisel raskusi, aga mitte me ei pea minema selles suunas, et kindlustame end üle iga võimaliku rumala või isegi provokatiivse küsimuse vastu, et seda ennetada. Sellepärast teen küll ettepaneku sellest suurest ümbertegemisest loobuda.

Juhataja

Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Mina olen küll seda meelt, et kui me juba hääletasime § 9 teksti, siis tõepoolest oleks mõistlik see § 9 siia ülejäänud nelja paragrahvi vahele lahti kirjutada. Mina arvan, et see oleks mõistlik. Aitäh!

Juhataja

Proua Lauristin, palun!

M. Lauristin

Kahjuks lahkus härra Runnel saalist, aga jätkuks tema mõtteavaldusele tulen siiski tagasi selle juurde, mida ka proua Hänni ütles. Tänapäeval toimub infotöötlus kataloogiprintsiibil ja märksõnade printsiibil. Meie seadusi, kui me neid vastu võtame, ja seda põhiseadust hakkavad endas kandma paljud-paljud infopangad, kust neid otsitakse märksõnade kaupa. See täielik tekst, mis on raamatukogus või meie käes, ei ole sellisena üldse nähtav. Me peame hoolt kandma mitte selle eest, et lollid aru saaksid, vaid selle eest, et tarkadel ei tekiks väärarusaamu meie riigist. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan uskuda, et probleem on selge ja et me saame otsuse langetada hääletamise teel. Kas olete sellega päri?

Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule täiendada § 28, § 29, § 31 ja

§ 44 § 9 mõttega, lühendades vastavalt § 9? Hääletame, palun! Poolt on 20, vastu 4.

Assamblee otsustas täiendada § 28, § 29, § 31 ja § 44 § 9 mõttega, lühendades vastavalt § 9.

L. Hänni

Rohkem ettepanekuid praegu põhiseaduse eelnõu teksti kohta ei ole, aga kuna viimane muudatus tuli küll üsna kiirustades, tuleks nende konkreetsete paragrahvide teksti veel vaadata, kas see kõlab stiililiselt hästi või tuleb mõned sõnad ümber tõsta. Ma ei tea, kas redaktsioonitoimkonnale antakse need volitused või peame leidma mingi viisi seda teksti veel teie ette tuua.

Juhataja

Palun, kas keegi protestib, kui me kanname protokollis mõtte, et meie kõigi nõusolekul viib redaktsioonitoimkond loodetavasti täna selle meie otsuse ellu, redigeerides vastavalt nelja paragrahvi (§ 28, § 29, § 31 ja § 44) ja lühendades vastavalt § 9? Palun, kas keegi protestib? Proteste ei ole. Redaktsioonitoimkonnale on need volitused antud.

Proua Hänni, ma palun veel siiski mitte kohale minna! Ma arvan, et mitte üksnes juhatus, vaid kogu assamblee on tänulik redaktsioonitoimkonnale ja eriliselt tänulik selle toimkonna esimehele proua Liia Hännile. Ma arvan, et keegi meist ei kahtle, et viimased kuud olid kõige raskemad just talle. (Aplaus.)

L. Hänni

Armsad sõbrad! Ma olen sellest tõepoolest väga liigutatud, aga usun, et selle punktini, kuhu me täna jõudsime, jõudsime kõik koos. See töö siin oli minu jaoks küll väga huvitav ja meeldiv. Meeldiv ka sellepärast, et ma tutvusin nii paljude toredate inimestega. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Esimene päevakorrapunkt on sellega lõppenud ja ma luban, et juhatus annab esmaspäeval meie tehtud parandused üle ülemnõukogule ja Eesti Komiteele. Me läheme edasi teise päevakorrapunktiga, s. o. põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga. Me andsime eelmisel istungil redaktsioonitoimkonnale volitused uurida, kas ka selles seaduseelnõus on vaja teha parandusi. Palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud assamblee liikmed! Eelmine kord anti meile tõepoolest ülesanne teha kindlaks, kas põhiseaduse eelnõusse tehtud muudatused ei too endaga kaasa ka muudatusi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus, sest me muutsime mõningaid paragrahve, mis leidsid kajastamist rakenduseseaduses, näiteks seda sätet, mis räägib Riigikogu kvoorumist. Kuid analüüs näitas, et teksti tehtud muudatustest otseselt ei tulene vajadus muuta põhiseaduse rakendamise seaduse

eelnõu. Veelkordsel analüüsil kerkis redaktsioonitoimkonna ette küll mitmeid põhimõttelisi küsimusi. Näiteks see, kas nõue, et riigieelarve on esitatud kolm kuud enne eelarveaasta algust ja kui Riigikogu kahe kuu jooksul ei võta riigieelarvet vastu, siis tulevad uued valimised, ei sea praeguses olukorras, kus rahareform on tulekul, Riigikogu ja tulevast valitsust raskesse olukorda. Kas ei peaks tegema mõõndusi selle sätte osas rakendusseaduses? Olukorra analüüs näitas siiski, et õige on jätta need põhiseaduse sätted jõusse ja sellega korrastada Eesti majandust ja rahandussüsteemi, sest üks norm iseenesest on ka programm ja sunnib riigiorganeid pingutama, et põhiseaduse nõudeid täita. Selliseid analüüse oli veel mitmete sätete osas, aga nagu ma juba ütlesin, me ei leidnud väga kaalukat põhjust, et praegu rakendusseadust muuta sel põhjusel, et me muutsime põhiseaduse eelnõu teksti.

Küll aga oli meil vahepeal uuesti kontakt ekspertidega, ka härra Raskiga. Teatavasti andis ülemnõukogu põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu justiitsministeeriumisse juriidilisse ekspertiisi. See ekspertiis on ka põhijoontes teostatud ja härra Rask informeeris meid selle ekspertiisi tulemustest. Ka nende töös koorusid välja ettepanekud rakendusseaduse eelnõu muutmiseks selle mõningate sätete redaktsiooni osas. Need on põhiliselt teksti täpsustavad, aga on ka mõningad sisulised ettepanekud. Me analüüsisime koos neid tehtud ettepanekuid ja leidsime, et osa nendest on põhjendatud, osa rakendusseaduse sätteid vajavad veel kord kaalumist. Tunnistagem ausalt, rakendusseaduse eelnõu ei olnud meie assamblees nii põhjaliku arutluse all kui põhiseaduse eelnõu, mille kohta meil oli mitu sõltumatut eksperdiarvamust. Seetõttu pidas redaktsioonitoimkond otstarbekaks tänaseks ette valmistada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta veel mõningad ettepanekud, alternatiivsed võimalused, et me selle ülimalt tähtsa dokumendi suhtes saaksime veel kord kaaluda, kas seni kirjapandu on kõige otstarbekam. Sellisel alusel, nagu ma teile kirjeldasin, on redaktsioonitoimkond toonud teie ette oma mõningad ettepanekud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu muutmiseks.

Juhataja

Palun, kas on üldisi küsimusi, enne kui me hakkame vaatama konkreetseid parandusi-täiendusi? Ei ole. Palun, proua Hänni, milline on esimene probleem, mille me peaksime läbi arutama ja otsustama?

L. Hänni

Esimene probleem puudutab § 2, mis räägib põhiseaduse jõustumise hetkest. Meie eelmise redaktsiooni kohaselt jõustub põhiseadus Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisega Vabariigi Valimiskomisjoni poolt. Juba eelmisel korral jäi õhku küsimus, milline õiguslik režiim kehtib Eestis peale seda, kui põhiseadus on rahvahääletusel heaks kiidetud ja kuni toimuvad

Riigikogu valimised. Kui me valime põhiseadusliku riigivõimuorgani, siis on päris loomulik nõue, et põhiseadus vähemalt selles osas, mis reguleerib Riigikogu valimisi, oleks jõus juba enne valimisi, sest põhiseaduses on kirjas, kes valivad, millistele nõuetele peavad vastama Riigikogu kandidaadid, kui suur on Riigikogu, milline on valimissüsteem Riigikogu valimistel. Sellest tulenevalt ja ka muudel põhjustel me leidsime, et ei ole otstarbekas põhiseaduse jõustumist otseselt seostada Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisega, vaid selle uue õiguskorra alused me peaksime jõustama niipea, kui rahvahääletuse tulemus on positiivne. See, mis saab senistest riigivõimuinstitutsioonidest, kuidas toimub üleminek ühelt riigikorralduselt teisele, on rakendusseaduse edasistes sätetes kirjas. Nii et sellist olukorda, et meil tekib järsk hüpe põhiseaduse jõustamisega, ei teki. Küll aga hakkab põhiseadus kui õigussüsteemi korrastav jõud toimima juba sellest hetkest, kui rahvahääletuse tulemus on selgunud. Selle tõttu ongi ettepanek teha § 2 lõigus 1 asendus: "Põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamisele järgnevast päevast."

Juhataja

Palun küsimusi! Kas keegi soovib sõna? Härra Leisson!

E. Leisson

Lugupeetud proua Hänni! Põhiseadus sätestab, et iga seadusandlik akt jõustub pärast selle avaldamist. Ma olen väga nõus sellega, et põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamisele järgnevast päevast. Kas tulemustega koos ei tuleks ka siis põhiseadus avaldada? Või ei ole seda vaja sätestada?

L. Hänni

Enne kui toimub rahvahääletus, tuleb kindlasti avaldada põhiseaduse eelnõu tema lõplikul kujul, nii nagu see nüüd on välja kujunenud meie praeguse töö tulemusena. Seetõttu ei ole ilmtingimata vaja peale rahvahääletust veel uuesti esitada nõuet, et põhiseadus oleks avaldatud, sest see on rahvale teadmiseks esitatud juba enne rahvahääletust.

Juhataja

Rohkem küsimusi ei ole ja sõnavõtjaid pole ka registreerunud. Me saame asuda hääletama.

Vabandust, härra Adams, kas kõneks on sõna tarvis? Härra Adams, palun kõnepulti!

J. Adams

Lugupeetud kolleegid! Minu arvates on probleemid §-ga 2 keerulisemad, kui me endale hetkel ette kujutame. Ma tahan juhtida teie tähelepanu mitmele asjaolule.

Kõigepealt, see mõte, mis on väljendatud § 2 lõigus 1. Siin on kaks konkureerivat versiooni, kunas hakkab mingi osa põhiseadusest jõustuma. Eelnev kontseptsioon oli, et Riigikogu

valimiste lõppemisest, ja teine oli, et põhiseaduse vastuvõtmisest rahva poolt. Ma pooldan väga seda versiooni, mis on praegu siin antud, samadel põhjustel, mida proua Hänni nimetas. Ma arvan ka, et praegu tuleks § 2 lõigu 1 sõnastuse järgi ka korrigeerida rakendusotsuse viimast paragrahvi, selle lõiku 1: "Käesolev seadus jõustub rahvahääletusel vastuvõtmise hetkest." See on õige, aga defineerime siis ka, et vastuvõtmise hetk on rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamine. Tuleb ümber sõnastada.

Edasi, järgmise lõigu juures tekivad mul väga tõsised kahtlused. Kõigepealt on siin lõiguga 2 sisse toodud printsiip, mis on mulle väga sümpaatne. See on põhiseaduse järkjärgulise jõustumise printsiip, vastavalt reaalsele võimalustele. Aga erandid, mis siin on toodud, on ainult § 80 punkt 4 ja § 81. Kõigepealt, ma ei ole kindel, et see loetelu peab olema just nii lühike. Isegi kui me jääme selle juurde, et see loetelu on nii lühikene, et me ei pea seda pikendama, siis me peaksime tegema ühe teise täienduse, tõenäoliselt veel täiendava lõike sellele paragrahvile või isegi eraldi paragrahvi.

Minu arvates on vaja sõnastada selline printsiip, et mitte ühegi jõustunud põhiseaduses ettenähtud ametikoha või seal kirjeldatud institutsiooni (ma mõtlen näiteks presidendiametit, ma mõtlen õiguskantsleriametit, ma mõtlen näiteks niisugust institutsiooni nagu Riigikohus jne.) põhiseaduses ettenähtud õigused ja kohustused ei lähe automaatselt üle ühelegi teisele ametiisikule või institutsioonile, mis on olemas enne põhiseaduse jõustumist, s. t. praegu, mis tõenäoliselt peavad töötama, kuni vastav põhiseaduses toodud analoog on moodustatud. Ainuke erand selles nimekirjas oleks Riigikohus, juhul kui see printsiip saab vastu võetud. Paragrahvi 3 alternatiivis on nimetatud, et kuni Riigikohut ei ole, siis tema ühte ülesannet, nimelt anda arvamust selle kohta, kas mingisugune õigusakt on põhiseadusega kooskõlas või ei, võiks täita olemasolev ülemkohus.

Nii et ma teen ettepaneku avaldada selles küsimuses arvamust. Mul ei ole kahjuks pakkuda head versiooni selle paragrahvi täiendamiseks või eraldi paragrahvi. Peale selle ei ole ma kindel, kas assamblee enamus jagab minu kahtluste printsiipe. Ma võin tuua ainult mõne näite ajaloost. Üks näide on olnud ka Eesti ajaloos. Nimelt, kogu meie ajaloo või, ütleme, õiguskorra sassimine 1933. aastal algas sellest, et riigivanema uued ülesanded jäid vanale riigivanemale, s. t. tema õigused ja kohustused n.-õ. ajutiselt, üleminekuajal, jõustusid veel enne, kui vastava protseduuriga oli inimene valitud. Sellest hakkas see peale. Analoogilisi näiteid üleminekuageade ohtlikkusest võin tuua ka mujalt. Ma arvan, et see oht ei ole ka Eestis täielikult välistatud. Järjest teravnevas, ma ütleksin, et sisepoliitiliselt teravamaks minevas olukorras ei ole välistatud katsed, et üks või teine institutsioon või isik teeb katset võtta omale kellegi teise või

teise institutsiooni õigusi ja kohustusi, mida tal algselt olnud ei ole. Nii et ma kordan, et ma ei pea seda ohtu täiesti võimatuks. Peale selle nõuab minu arvates ka lihtsalt juriidilise konstruktsiooni täiuse taotlus sellist täiendust, sest see küsimus esitatakse meile igal juhul.

Täna!

Juhataja

Suur tänu, härra Adams! Palun, kas on veel sõnavõttusoove? Härra Kask, palun!

P. Kask

Austatud kolleegid! Minule tuli see muudatus ootamatusena täna hommikul redaktsioonitoimkonnas, enamikule kohalolijatest tuli see ootamatusena kindlasti veel hiljem. Aga selle üle tuleb põhjalikult järele mõelda küll. Kummalgi variandil – endisel ja uuel – on omad plussid ja miinused. Uue variandi ohtudest on natuke räägitud. Ma räägin natuke konkreetsemalt, ühe konkreetse näite varal.

Millise staatuse omandab pärast põhiseaduse rahvahääletamist ülemnõukogu? Kas ta on kõrgeim riigivõim Eestis või ei ole? Põhiseaduse järgi ei ole, sest põhiseaduse üks paragrahv ütleb, et kõrgeim seadusandlik võim kuulub Riigikogule. Samal ajal kehtivad endised seadused, mis ütlevad, et ülemnõukogul on kõrgeim seadusandlik võim. Kahtlemata tekib ühtedel jõududel kiusatus – kui seda kiusatuseks võib nimetada – rakendada ülemnõukogu kohta neid põhiseaduse sätteid, mida rakendatakse Riigikogu kohta. Teiste sõnadega, transformeerida ülemnõukogu kas vaikselt või päris avalikult Riigikoguks. Võib-olla väga süütu näide on, kas ülemnõukogu hakkab seaduste vastuvõtmisel rakendama lihthäälteenamuse reeglit või seda vana nõukogudeaegset absoluutse enamuse reeglit. Ma ei ole kindel, et me kõik seda ühtemoodi mõistame.

Veelgi enam, asi läheb edasi siis, kui tekib küsimus, kas ülemnõukogul on õigus, nii nagu põhiseaduses ja põhiseaduse rakendamise seaduses on öeldud, algatada põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse muutmist. Loogiliselt öeldes peaks see õigus kõrgeimal seadusandlikul võimul olema. Võib tekkida näiteks vajadus korrigeerida põhiseaduse rakendamist. Kui väga äärmuslikku näidet tuua, siis pärast rahvahääletust võib näiteks mingi välisriiki meile kallale tungida, tehes võimatuks põhiseaduse rakendamise seaduses ettenähtud tähtaegadel valimiste läbiviimise või vähemasti tekitades väga pingelise vajaduse nende edasilükkamiseks.

Küsimusi tekib palju ja kahtlemata on mitmeti tõlgendamise võimalus ohtlik. See muudatus, mis me tegime, on väga suur. See on väga kaugele ulatuva kontseptsioonilise iseloomuga. Ma pean tunnustama, et me ei tea, kuidas hääletada. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Paljudele küsimustele aitab vastata see, kui te vaatate § 2 tervikuna, ka neid järgmisi lõike, mida muudetud ei ole. Kohalt saavad sõna härrad Salum ja Erm. Härra Salum, palun!

V. Salum

Paragrahvi 2 lõik 1 on väga hästi sõnastatud ja sobib igati. Mis puutub lõiku 2, siis sellega on omad probleemid ja viidetega §-dele 3 ja 4 samuti. Jüri Adams rääkis üleminekuaja ohtudest. Paragrahvis 3 ongi alternatiivina see oht sees. Kui Riigikohut ei ole, siis selle moodustamiseni otsustab õigussätete vastavuse üle põhiseadusele ülemkohus, tähendab, vana institutsioon jätkab oma tegevust. See võib piduriks saada. Nii et see alternatiiv §-s 3 peaks sisaldama, et vaidluse korral õigusakti vastavuse üle põhiseadusele otsustab küsimuse Riigikohus, selle moodustamiseni võiks ülemkohtu asemel olla Põhiseaduse Assamblee.

Mis puutub § 4 viitese, siis mitte ülemnõukogu ei kuuluta välja Riigikogu valimisi, vaid nagu Eesti Kongressi teise istungjärgu otsus üleminekuaja valitsemise korra alustest ütleb, peaks juhinduma ikkagi Eesti Kongressi otsusest ning koostöö Eesti Komitee ja ülemnõukogu vahel oleks vaja institutsioneerida, nagu XIV peatükk selles otsuses fikseerib. Nii et mitte ainult ülemnõukogu, vaid ülemnõukogu ja Eesti Komitee koos. Alles uue Riigikogu valimise tulemuste väljakuulutamise kaotavad mõlemad oma ülesanded. Nii et ikka koostöö peaks olema. Tänan!

Juhataja

Kõneks on palunud sõna härra Runnel. Palun kõnepulti!

H. Runnel

Austatud juhataja! Kallid kolleegid! Ma julgesin tulla siia pulti selleks, et avaldada oma täielikku segadust ja nõutust ning oma mõningat selget arusaamist. Meie töö viimane faas, mis puudutab rakendusseadust ja sellega tegelemist, on minule siiski solvav, see on kogu assambleed solvav. Siin on mööda mindud kõikidest protseduurilistest kokkulepetest ja esialgsetest normidest. See, mis meie laual on, ei ole ju mingisugune parandatud variant. Kes on seda parandanud? Töökorraldus oli ju ikka niimoodi, et alguses väiksem grupp töötab, siis assamblee tervikuna vaatab selle läbi ja siis on veel redaktsioonitoimkond, kellele on abiks juristid, konsultandid.

Nüüd on siis asi niimoodi, et kogu meie töö on peaaegu algkoolilaste harjutustööna nurka visatud ja mingi ringkond on võtnud endale volituse esineda ülimalt või ülema jõuna, kes surub peale oma mingisugust tahet. Välja on jäänud see kommunistide küsimus, mida me oleme siin hääletanud. Nii on kogu see asi moondunud. See on halvasti loetaval kollasel paberil, nii et ei

saagi võrrelda. Ühesõnaga, hääletame totaalselt selle asja poolt. Minu meelest on see alatu, kõlvatu ja selle asjaga normaalselt tegelemiseks peaks olema taastatud assamblee liikmete au ja väärikus, õigus tegelda selle tööga, mis meile on antud. Või teine variant: lihtsalt hääletada kas poolt või vastu ja loobuda igasugusest mõtlemisest. See mõtlemise mängimine sellises faasis on mõnitav. Ma julgen seda öelda. Sellega ei saa leppida. Ma ei hakka rohkem häält tõstma, aga olen sügavalt liigutatud kurvas mõttes, et mõned meie kaasvõitlejad on kavaluse pärast püüdnud teisi üle mängida või nn. mõistlikule kompromissile kutsuda, minu meelest väärivate võtetega.

Täna!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Teie eest oskuslikult varjudes leppis juhatus eelmisel istungjärgul kokku ja me hääletasime, et redaktsioonitoimkonnal on volitused meie poolt välja töötatud dokumente uurida ja uurida ka rakendusotsuse eelnõu. Ka tänasesse päevakorda on see sattunud juhatuse salakavala plaani tulemusena, mille pärast ma muidugi vabandust palun. Kuid juhatus katsub oma vigu parandada sel teel, et pärast seda, kui kõnepuldist on kõnelnud härra Hallaste ja sõna saanud ka härra Erm, me paneme hääletamisele küsimuse, kas assamblee soovib põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu muuta. Kui vastus on negatiivne, siis loomulikult ei ole meil mõtet edasi arutada neid ettepanekuid, mida redaktsioonitoimkond on meile esitanud, kuid ma kordan, et redaktsioonitoimkond tegi seda meie kõigi palvel. Kellele on olukord segane, palun lugeda eelmise istungi stenogrammi. Härra Hallaste, palun kõnepulti!

I. Hallaste

Lugupeetud härra juhataja! Austatud kolleegid! Meil on tõepoolest võimalik valida kahe võimaluse vahel: kas me hakkame tegelema põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga, mis meile on täna kätte jagatud, ja arutame läbi siin sees olevad alternatiivid ning võtame selles suhtes vastu oma otsused hääletamise teel, või läheme kergema vastupanu teed ja ütleme, et me oleme korra selle küsimusega juba tegelnud, meile aitab, ja las nüüd ülemnõukogu tegeleb selle rakendusotsusega, sest meie oleme oma töö juba ära teinud. Muidugi on võimalikud mõlemad lahendused. Nagu me äsja kuulsime Tõnu Antoni suust, juhatus paneb selle küsimuse ka niimoodi hääletusele. Ma ei arva aga, et oleks parem, kui me jätaksime põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu viimistlemise ülemnõukogu hooleks.

Kui me anname selle üle, siis peaks see olema võimalikult heal kujul, nii et ülemnõukogu võiks selle vastu võtta nii, nagu assamblee selle esitanud on. See oleks kindlasti ka poliitiliste pingete alandamisel Eestis kasulik, kusjuures ülemnõukogu peaks selle panema muidugi rahvahääletusele. Kui nüüd tuleb hääletus, kas me tegeleme sellega ise või läheme ära koju,

kuulutades sellega Põhiseaduse Assamblee töö lõppenuks, teen ettepaneku võtta end kokku ja hääletada selle poolt, et tegelda rakendamise seaduse eelnõuga edasi. Muidugi, väljas paistab päike ja kindlasti oleks meil kõigil meeldiv kiirelt koju minna, kuid püüdkem end kokku võtta. Mis puutub sellesse, et me oleme rakendamise seadusega juba kunagi tegelnud, siis me oleme põhiseadusega tegelnud juba septembri lõpust peale, aga see ei takista meid täna veelgi põhiseadusega tegelemast.

Tulen nüüd konkreetsete alternatiivide juurde. Mulle meeldib see, mis on kirjutatud §-s 2: põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletuse tulemuste väljakuulutamisele järgnevast päevast. See on selge jutt. Niipea, kui rahvahääletus on toimunud, on Eesti rahval olemas uus põhiseadus. Tõepoolest, kõiki selle sätteid ei ole võimalik kohe rakendada. Nende sätete osas tekib ilmselt probleeme, kusjuures probleemid on suuremad või väiksemad sõltuvalt sellest, kas me valime põhiseaduse rakendamise seaduse §-s 3 põhiteksti või alternatiivi. Kui me valime põhiteksti, on probleemid väiksemad ja üleminek on sujuvam ning paljud probleemid teadvustuvad tegelikult alles 1994. aasta alguses. Kui me valime alternatiivi, siis põhiseadus jõustub kohe ja kõik õigusaktid, mis on sellega vastuolus, kaotavad kehtivuse. Esialgu tekitab see kindlasti segadust, kuid nii nagu majanduse vallas käsumajanduselt turumajandusele üleminek tekitab vahepeal väga valusa hetke, kui on päris paha olla, kuid ilma selleta ei saa, nii ka siin ei saa ilma selleta, et põhiseadus ikkagi jõustuks ja me vahetaksime seda õigussüsteemi, milles me oleme. Peet Kask tõi siin ühe argumendi, et mis saab siis, kui tuleb sõda. Ma arvan, et veelgi halvem on siis, kui tulevad mingid rahutused, mis takistavad rahvahääletuse läbiviimist ja meil põhiseadus üleüldse ei kehti. Rahvahääletus on ära olnud, aga põhiseadus ei kehti. Siit kerkib küsimus, mis siis kehtib. Ja see probleem ei ole sugugi vähem halb. Ma arvan, et meil tasub toetada §-s 2 seda uut varianti, seda parandust, mis on tehtud, ja hääletada see sisse. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Härra Erm, palun!

A. Erm

Lugupeetud assamblee liikmed! Tahan ka mõne sõnaga seda probleemi puudutada. Kõigepealt tekkis mul niisugune retooriline küsimus. Kuulates härra Kase sõnavõttu, võis sealt välja lugeda, et vahepeal tekiks nagu põhiseaduslik vaakum. Tähendab, tegelikku vaakumit ju ei teki. Me nagu isegi otsustasime siin, et meil kehtib 1938. aasta põhiseadus ja selle asemel saab kehtima uus põhiseadus. Nii et seda hirmu, et Eesti NSV põhiseaduse alusel võim üle võetakse, nagu ei peaks väga tõsiselt võtma.

Aga kui konkreetsetelt rääkida nendest paragrahvidest, siis on kaks põhimõttelist võimalust

põhiseaduse rakendamiseks. Esimene võimalus on tõesti etappide kaupa seda rakendada, ühesõnaga öelda, missugused paragrahvid või peatükid esimesel etapil, teisel etapil, kolmandal etapil, kuupäevade kaupa paika panna. Kuid ma toetaks siiski ka seda varianti, mis on siin §-s 2 toodud, et hakkab jõustuma rahvahääletuse väljakuulutamisele järgnevast päevast, ja siis tuleks loetleda need erandid, mis ei hakka jõustuma. Omaette küsimus on see, kes esineb kohtu rollis, seni kui ei ole Riigikohut. Minu isiklik arvamus on, et seda rolli võiks täita ka Põhiseaduse Assamblee kui põhiseaduse autor. Tema oskab tegelikult põhiseadust kõige paremini tõlgendada. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ma lubasin, et me hääletame küsimust, kas assamblee soovib tegelda põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu parandamisega. Palun läbi viia kohaloleku kontroll! Me hääletame seda küsimust. Kohal on 31 assamblee liiget.

Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekutele arutada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu muutmist? Hääletame, palun! Poolt on 28, vastu 1.

Me jätkame arutelu teises päevakorrapunktis. Paragrahvi 2 kohta me kuulasime ära mõned kõned ja mõned sõnavõttud. Ma palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni, selleks et ta kommenteeriks neid vastuväiteid, kahtlusi, mida assamblee liikmed avaldasid. Paragrahvi 2 lõiked 1 ja 2.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Nagu hästi teada, on kõige raskem kirjeldada üleminekuprotsesse, aga selline ülesanne meil praegu just on. Paragrahvi 2 kõiki lõike tuleb tõepoolest vaadata koos, sest nende koosmõjus selgub, kuidas Eestis üks riigikorraldus, riigi- või muu süsteem asendub teisega. See peaks olema mitte evolutsiooniline pööre, kus ühel päeval kehtivad üks õigussüsteem ja riigivõimuinstitsioonid ning teisel päeval lakkavad nende volitused ja asemele kohe midagi astumas ei ole, vaid üleminek, kus järk-järgult, vastavalt sellele, kuidas põhiseadus tegelikult rakendub, kuidas seda kohaldatakse, asenduvad praegused võimuinstitsioonid põhiseaduslikega.

Härra Adams väitis, et tuleks eraldi sätestada, et volitused ei lähe üle automaatselt. See on siin ka kirjas. Kogu riigivõimu ülesehitus hakkab rahvaesinduse valimisega ja on öeldud, mis ajani kestavad ülemnõukogu ja Eesti Kongressi volitused. Need lakkavad olemast sel hetkel, kui valitakse Riigikogu, kellest lähtuvalt hakkavad moodustuma teised riigivõimuinstitsioonid. Koos Riigikoguga valitakse meie praeguse eelnõu kohaselt ka Vabariigi President. Nii et edasine riigivõimu ülesehitus hakkab lähtuma nendest kahest institutsioonist. Samal ajal reglementeerib

praeguste riigivõimuorganite tööd ja nende kestust ka see säte (s. o. § 9), mis ütleb, et põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigioranite töötajate töösuhete lõpetamist, s. t. need institutsioonid põhiseaduse jõustumisel veel kestavad. Need kestavad seni, kuni põhiseaduse alusel kas lõpetatakse nende tegevus või moodustatakse uued põhiseaduslikud institutsioonid.

Ülemnõukogu staatus peale rahvahääletust – selle küsimuse püstitas härra Kask. Siin võib ka viidata praeguse eelnõu § 2 lõigule 3, kus on selgelt öeldud, et Eesti Vabariigi Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi volitused lõpevad Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamisega. Me ei pruugiks praegu hakata vaidlema selle üle, kumb nendest on õigem, kas on vaja nende vahekord seadustada, seaduslikult reguleerida. Meil tuleb üheskoos see praegune koorem vedada sinna punkti, kus saab hobuseid vahetada.

Kas ülemnõukogu kohta võib rakendada Riigikogu sätteid? Ma arvan, et see oleneb eelkõige ülemnõukogust endast kui seadusandlikust kogust, kes võib oma töö korrastamisel kindlasti põhiseadusele tugineda. Ma ei näe selles midagi halba. Kas ülemnõukogu peaks muutma rakenduseseadust? Me ei peaks taotlema seda, et rakenduseseadust võiks muuta kohe peale rahvahääletust. Pigem peaksime taotlema seda, et rakenduseseadus oleks piisavalt paindlik, et ta võimaldaks lahendusi ka sellistes olukordades, mis on ootamatud.

Härra Runneli etteheitele härra Anton juba vastas. Rakenduseseaduse eelnõu läbitöötamine tehti redaktsioonitoimkonnale ülesandeks ja vastavalt sellele me teie ette oma ettepanekutega tulime. Kuid nagu ikka, on töö käinud kuidagi kiirustades ja § 2 lõik 1 vajab täpsustamist, sest põhiseaduse rahvahääletuse tulemus veel iseenesest ei määra põhiseaduse jõustumist, sest nõue on, et see tulemus oleks põhiseaduse suhtes positiivne. Sellepärast võiks § 2 lõik 1 olla järgmises redaktsioonis: "Põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmisele järgnevast päevast." Sel juhul me arvestame ka seda, mis on öeldud §-s 1.

Kas § 2 lõigus 2 sisalduv loetelu võiks olla ulatuslikum? Kahtlemata võiks, sest põhiseaduse erinevaid sätteid ei saa ilmselt kohaldada kohe järgmisel päeval, need vajavad teatud ettevalmistust. Aga sellise programmilise sätte sissekirjutamist, kuigi me seda alguses ekspertidelt taotlesime, me ei saavutanud, sest see nõuaks tõepoolest kogu kehtiva õigussüsteemi väga põhjalikku analüüsi. Kahjuks ei olnud sellise lühikese aja jooksul ei redaktsioonitoimkond ega eksperdid võimelised seda tegema.

Selliste märkustega võiks praegu lõpetada või langetada otsus § 2 kohta.

Juhataja

Härra Adams, kas on küsimusi? Suur tänu, proua Hänni! Härra Adams, sõnavõtt kohalt.

J. Adams

Mul on tunne, et ma enne esinesin proua Hänni jaoks vist piisavalt segaselt, sest ma ei suutnud oma mõtet kohale viia. Ma praegu kirjutasin kiires korras välja, milliseid institutsioone ja milliseid kõige tähtsamaid ametimehi nimetab põhiseadus. Sain kokku sellise nimekirja. Meil on kõigepealt Riigikogu, Riigikogul on esimees või juhataja (ma ei mäleta, kuidas see meil jäi), president, on olemas valitsus, ametimeestest peaminister ja üksikud ministrid, siis muud institutsioonid, mis on määratud, on näiteks Eesti Panga Nõukogu, riigikaitse-õukogu, Riigikontroll, Riigikohus ja niisugused ametimehed nagu kaitseväge juhataja, õiguskantsler, riigikohtunikud jne. Minu ettepanek on selline, et kui me jääme selle printsiibi juurde, et põhiseadus jõustub tervikuna selle vastuvõtmise hetkest, et me siis täiendaksime oma rakendusseaduse projekti ühe mõttega, mida ma ei suuda praegu siin üksi sõnastada. Mõte oleks see, et mitte ühelgi ametimehel, kes on ükskõik kelle poolt määratud ametisse enne põhiseaduse jõustumist, või ühelgi institutsioonil, näiteks Eesti Kongressil või ülemnõukogul, ei oleks võimalust väita, et temal on nüüd kõik täpselt need õigused ja kohustused (kohutustest me võime veel rääkida, aga kindlasti mitte õigustest), kui on tulevikus moodustataval põhiseaduslikul institutsioonil. Tänan!

L. Hänni

Härra Adamsi sõnavõttus tõstatatud murele annab ju vastuse rakendusseaduse § 6, kus on toodud needsamad ametiisikud, kelle loetelu andis härra Adams. Kui sellest loetelust on veel keegi välja jäänud ja kui on tõesti hirm, et ülemnõukogu või Eesti Kongress võib hakata Riigikogu ennetama, siis tuleb seda loetelu tõesti täiendada. Aga ma küll arvan, et praegusel kujul on see küsimus vähemalt osaliselt §-s 6 lahendatud.

J. Adams

Tänan, proua Hänni! Paragrahv 6 on kindlasti täiesti vajalik. Selles ei ole küsimus. Kuid mina arvan, et põhimõtteline parandus või täiendus on siiski vajalik. Ma kordan üle Eesti ajaloo minu arvates ühe kurvema momendi. 1933. aastal sai uue põhiseaduse järgi uues põhiseaduses ette nähtud äärmiselt suured riigivanema volitused, mis oleksid olnud poliitiliselt õigustatud ainult üldrahvaliku valimisega, ajutiselt mõneks kuuks kuni valimiste läbiviimiseni enda kätte juhuslikult sel hetkel juhusliku koalitsiooni tulemusena peaministriks saanud Konstantin Päts. Sellest algas täiesti teine tee. See oli minu mõte. Ma oleksin tahtnud, et kas või täiesti teoreetiline võimalus oleks meil välistatud.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Meie arutelu on suundumas tupikteele. Ma tahan väljendada veendumust

selles, et ühelgi meist ja ühelgi poliitilisel jõul ei tasuks loota üksnes põhiseadusele või põhiseaduse rakendamise seadusele, ise peab ikka ka mees olema. Sellepärast on täiesti võimatu kirjutada kõiki nähtusi kas põhiseadusesse või põhiseaduse rakendamise seadusesse. Ma tahan loota, et Eestis jätkub poliitiliste jõudude tegevus ka pärast assamblee tegevuse lõppu. Kas on võimalik, et me hääletamise teel otsustame, kas assamblee jääb selle variandi juurde, mis on üle antud nii ülemnõukogule kui ka Eesti Kongressile, või soovib seda muuta vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Ma julgen teha ettepaneku konstruktiivseks viieminutiliseks vaheajaks, et siiski redaktsioonitoimkond ja Jüri Adams natuke koos mõtleksid, kui seda tohib.

Juhataja

Kui puudu on viis minutit, siis loomulikult selle viis minutit assamblee leiab. Aga mul oleks palve, et vaheaega, kui selleks on vajadus, taotleks proua Hänni. Lugupeetud kolleegid! Järgneb kümme minutit vaheaega. Me jätkame tööd kell 16.30.

Vaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, palun istuge oma kohtadele! Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 22, alles on seega jäänud eriti visad assamblee liikmed. Proua Liia Hänni, jätkame §-ga 2. Palun kõnepulti!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Vahepeal jõudsime sellise tulemuseni, et täpsustasime §-s 2 kirjapandud redaktsiooni ja otsustasime, et see printsiip, mida püüdis sõnastada härra Adams ja mis seisneb selles, et ükski praegu tegutsev riigivõimuinstitsioon ei saa automaatselt omandada põhiseadusliku riigivõimuinstitsiooni volitusi, leiaks käsitlemist eraldi, mitte §-s 2, vaid näiteks § 9 järel, ja praegu tuleks otsustada § 2 tekst. Meie lõigu 1 redaktsioon on järgmine: "Põhiseadus jõustub põhiseaduse rahvahääletusel vastuvõtmisele järgnevast päevast." Lõigus 2 on kõik sama, välja arvatud viide, mis peab olema mitte §-le 4, vaid §-le 5, kuna siin muutus numeratsioon. Lõigud 3 ja 4 on samal kujul, nagu need olid esialgu.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas me võime hääletamise teel otsustada, kas me toetame § 2 osas redaktsioonitoimkonna ettepanekut muuta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu? Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule muuta põhiseaduse rakendamise eelnõu § 2 lõike 1 ja 2? Hääletame, palun! Poolt 27, vastuhääli ei ole.

Assamblee on otsustanud redigeerida § 2 lõike 1 ja 2 vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule. Proua Liia Hänni, palun uuesti kõnepulti! Vist on §-s 3 järgmine muudatus.

L. Hänni

Järgmine ettepanek puudutab meie eelmise redaktsiooni § 2 lõiku 2. Meil on ettepanek teha sellest omaette paragrahv, sest see puudutab eraldi teemat, s. o. õigusaktide kehtivust põhiseaduse jõustumise järel. Siin on meil ettepanek kaaluda kahte alternatiivset võimalust. Küsimus on kahes võimalikus ja erinevas tees, kuidas hakata kujundama õigussüsteemi ja uut seadusandlust peale põhiseaduse kehtestamist.

Meie esialgses redaktsioonis oli ette nähtud selline viis, et need õigusaktid, mis ei ole kooskõlas põhiseadusega, jäävad jõusse seni, kui nad tühistatakse või viiakse vastavusse põhiseadusega. Selline tee tähendaks, et me anname kehtivatele seadustele põhiseadusega võrreldes teatud prioriteedi põhiseaduse rakendamise hetkel, kuid samal ajal nõuame, et iga konkreetse õigusakti kohta tuleks langetada otsus, kas see kehtib või ei kehti. Meie eelmises redaktsioonis puudus mingi lõplik tähtaeg, mille jooksul tuleks kogu seadusandlus põhiseadusega kooskõlla viia. Kui nüüd valida selline hääletamisviis, et me anname teatud prioriteedi kehtivatele seadustele, siis ilmselt on otstarbekas kehtestada lõpptähtaeg, millest alates ei tohiks olla jõus seadused ja muud õigusaktid, mis on vastuolus põhiseadusega. Selleks tähtajaks on välja pakutud 1993. aasta 31. detsember.

Teine võimalik valik on selline, et niipea kui põhiseadus jõustub, ei rakendata enam neid õigusakte, mis on vastuolus põhiseadusega, s. t. need kehtivad ainult selles osas, kui need ei ole vastuolus põhiseadusega. Sellisel juhul on üleminek ühelt õigussüsteemilt teisele palju järsem, sest ilmselt paljud praegu kehtivad õigusaktid ei ole kooskõlas põhiseadusega ja nende need sätted, mis on vastuolus, lakkavad kehtimast ja vastav õiguslik regulatsioon loomulikult samuti. See tähendab kindlasti järsemat üleminekut, kuid lõpptulemusena võib kogu õigussüsteem minna kiiremini põhiseadusega kooskõlla.

Nii et me peaksime oma otsustuse langetama nende kahe võimaliku alternatiivi vahel.

Alternatiivi puhul tuleb kõne alla ka see, et kui tekivad vaidlused, kas õigusakt on kooskõlas põhiseadusega või mitte, peaks Riigikohus või põhiseaduse järelevalve kohus ütlema oma sõna ja seni, kuni Riigikohus veel puudub, võiks selline õigus olla ka ülemkohtul. Siin kõlas ettepanek, et seda rolli võiks täita ka Põhiseaduse Assamblee. Ma arvan, et see ei ole otstarbekas, kui kogu, mis on moodustatud kahe esinduskogu esindajatest, võtaks endale kohtu rolli. Pigem peaksime usaldama ülemkohut, sest ma usun, et praeguses olukorras püüab ka see institutsioon käituda võimalikult erapooletult ja seadusele tuginedes. See on § 3 kommentaariks

kõik.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Küsitavaks muutub see heausklikkus, et küll ülemkohus otsustab seadusele vastavalt. Me näeme, kuidas nõukogulikud institutsioonid püüavad pidurdada põhiseaduse rahvahääletusele panekut ja kõiki taolisi asju. Paneksime hääletusele, et kuni ei ole Riigikohut, otsustab need vaidlusküsimused ikkagi Põhiseaduse Assamblee. Siin ei ole tegemist seaduserikkumisega, vaid seaduse tõlgendamise ja sellega on Põhiseaduse Assamblee tegelnud juba üle poole aasta. Nii et kompetentsemat ja autoriteetsemat institutsiooni ei ole. See tuleks ikka läbi hääletada. Tänan!

T. Käbin

Mul on ka väike kommentaar. Alustan sellest, millest oli just juttu. Õigusemõistmist teostab siiski kohus ja ma arvan, et ma ei eksi, kui ütlen, et kohtunikud peavad olema juriidilise haridusega. Õigusemõistmine, seda enam põhiseaduse tõlgendamine, on küllaltki spetsiifiline valdkond. Ettepanek anda see ajutiselt ühele organile, kes, tõsi küll, on moodustatud põhiseaduse väljatöötamiseks, ei kõlba mitte kuskile.

Nüüd nende kahe variandi juurde. Esimene variant: põhiseadusega vastuolus olevad aktid on jõus seni, kuni neid ei ole tühistatud või muudetud. Ma arvan, et see toob kaasa väga palju komplikatsioone, sest tõenäoliselt ei ole eriti keerukas leida üles põhiseadusega vastuolus olevaid seadusi, millele tuginedes saab teha küllaltki kasulikke tehinguid, ja kui hiljem need seadused tühistatakse, jääb tehing jõusse, sest seadus oli tol ajal jõus. Nii et alternatiiv on palju kindlam ja ma arvan, et see tuleks vastu võtta. Lõike 1 juures on veel see asjaolu, et kõik aktid, mis on vastuolus põhiseadusega, tuleks kas muuta või tühistada. See tähendab, et selle tähtajani, mis on märgitud – 31. detsembrini 1993 –, peaks Riigikogu tegelema ainult nende probleemidega, tal ei jätkuks millekski muuks aega. Tänan!

Juhataja

Kõneks soovib sõna härra Adams. Palun!

J. Adams

Lugupeetud assamblee liikmed! Kolleegid! Ma tahan juhtida tähelepanu, et see otsus, mida me praegu siin teeme, on võib-olla üks kardinaalsemaid otsuseid, mida me üldse teeme, ja määrab aastateks meie ühiskonna arengu ja arvatavasti ka rahva käekäigu. Selle, just nagu eriti mitte midagi väljendava sõnastuse taga on tegelikult väga suured filosoofilised lahknemised. Esimene lahknemine seisneb selles, et maailmas on kujunenud välja kaks korda, kuidas suhtuda

vanadesse õigusaktidesse, kui uued peale tulevad. Normaalse tsiviliseeritud lääneriikide komme on selline, et keegi ei tegele vanade õigusaktide tühistamisega. Lihtsalt kirjutatakse uus õigusakt peale, selleks ongi ühiskond koolitanud juristid ja muud asjatundjad, kes ütlevad, milline õigusakt momendil kehtib. Näiteks Inglismaal kehtib saja aasta vanustest õigusaktidest veel mingisugused kaks-kolm lõiku, kuid ülejäänud on pretsedentidega tühistatud.

Teise traditsiooni järgi need vanad õigusaktid tühistatakse. Nõukogude ajal viidi see täiuslikkuseni. Oli võimalik, et kehtisid korraga kaks teineteisele risti vastukäivat õigusakti (ma võin selle kohta ka näiteid tuua, need on täiesti pretsedenditud), mida kohaldati vastavalt sellele, kuidas kellelegi kasulik oli. Kehtisid mõlemad, kuna keegi ei olnud kumbagi tühistanud. Nii et see on üks väga oluline probleem.

Assamblee redaktsioonitoimkonnas arutati seda küsimust. Seal võistlesid omavahel kolm kontseptsiooni. Üks kontseptsioon oli, et kõik kehtib niikaua, kuni ei ole tühistatud. See tähendab, et kui meil kehtib kas või mingisugune täitevkomitee määrus aastast 1953, mis on meie põhiseadusega vastuolus, siis tema tühistab meie põhiseaduse vastava koha. Siis oli kompromissvariant, et kohustuslikku tühistamist nõudev kord kehtib mingisuguse tähtajani. See on praegu sõnastatud § 3 põhitekstina. Ma saaksin sellest aru kui mingil moel poliitilisest ühiskondlikust kompromissist n.-ö. nõukogude traditsiooniga ühiskonnakorralduse teatud ümberkohanemise aja jätkumiseks. See oleks põhimõtteliselt vastuvõetav, kui meil Eestis eksisteeriks mingisugune n.-ö. vaikiv poliitiline kokkulepe, kuidas asja siiski tegelikult korraldada, sest seesama küsimus, et mõni olemasolev Nõukogude määrus tühistab näiteks mõne poliitilise vabaduse vms, hakkab meil juba tekkima.

Mina pooldan § 3 alternatiivi, sellepärast et see tühistaks n.-ö. automaatselt, ilma spetsiaalse kirjelduseta kõik, mis on põhiseadusega vastuolus, aga see paneb ka igale seaduse kasutajale, alates kohtunikust kuni tavalise juristi-advokaadini, kuni lihtkodaniku ja ametiasutuse raamatupidajani kohustuse hakata ise jälgima, mis hetkel kehtib ja mis ei kehti. See vaimne ülesanne, mis pannakse ühiskonna ette, on sel juhul kolossaalne. Ma arvan, et seda on tegelikult vaja.

Sellel medalil on ka teine pool. On täiesti selge, et kõik need kodaniku- ja inimõigused, mis on kirjas eriti III peatükis, ei ole põhiseaduse vastuvõtmise hetkel täielikult teostatavad. Nii et kui keegi Eesti ühiskonnast tahab alustada mingit ühiskondlikku kampaaniat, nõudes kõige tähtselt tähtselt täitmist, mille jaoks tehnilisi tingimusi ei ole, siis selleks me avame täielikud võimalused. Peale selle juhivad oponendid tähelepanu ka sellele, et mitmeid õiguslikke kodanikuõiguste piiranguid on käesoleval ajal tõenäoliselt vaja korra hoidmiseks, kuritegude vastu võitlemiseks

jne. Kui ma nüüd kaalun neid kahte argumentatsiooni, siis ma arvan, et need vastuväited on n.-ö. erandjuhtumid. Erandjuhtumid ei peaks domineerima üldnormi üle ja üldnormina me peaksime siiski toetama § 3 alternatiivi. Tänan teid!

Juhataja

Suur tänu! Algavad sõnavõttud kohalt. Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Kindlasti on igaühel välja kujunenud oma maailmavaade, nii et üksteise veenmine pole meil seni olnud eriti tulemuslik. Küll aga on mõned austatud kolleegid, nagu ma olen aru saanud, käinud kõnepuldil ennast veenmas nendes asjades, milles nende veendumus on nõrk olnud. Sellepärast on mul niisugune tagasihoidlik ettepanek, et kõnedeks mitte aega kulutada ja minna üle lihtsalt hääletamisele ilma eelneva eneseagiteerimiseta. Me võiksime piirduda Liia Hänni seletuse ärakuulamisega, küsimuste esitamisega ning siis viime hääletamise teel oma töö lõpule. Tänan!

Juhataja

Juhatusel on siiski ettepanek kuulata ära vähemalt Tarto, Seppa ja Rätsep. Palun, kas te soostute nende kolme sõnavõtja arvamuste ärakuulamisega? Tänan! Palun, härra Tarto!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Ma toetan samuti seda alternatiivi, sest kui võtta § 3 esimene osa, siis see võib tõesti muuta valitud kogu teovõimetuks, sest ta peab minevikuga tegelema. Kuid ma ei saa alternatiivi puhul siiski soostuda selle osaga, mis siin sulgudes on antud: "Riigikohus, selle moodustamiseni ülemkohus". Kuidas seda mõista, kui ülemkohus on siiani hoopis teistsugust poliitikat ajanud, mingisugust kaadrimuudatust seal ei ole olnud, ja tema saab siis olla nii tähtsaks vahekohtunikuks! Nii et selles punktis ma toetan härra Salumit. Mis puutub juristidesse, siis on üldse küsimus, kuidas juristide kvalifikatsiooniga on. See on omaette vaieldav küsimus. Aitäh!

J. Rätsep

Lugupeetud kolleegid! Mul ei ole tahet agiteerida kummagi variandi poolt, aga lisaks härra Adamsi seisukohtadele ütlen ühte, mis otsustamisel võib muidu täiesti kõrvale jääda. Küsimus on nimelt selles, et ma hääletaksin heameelega alternatiivi poolt, kuid esimene variant, tähendab, põhitekst, mobiliseerib põhiseaduse rakendajaid õigusreformile. See tekst, kui neid mõttes kõrvuti lugeda, nõuab tuleviku õigussüsteemis väga korralikku läbitöötamist ja arendamist kõige lähemal ajal. Ma arvan, et see tähtaeg on seal kahjuks liiga lühike, et Riigikogu suudaks seda ära teha. Alternatiivi viga on selles, et alternatiiv ei rõhuta üldse õigussüsteemi korrigeerimise

vajadust pärast põhiseaduse vastuvõtmist. Ta kuigivõrd põhjendab seisakut sellel alal. Nii et juba varem esitatud aspektide kõrval palun hääletamisel ka seda arvestada. Tänan teid!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kuivõrd assamblee liikmetest pooled töötavad praegu ülemnõukogus ja assamblee liikmetest peaaegu kõik hakkavad töötama Riigikogus, siis võib-olla on võimalik meil kuulata veel ära härra Seppa ja pärast seda hääletada. Ükskõik, kumb variant valitakse, eks assamblee liikmed Riigikogus viivad selle ellu. Härra Seppa, palun!

Ü. Seppa

Austatud kolleegid! Ma tahan siia lisada, et mina hääletaksin alternatiivi poolt, kuid alternatiivile võiks olla lisatud veel üks lause, mis on võetud §-st 3: "Kõik õigusaktid tuleb viia põhiseadusega kooskõlla 1993. aasta 31. detsembriks." Siis oleks see meile täiesti vastuvõetav. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni, kas redaktsioonitoimkond vajab lõppsõna?

L. Hänni

Ma juba viitasin sellele, et meil oli põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu käsitlemisel redaktsioonitoimkonnas abiks ka justiitsministeeriumis ettevalmistatud arvamus rakendusseaduse eelnõu teksti kohta. Õigusaktide kehtivuse või mittekehtivuse küsimuses pakkus justiitsministeerium sellist kombineeritud formuleeringut: õigusaktid kehtivad niivõrd-kuivõrd ja seni, kuni nad on kas tühistatud või vastavusse viidud. Meil ei õnnestunud seda formuleeringut täpselt lahti mõtestada, aga härra Seppa ettepanekut kuulates tundub siiski, et siin on mingi iva sees. Sest lisaks sellele, et õigusakti rakendatakse kooskõlas põhiseadusega, ütleks see viimane lisandus, see kuupäev seda, et õigusaktid kui terviklikud õiguslikud dokumendid peavad teatud kuupäevaks olema kooskõlas põhiseadusega. Nii et selline lisandus sellise esialgse mulje põhjal on võimalik, aga ma ei julge seda küll praegu otsustada. Sellele vaatamata me saame praegu teha oma valiku nende kahe põhimõttelise alternatiivi vahel ja lisanduse suhtes saame otsustada eraldi, aga enne seda peab redaktsioonitoimkond küll vaheaega paluma.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Meie ees on põhitekst ja alternatiiv. Tõsi, alternatiivi osas on kritiseeritud seda, et sulgudes on sõnad "selle moodustamiseni ülemkohus" ja on tehtud ettepanek täiendada alternatiivi mõttega, et mingi tähtaja jooksul tuleks õigusaktid viia kooskõlla kehtiva põhiseadusega. Ma arvan, et meil on võimalik otsustada, kuhupoole end pöörata, kas põhiteksti või alternatiivi poole. Sõltuvalt meie valikust on redaktsioonitoimkonnal võimalik viia redaktsiooniline töö lõpule. Ma panen konkureerivalt hääletamisele § 3 põhiteksti ja alternatiivi.

Loevad ainult poolthääled.

Kes on § 3 põhiteksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 9.

Teine küsimus: kes on § 3 alternatiivina esitatud teksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 25.

Ülekaaluka eelistuse sai alternatiivina esitatud tekst. Kuivõrd kohal olnud assamblee liikmetest enamik pooldas alternatiivina esitatud teksti, ei pane ma seda valikut lõpphääletusele, sest kordan, et alternatiivi poolt anti 25 häält.

Kas on võimalik, et me hääletamise teel kujundame oma suhtumise kahte tehtud ettepanekusse?

Esimene: kahtluste vältimiseks jätta ära sulgudesse kirjutatud sõnad "selle moodustamiseni ülemkohus", sest niipalju kui ma olen kursis redaktsioonitoimkonna tööga, pole neid sõnu kirjutatud suure tagamõttega, vaid pigem murest selle pärast, et ei ole ju kuupäevaliselt teada, millal Riigikohus tööle hakkab. Teine küsimus, millele juhtis õigesti tähelepanu härra Seppa. On võimalik üks väärt põhimõtte kanda üle alternatiivi teksti. Nimelt, et mingi tähtaja jooksul tuleks kehtivad õigusaktid viia põhiseadusega kooskõlla.

Proua Hänni! Kas nende kahe põhimõttelise ettepaneku suhtes me viime läbi hääletuse või soovib redaktsioonitoimkond neid ettepanekuid uurida ja tuleb siis assamblee ette tervikliku tekstiga?

L. Hänni

Mis puutub sellisesse võimalusse, et me jätaksime siit välja viite ülemkohtule, siis see on võimalik, aga jätab sel juhul lahtiseks küsimuse, kellel on õigus vastuolo korral seda lahendada. Me arvame endiselt, et ikkagi on otstarbekas viide ülemkohtule. Aga selle otsustamiseks, kas lisada teise punkti uuele redaktsioonile mingi lõpptähtaeg, ma siiski palun viieminutilist vaheaega.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ilmselt on otstarbekas anda redaktsioonitoimkonnale aega küsimuse läbiarutamiseks. Teeme vaheaja ja koguneme taas kell 17.10.

Vaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kell on 17.11 ja vaheaeg on lõppenud. Palun istuge oma kohtadele, viime läbi kohaloleku kontrolli! Kohal on 28 assamblee liiget. Enne vaheaega me otsustasime § 3 alternatiivina esitatud teksti kasuks. Me leppisime kokku, et vaheajal uurib redaktsioonitoimkond võimalusi alternatiivina esitatud teksti parandamiseks. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Küsimuse all oli, kas §-s 3 tuleks fikseerida tähtaeg, mis ajaks tuleb õigusaktid viia põhiseadusega kooskõlla. Me leidsime siiski, et sellise tähtaja fikseerimine nõuaks võimet ette näha, kui kiiresti on üldse võimalik õigusakte analüüsida. Leidsime, et tulevane Riigikogu ehk suudab selle küsimuse ka iseseisvalt otsustada. Me ei peaks teda oma ettekirjutustega koormama. Sellepärast ei esita redaktsioonitoimkond teile hääletamiseks kuupäeva lisamist §-le 3.

Juhataja

Selle alternatiivina esitatud teksti kohta, proua Hänni, oli ka üks teine ettepanek, mida mitmed esinejad toetasid: jätta välja tekst, mis on sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus". Kas on võimalik ka selle ettepaneku suhtes välja öelda redaktsioonitoimkonna seisukoht?

L. Hänni

Me küll praegu seda ettepanekut eraldi ei arutanud, aga kuna selle on esitanud redaktsioonitoimkond, siis me seda toetame.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas keegi nõuab, et me mõnda nendest ettepanekutest, mida redaktsioonitoimkond arutas, peaksime jätkuvalt käsitlema või hääletama? Me viisime §-s 3 läbi konkureeriva hääletamise tingimusel, et vajaduse korral me korrigeerime alternatiivina esitatud teksti. Redaktsioonitoimkond kandis meile ette, et nad ei pea vajalikuks seda teksti korrigeerida. Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Ma palun siiski hääletada eraldi seda ülemkohut puudutavat teksti, mis on sulgudes.

Juhataja

Täna! Lugupeetud kolleegid! Viime läbi hääletuse, selgitamaks, kas meil on vaja jääda alternatiivina esitatud teksti juurde või tuleb selle lõpust jätta välja sõnad, mis on seal sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus".

Kes on selle poolt, et §-s 3 jätta teksti lõpust ära sõnad, mis on sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus"? Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 11, vastu 16.

Assamblee asus seisukohale, et alternatiivist ei võeta ära sõnu, mis on sulgudes – "selle moodustamiseni ülemkohus". Härra Leisson, palun!

E. Leisson

Lugupeetud härra juhataja! Ma palun panna hääletusele ka härra Seppa ettepanek, vastasel korral tekib meil määramatuks ajaks tõepoolest õiguslik vaakum. Täna!

Juhataja

Kes on selle poolt, et lisada § 3 tekstile põhimõte, et kehtivad õigusaktid tuleb mingiks tähtjaks, milles me siis kokku lepime, viia põhiseadusega kooskõlla? Kes on § 3 täiendava teksti poolt, mille esitas härra Seppa? Hääletame, palun! Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. Poolt on 11, vastu 14.

Assamblee ei toetanud ettepanekut täiendada § 3 teksti. Proua Hänni, palun jätkame!

L. Hänni

Meie esialgses redaktsioonis olid §-s 3, praegu §-s 4 tähtjad, millal toimuvad Riigikogu valimised. On ettepanek fikseerida ainult kaugem piir, see oli 60 päeva. Nii et valimised toimuvad hiljemalt 60 päeva pärast nende väljakuulutamist. Mis on selle põhjuseks? See 40 päeva piir tähendaks seda, et on kindel ja garanteeritud aeg valimiskampaaniaks peale Riigikogu valimiste väljakuulutamist. Kuna ajagraafik Riigikogu valimisteni võib minna küllaltki pingeliseks, ei oleks vaja piirata valimiste toimumise lähemat aega, kuna ka valimiskampaania on sisuliselt alanud. Nii et valimised tuleks läbi viia sel ajal, kui see osutub võimalikuks, kõige lähemal ajal, mil tingimused selleks on küpsenud. Sellepärast on ettepanek selline piirav tingimus põhiseaduse rakendamise seadusest välja jätta.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui probleem on selge, kas on võimalik otsustada seekord hääletamise teel, kas seda 40-päevalist tähtaega on vaja või mitte? On meil võimalik hääletada? Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Loomulikult on võimalik hääletada. Aga ma tahan siiski täpsustada, et üks piirang asendatakse teise piiranguga. Tegemist ei ole piirangu ärajätmisega. Nii et need eeltoodud ütlused ei ole sugugi korrektsed. Tänan!

L. Hänni

60 päeva piirang oli ka varem olemas, nii et muutub piirangu iseloom.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui on võimalik, siis katsume hääletamise teel otsustada. Ma loodan, et see probleem on kõigile mõistetav. Ühel juhul toimuvad valimised vähemalt 40 päeva ja mitte hiljem kui 60 päeva pärast. Teisel juhul jääb see 40 päeva piirang ära ja valimised peavad toimuma mitte hiljem kui 60 päeva pärast.

Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule muuta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu § 3, uues redaktsioonis § 4? Hääletame, palun! Poolt on 21, vastu

on 6.

Assamblee otsustas selle teksti kasuks, mis meile täna välja jagati §-na 4.

L. Hänni

Lugupeetud juhataja! Ma saan aru nii, et me praegu arutasime § 4 lõiku 1, kus tuli langetada otsustus, kas jätta välja 40 päeva, ja me otsustasime selle. Kuid võrreldes §-ga 3 esialgses eelnõus on siin ka teisi muudatusi.

Kõigepealt, seoses sellega, et me muutsime põhiseaduse jõustumise aega, kaob vajadus sätestada nõue, kes saavad osa võtta Riigikogu valimistest, sest see on juba määratud põhiseaduse enesega. Selle tõttu on ettepanek jätta §-st 3 välja lõik 2. Samuti on mõned redaktsioonilised pisiparandused, mis tulenevad sellest, et me oleme kasutanud ebaõiget viidet. Riigikogu esimeseks istungiks kutsub Riigikogu kokku Vabariigi Valimiskomisjoni esimees või tema asetäitja – siin on õigem täpselt öelda "või valimiskomisjoni esimehe asetäitja". See "tema" on nagu viide persoonile, mitte ametikohale. Sellepärast esineb siin kahes lõigus selline konstruktsioon. On ettepanek asendada endise § 3 lõikudes 3 ja 4 sõna "tema" sõnadega "esimehe asetäitja". See on redaktsiooniline parandus.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Paragrahvis 4 on veel kaks küsimust. Üks neist seisneb selles, et "tema asetäitja" asemel me kasutaksime mõistet "esimehe asetäitja". Kas keegi leiab, et seda küsimust on vaja arutada või hääletada? Palun siis tõsta käsi püsti, kui keegi peab seda vajalikuks! Ükski assamblee liige seda vajalikuks ei pea.

Teine küsimus on selline: kas meil tuleks siiski läbi viia hääletamine, sest üks lõik meie varasemast põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõust kaob ära? Kas selles küsimuses soovitakse sõna võtta või esitada proua Hännile küsimusi? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Kuidas selle lõigu ja lause väljajätmine paistab nüüd uues valguses pärast seda, kui ülemnõukogu on ilmutanud hoiakuid väliseestluse vastu? "Vastu" pole küll õige sõna. Kas see on poliitiline väljajätmine või esteetiline?

L. Hänni

Praegusel juhul on see tingitud sellest, et me §-s 2 muutsime põhiseaduse jõustumise aega, ja neid norme, mis tulenevad otseselt põhiseadusest, ei peaks seetõttu rakenduseseaduses kordama. Nii et antud juhul redaktsioonitoimkond küll mingeid poliitilisi tagamaid sellel muudatusel ei näinud. Aga valijateringi küsimus on kahtlemata poliitiline küsimus. Ilmselt me siin selle ümberpaigutamisega seda küsimust päevakorrast maha küll ei võta.

E. Tarto

Kallid kolleegid! Ma siiski arvan, et esialgne variant on parem ja see valijatering peaks sees olema.

Juhataja

Palun, kas proua Hänni soovib lõpetuseks midagi öelda? Seejärel me saame hääletuse teel otsustada, mida me teeme.

L. Hänni

Selle lõigu väljajätmise motiiviks on ka see, et see on sellisel kujul ebatäpne, sest mitte kõik Eesti Vabariigi kodanikud ei saa Riigikogu valimistest osa võtta – põhiseadus annab hääleõiguse 18-aastaselt. Sel juhul tuleks kogu see säte täpselt välja kirjutada. Aga kuna põhiseadus ise on jõus ja reguleerib Riigikogu valimisi, siis ma tõepoolest ei näe selle lõigu 2 otstarvet siin põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui probleem on selge, siis me võiksime asuda hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule jätta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu §-st 3 lõik välja? Hääletame, palun! Poolt on 14, vastu on 10.

Assamblee otsustas jätta põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu §-st 3 välja lõigu 2. Proua Hänni, palun jätkame!

L. Hänni

Veel üks redaktsiooniline parandus §-s 4. See parandus on tingitud sellest, et alustekst, mille ühte lõiku hakkasime parandusi tegema, ei olnud päris korrektne. Me ei märganud seda enne, kui see oli ülemnõukogule esitatud. Ajakirjanduses avaldatud tekstis on kõik korras. See parandus puudutab neid definitsioone, mis käsitlevad häälteenamusi põhiseaduses. Riigikogu neljaviendikuline häälteenus – poolt hääletab vähemalt neli korda enam kui vastu. Selline on definitsioon. Siin on millegipärast veidi teistsugune tekst. Aga seda me vahest ei pea isegi hääletama, sest tegemist on lihtsalt trükiveaga.

Juhataja

Proua Hänni! Ma palun siiski veel kord ette lugeda õige tekst, siis on kõigil võimalik see viga parandada.

L. Hänni

Riigikogu neljaviendikuline häälteenus – poolt hääletab neli korda rohkem kui vastu.

Juhataja

Ülearused on sõnad "Riigikogu koosseisust", kas nii? Härra Erm, palun!

A. Erm

Austatud proua Hänni! Ma ei saa loogikast aru. Kui kogu aeg on "Riigikogu koosseisu", näiteks kolmeviidendikuline hääldenamus, kui poolt hääletab vähemalt kolm viiendikku Riigikogu koosseisust, siis oleks loogiline, et Riigikogu koosseisu neljaviidendikuline hääldenamus tähendab, et poolt hääletab neli viiendikku Riigikogu koosseisust. Kas keeleliselt või midagi muud on nüüd minu meelest valesti.

L. Hänni

Ei, siiski, kõik on täpne, sest põhiseaduse rakendamise seaduses on defineeritud ainult need hääldenamused, mida põhiseadus kasutab, ja põhiseaduse muutmise korras on kasutatud Riigikogu neljaviidendikulise hääldenamuse nõuet põhiseaduse kiireloomuliseks muutmiseks, selle päevakorda võtmiseks. Sellepärast on siin erinevus eelmistest definitsioonidest. See eksitus tekkis sellest, et tekst, mille me masinakirjutajate käest aluseks võtmiseks saime, oli selles punktis vigane ja me ei jõudnud seda päris põhjalikult kontrollida. Järgmine ...

Juhataja

Üks hetk veel, proua Liia Hänni. Härra Käbin!

T. Käbin

Ma palun väga vabandust, aga ka mulle on asi natuke segane. Kui me ütleme "Riigikogu koosseisu kolmeviidendikuline hääldenamus", siis see on kolm viiendikku kogu Riigikogu koosseisust. Kui me täpsustame, mille hääldenamuse, siis me lähtume samast alusest. Nii et minu meelest peaks siin olema "neli viiendikku kogu koosseisust". Ma ei saanudki aru, kuidas see olema peab. Kas neli korda rohkem kui vastu, nagu on tekstis, või neli viiendikku Riigikogu koosseisust?

L. Hänni

Ei, peab olema vähemalt neli korda enam kui vastu, ja see on analoogiliselt kahekolmandikulise hääldenamusega, kui poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me oleme siin tundide viisi järjest tööd teinud ja mis seal imestada, kui teinekord kipub selge järg käest kaduma. Probleem on selles, et Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise ja kolmeviidendikulise hääldenamuse korral me defineerime mõistet nii: vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust, vähemalt kolm viiendikku Riigikogu koosseisust. Kuid neljaviidendikulise hääldenamuse korral ütleme korraga, et poolt on neli korda enam kui vastu. Aluspõhimõtte muutub. Küsimus ongi selles, proua Hänni, kas on põhjendatud põhimõtte muutmise, kui keeleliselt on tegemist küsimusega samadel alustel.

L. Hänni

Selline lähenemisviis oli omaks võetud põhiseaduse eelnõus. See algas sealt, kus me defineerisime Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamuse selliselt, et poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Juhataja

Proua Hänni, vabandust, et ma segan! Meile on välja jagatud tekst, kus on sees "Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus".

L. Hänni

Jah. Ma tsiteerin siis veel kord seda lõiku. See peab olema nii: "Riigikogu neljaviiendikuline häälteenamus – poolt hääletab neli korda enam kui vastu."

Juhataja

Probleem on selge. Meie tekstis on "Riigikogu koosseisu neljaviiendikuline häälteenamus". Kas ma, proua Hänni, mõistan teid õigesti, et üleliigne on sõna "koosseisu"?

L. Hänni

Jah.

Juhataja

Kena. Palun tõmmake maha sõna "koosseisu"!

T. Käbin

Ma kasutan juhust, et mu mikrofon on sees. Sel juhul peaks selle koht olema hoopis mujal – seal, kus algab poolthäälteenamus, kahekolmandikuline häälteenamus selle järel ja siis neljaviiendikuline häälteenamus. Siis on see õiges kohas ja õiges sõnastuses ja ei ole vaja ei "Riigikogu" ega "koosseisu". Tänan!

L. Hänni

Kui selline ümberpaigutus aitab asja paremini jälgida, siis võib selle teha. Me võtame selle redaktsioonilise paranduse vastu.

Juhataja

Proua Hänni! Selleks et kõigil jääks asi õigesti meelde, on ehk otstarbekas, kui me nüüd täpselt loeme ette, kus see vaieldav säte §-s 4 asub ja kuidas see kõlab.

L. Hänni

See vaieldav säte asub põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu § 4 selles lõigus, mis defineerib häälteenamusi ja mis algab sõnadega "põhiseaduses tähendab". See on selles definitsioonide reas kolmas, kahekolmandikulise häälteenamuse järel, ja kõlab nii: "Riigikogu neljaviiendikuline häälteenamus – poolt hääletab neli korda enam kui vastu."

Juhataja

Üks märkus: kas on võimalik, et me sõna "Riigikogu" ka ära jätame, siis see läheks päris täpselt sellesse süsteemi, mis on olemas?

L. Hänni

Õigus. "Neljaviiendikuline hääldenamus – poolt hääletab neli korda enam kui vastu."

Juhataja

Nii, nüüd me oleme kõik koos seda sätet sõnastanud. Kas on veel märkusi?

T. Kork

Proua Liia Hänni! Kui me vaatame nüüd neid termineid – kolm viiendikku, kaks kolmandikku –, siis kas nende kõrval nelja viiendiku asemel ei oleks parem neljakordne hääldenamus? See väljendaks seda täpselt ja võib-olla vähendaks ka segadust.

L. Hänni

Kui me hakkame praegu terminoloogiat muutma, siis me peame uuesti minema põhiseaduse eelnõu teksti juurde. See tekst on meil juba hulk aega menetluses olnud. Ma arvan, et kõik on selle kohta saanud oma ettepanekud teha. See on kokkuleppe küsimus, kuidas me üht või teist hääldenamust nimetame. Kui me lepime kokku, siis ma arvan, et see kokkulepe maksab.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas juhatus võib lugeda, et neljaviiendikulise hääldenamuse küsimuse me otsustasime arutluse kaudu ja hääletada polegi vaja? Kui keegi nõuab hääletamist, palun tõsta käsi! Hääletamist ei nõuta. Me oleme kokku leppinud, et § 4 selles lõigus, mis algab sõnadega "põhiseaduses tähendab", on pärast poolthääldenamust ja kahekolmandikulist hääldenamust defineeritud neljaviiendikuline hääldenamus. Läheme edasi.

L. Hänni

Paragrahv 5. See on endise teksti § 4. Redaktsioonitoimkonnas sündis ettepanek käsitleda selle paragrahvi viimase lõigu alternatiivset võimalust: "Isik, kes kandideerib Vabariigi Presidendi ametikohale, ei tohi samaaegselt kandideerida Riigikogusse." Põhjendused, mis redaktsioonitoimkonnas esitati, olid mitte niivõrd õiguslikud, kuivõrd poliitilised ja seisnesid selles, et üheaegne kandideerimine Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale võiks teatud poliitikutele ja poliitilistele jõududele anda väga suured eelised.

H. Runnel

Ma palun väga lühidalt selgitada, millised eelised, sest äkki on mul kiusatus kandideerida korraga mõlemale poole ja kui ma kukun mõlemal pool läbi, siis on ka väga paha.

L. Hänni

Ma loodan, et siin võtavad sõna ka need redaktsioonitoimkonna liikmed, kes olid selle ettepaneku alternatiivina esitamise initsiaatorid. Jutt käis sellest, et valimiskampanias on presidendikandidaadil kindlasti suuremad võimalused kui Riigikogu kandidaatidel, keda saab olema ilmselt hulganisti ja kes seetõttu ei saa ei televisiooni- ega raadioaega kasutada nii suures ulatuses kui näiteks Vabariigi Presidendi kandidaat. Kuna on võimalikud nimekirjavalimised, siis üks populaarne isik, kes on Vabariigi Presidendi kandidaat, võib enda häältega tuua Riigikogusse suure hulga oma poliitilisi toetajaid. Ma usun, et need olid need põhilised mõtted, mis redaktsioonitoimkonnas kõlasid. Kui ma midagi unustasin, siis ma loodan, et teised toimkonnaliikmed täiendavad mind.

I. Hallaste

Liia Hänni seletas väga selgelt ja veenvalt, mispärast peavad need asjad lahus olema. Kuid siin on olemas veel üks põhjus, millele omal ajal viitas ülemnõukogus Peet Kask, kui seoses valimisseadusega arutati sama ettepanekut. Nimelt, Riigikogusse kandideerimise roll ja presidendi kohale kandideerimise roll on täiesti erinevad rollid. Inimene, kes kandideerib, peab tegema valiku, kelleks kandideerida. Kui ta kandideerib poliitikuks, tähendab see seda, et ta räägib, milliseid seadusi ta kavatseb tulevikus Riigikogus vastu võtta ja mille poolt hääletada, millist poliitikat ta kavatseb ajada. Teine asi on, kui ta kandideerib presidendi kohale. Siis ta peab rääkima ja näitama kõigepealt seda, kuivõrd armastusväärne ta on, et rahvas teda armastaks ja presidendiks valiks. Poliitikat president vastavalt meie põhiseadusele ju ei tee. Kui poliitikud peavad korraga osalema nii Riigikogu kui ka presidendi valimise kampanias ega suuda otsustada, kumba nad teevad, satuvad nad kiusatusse rikkuda põhiseadust. Et poliitikuid mitte segadusse viia, oleks alternatiiv ikkagi vajalik. Meil Eestis on poliitikuid piisavalt, selleks et jätkuks nii presidendikandidaadiks kui ka Riigikogusse kandideerima. Aitäh!

Juhataja

Meil on veel vaja ära kuulata mitmeid võimalikke presidendikandidaate, aga kui nii passib, siis viimane võiks olla härra Käbin. Võib-olla saame ka hääletamise teel otsustuse teha. Härra Salum, palun!

V. Salum

Väljaspool poliitikat ei ole isegi mitte kirik. Kvaasineutraalset pinda pole olemas. Nii või teisiti tegelevad ka kirik ja president poliitikaga. Mis puutub aga sellesse, et presidendikandidaat ei või Riigikogusse kandideerida, siis on loogiline ja loomulik, et presidendikandidaate on rohkem kui üks. Iga suurem erakond kogub 10 000 allkirja ja seab oma kandidaadi üles. Kui nüüd kuuest või seitsmest ainult üks valitakse, siis Riigikogu jääb ilma kuuest väga tublist ja rahva poolt toetatud

kandidaadist. Nii et selline piiramine ei ole loogiline ja on loomulik, et presidendiks kandideerija saab ka Riigikogusse kandideerida. Nii või teisiti – vedureid on ja vedurid toovad ka teisi hääli sisse, aga kui neid kandidaate on kuus või seitse, siis ei ole mingit erilist ohtu selles, kui iga erakond saab televisioonis esineda. Tänan!

T. Käbin

Ma nõustun täielikult härra Salumi argumentidega. Lisan võib-olla vaid niipalju, et kindlasti on kõik poliitikud niivõrd armastusväärased, et nad suudavad täita kas Riigikogu liikme või presidendi kohta. Mis puutub valimiskampaaniasse, siis kas või juba presidendikandidaadi ülesseadmiseks vajamineva 10 000 allkirja kogumine iseenesest kujuneb suureks ja ohjeldamatuks kampaaniaks. Hakata nüüd arutama, et võib-olla see partei, kes on üles seadnud kandidaadi, saab televisioonis rohkem aega! Me teame väga hästi, et televisiooniaeg jaotub niivõrd ebaühtlaselt ja need, kes praegu on kõrgetel ametikohtadel, saavad selle tõttu, et näidatakse, kuidas nad lahendavad riiklikke ülesandeid, paratamatult rohkem teleaega kui teised kandidaadid. Ma arvan, et siin probleemi ei ole ja mingeid takistusi me kandidaatidele ei tohiks teha.

Juhataja

Suur tänu! Kas on võimalik hääletada? Lugupeetud kolleegid! Paragrahvis 5 on veel viimases lõikes põhitekst ja selle alternatiiv. Me hääletame konkureerivalt nii põhiteksti kui ka alternatiivi. Loevad ainult poolthääled.

Kes on § 5 viimase lõigu põhiteksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 10.

Kes on selle poolt, et § 5 viimases lõigus asendada põhitekst alternatiivina esitatud tekstiga? Kes on alternatiivi poolt? Hääletame, palun! Poolt on 22.

Kuivõrd kohalolevaid assamblee liikmeid oli registreeritud 37 ja alternatiivina esitatud tekst sai 22 häält, ei paneks ma lõpphääletusele teie tehtud eelistust, alternatiivi. Palun, kas keegi nõuab, et lõpphääletus selles osas toimuks, või on tulemus küllalt veenev? Ei nõuta.

L. Hänni

Paragrahvis 6 on redaktsiooniline parandusettepanek asendada sõna "riigiametnik" sõnaga "ametiisikud", sest sellist terminoloogiat on kasutatud põhiseaduse tekstis. Kas seda on vaja hääletada?

Juhataja

Seda me hääletame juhul, kui üks või mitu assamblee liiget soovivad hääletamist läbi viia. Kui on vaja hääletada, palun tõsta käsi! Selle redaktsioonitoimkonna ettepanekuga on soostunud ja me hääletamist läbi ei vii.

L. Hänni

Järgmises paragrahvis on kirjas, et annab kirjaliku süümevande selle kohta, et ta ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite jne. On ettepanek kirjutada "okupeerinud riikide" asemel "teiste riikide" või "teise riigi", sest okupeerinud riikide loetelu ajaloolises plaanis on üsna pikk ja ilmselt teise riigi luureteenistuses olija ei peaks mingil juhul olema väga lähedal Eesti riigivõimule. Meie ettepanek oli asendada sõnad "okupeerinud riikide" sõnapaariga "teise riigi".

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! See on kindlasti sisuline küsimus ja me viime läbi ka hääletamise, kuid kõigepealt saab sõna härra Arjukese. Või on küsimusi?

R. Arjukese

Mis tähtsust sellel on, kas ta on töötanud Kanada, Hispaania või minupärast India sõjaväe vastuluures? Sellest ei ole mul küll sooja ega külma, eks ole, et ta sellepärast siia ei kõlbaks.

A. Kaalep

Ma pean tunnistama, et 18-aastase Soome sõdurina andsin ma sooviavalduse Soome sõjaväeluuresse astumiseks, aga mind ei võetud. Mõned mu sõbrad võeti ja nad on täiesti elujõulised vanahärrad. Ma ei tea, miks peaks nende peale näpuga näitama.

E. Tarto

Kuidagi naljakalt kõlab, kui siin kasutatakse ainult minevikuvormi. Kas see tähendab siis seda, et minevikus ei tohtinud olla, aga nüüd tohib, või kuidas?

L. Hänni

Ma arvan, et seda tuleb tõlgendada nii, et kui inimene sellises rollis on olnud ja on ka sellel hetkel, kui ta vannet annab, siis see minevikuvorm käib tema kohta ka juhul, kui ta hetkel selles ametis on. Siis on ta neid kohustusi täitnud. Mina annan sellise tõlgenduse.

Juhataja

Selline tõlgendus on õige. Kui ta ka sekund enne vande andmist oli teise riigi teenistuses sellel viisil, nagu meil on kirjas.

M. Lauristin

Minu küsimus on vist rohkem juristidele kui proua Hännile, kes ei ole jurist. Kui on formuleering "teiste riikide" ja kui on näiteks kohtuasi ja kui siis see süümevande andnud inimene väidab, et ta näiteks oli Nõukogude Liidu kodanik ja oli oma riigi luureorganite teenistuses, kas siis see formulatsioon "teiste riikide" ei osutu äkki segavaks? "Teise riigi" on kahe mõttega.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas on võimalik, et me organiseerime oma tööd selliselt, et viimasena saab sõna või esitab küsimuse härra Runnel? Pärast seda püüame hääletamise kaudu otsustada, mida me teeme. Mul on proua Hännile palve need küsimused, mis esitatakse, meeles pidada ja lõppsõnas püüda neile vastata. Proua Marju Lauristini küsimus jäi meil praegu vastamata. Aga nüüd on sõna härra Salumil.

V. Salum

Toetan täiesti eelkõnelejat. See "teiste riikide" on väga ebamäärane. Ei ole teiste või ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite luureteenistuses – "okupeerinud riigid" on konkreetsem ja siin peaks olema ikkagi olevikuvormis. Tänan!

R. Ruutsoo

Minu põhimõte on mitte jagada riike sõbralikeks, mittesõbralikeks jne. Prioriteet on ikkagi Eesti rahva huvid ja Eesti riigi huvid. Minule isiklikult ei ole Ameerika luurajad sugugi lähemal kui KGB luurajad. Nii et põhimõtteliselt loen ma ikkagi kõikide riikide luurajate või luurega koostööd tegijate sattumise Eesti riigiorganitesse Eesti riigile ohtlikuks. Aitäh!

S. Vahtre

Austatud kuulajad! Minu arvamus on risti vastupidine eelkõnelejale. Ma arvan, et oluline on just nimelt see, kas on tegemist Eesti-vastase tegevusega, Eesti-vastase luurega, ja selle tõttu peab tingimata jääma nii, nagu algselt oli – "Eestit okupeerinud riikide", mitte ebamäärane "teise riigi". Tänan!

V. Korrovits

Head kolleegid! Ma arvan, et see parandus on tingitud tarbetust poliitilisest ettevaatlikkusest. Sellepärast peaks hääletama algteksti poolt. Nimelt, meile on ikka tähtis, et meid okupeerinud riikide luureteenistuse töötajad ei oleks riigivõimuorganites. Tänan!

H. Runnel

Armsad hääletajad! Ma olen ka selles toimkonnas, kes on algusest peale tegelnud selle tekstiosaga. Mul on meeles, kui põhjalikult me seda kirjakohta, sedasama tulipunkti analüüsisime ja kuidas me jõudsime ikkagi sõnani "okupeerinud". Me ei hakanud nimetama Nõukogude Liitu, ei hakanud nimetama kadunud Hitleri Saksamaad ja leidsime, et see sõna on piisavalt leebe ja piisavalt range. See parandusettepanek on tehtud natuke kiirustades ja käigu pealt. Ma juhin tähelepanu, et liigne leebus võib muutuda kuriteoks, liiga pehmete kätega kristallvaasi hoidmine võib selle ära lõhkuda. Vaadake teksti edasi. Kui me jätame sõnad "teise riigi" ja kardame kasutada sõna "okupeerinud", siis muutub ju naeruväärseks teksti järgmine osa

"ei ole osalenud kodanike jälitamisel, represseerimisel". No me ei saa Austraalia või Uus-Meremaa luurajate süüks niisuguseid asju panna. See on ajalugu, see on meie läbikäidud aeg. Me peame ikkagi taastama väljendi "okupeerinud riigid". Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Juhatus küll lootis, et härra Runnel on viimane, kes selles küsimuses sõna võtab, kuid meil on veel kaks sõnasoovijat. Eks kuulame ka nemad ära. Härra Rätsep!

J. Rätsep

Proua Lauristin pöördus juristide poole ja ma tundsin ennast kutsutud olevat natuke oma hoiakut seletama. Olen temaga täiesti ühel nõul. Redaktsioonitoimkonna, kuuenda toimkonna esindajana ma arvasin ka, et "teiste riikide" võib tähendada seda, et me eeldame vande andjatelt väga põhjalikku õigusliku järjepidevuse tundmist. Aga nad ei tarvitse meie kontseptsiooniga ühinenud olla ja võivad arvata, et Eesti NSV Julgeoleku Komitee teenistuses olemine ei takista neid vannet andmast. See võib tekitada segaseid olukordi, kus osa inimesi oma naiivsuses ja poliitilises kavaluses või teistsuguse poliitilise hoiaku tõttu leiavad endale hea võimaluse heauskselt seda vannet rikkuda. Samal ajal tuleb "okupeerinud riikide" kontseptsiooni puhul arvestada väikest nõrkust, sest see kitsendus kehtib ka Taani ja Rootsi luure kohta. Soome kohta see ei kehti, sest Soome ei ole meid kunagi okupeerinud. Niisugused on probleemid. Nii et ma arvan, et me saame oma suhtumise hääletamisega otsustada. Kui nüüd oma hoiakust rääkida, siis ma pooldan Eestit okupeerinud riikide luure kohta käivaid etteheiteid.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kuivõrd selle valdkonna spetsialiste on meil assamblee liikmete hulka väga palju kogunenud, siis kas me võime omavahel kokku leppida, või kui vaja, siis otsustada, et viimasena võtab sõna härra Vahtre? Palun, kui keegi protestib, siis tõstke käsi! Viimane, kellele juhatus sõna annab, on härra Vahtre. Pärast seda on lõppsõna ja siis on hääletamine. Härra Leisson, palun!

E. Leisson

Lugupeetud kolleegid! Võib-olla tõesti see riikide loetelu oleks kõige praktilisem, kui me hakkame sealt altpoolt, Saksamaast peale ja jõuame üles Taani ja Rootsini. Juriidilistes põhjendustes, millest rääkis härra Rätsep, on ka tunda teatud vajakajäämisi. Kuidas me hakkame nüüd NSV Liidu luuret ja tema relvajõudude vastuluuret lahti liigendama? Siis peaksid ka Läti ja Leedu seal sees olema.

Juhataja

Suur tänu! Härra Tarand!

A. Tarand

Täna, härra juhataja! Jutt on nii kaasakiskuv, et ma kaotas ka enesetsensuurivõime.

Tähendab, ma tahan öelda, et vabastame taanlased, poolakad, rootslased ja võib-olla ka Olav Tryggvasoni sellest süüst, et nad on meid okupeerinud. Nad on vallutanud maad ja alistanud rahvast, riigi mõistet nemad sel ajal ei tundnud ja meie ka mitte. Nii et jääme "okupeerinud riikide" juurde ja saame hakkama oma kahe vana vaenlase Saksamaa ja Venemaaga. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Viimasena on sõna härra Vahtrel. Palun!

S. Vahtre

Mul jääb ainult ütelda, et ma arvan just sama, mida härra Tarand ütles. Rootsi sugulasi ei saa vist keegi mulle ette heita, kuigi noored üliõpilased peavad mind küll nii vanaks ja ma olen sunnitud olnud seletama, et ma ei ole siiski Rootsi ajal elanud.

Juhataja

Suur tänu! Me oleme ära kuulnud väga palju poolt- ja vastuargumente. Ma pakun redaktsioonitoimkonna esimehele proua Hännile lõppsõna. Palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Nende kahe redaktsiooni vahe on selles, et subjektide ring, kellele see mõte laieneb, on laiem sel juhul, kui me ütleme "teise riigi", ja kitsam sel juhul, kui me räägime okupeerivast ja okupeerinud riikidest. Kuidas tõlgendada, kui me ütleme "teise riigi"? Kas oldi siis Eesti NSV teenistuses või ei oldud? Ilmselt oli ikkagi tegemist Nõukogude Liidu julgeolekuorganitega, kes Eestis tegutsesid. Ma arvan, et siin on meil eelkõige poliitiline valik, kellele me õieti neid piiranguid tahame seada. Siin tuleb lihtsalt hääletada.

Juhataja

Suur tänu! Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule asendada § 7 lõigus 1 sõnad "okupeerinud riikide" sõnadega "teise riigi"? Hääletame, palun! Poolt on 2, vastu on 23.

Assamblee on otsustanud, et jääb nii, nagu oli eelmises tekstis, s. o. "okupeerinud riikide julgeolekuorganite" jne. Meil on sama paragrahvi kohta veel üks küsimus, mille juurde meil tuleb pöörduda. Palun!

L. Hänni

Õieti on meil üks küsimus veel sellesamas lõikes, mida me praegu hääletasime. See küsimus on ühes sidesõnas, aga kuna põhiseaduse rakendamise seaduses on igal sõnal suur kaal, siis me peaksime seda arutama. Esialgses redaktsioonis on nii, et isik peab andma kirjaliku süümevande

selle kohta, et ta ei ole olnud Eestit okupeerinud riikide julgeolekuorganite või relvajõudude luure- või vastuluureteenistuses ega agent, ja et ta ei ole osalenud jne. Tähendab, meie esialgses redaktsioonis on kaks üheaegset tingimust: ei ole olnud agent ja samal ajal ei ole represserinud Eesti Vabariigi kodanikke.

Nüüd tulekski täpsustada, kas siin on mõeldud niimoodi, et nendele agentidele ja muudele tegelastele on lisatingimuseks ka see, et nad on represserinud Eesti Vabariigi kodanikke, või olid need kaks poolt mõeldud sõltumatuna. Sel juhul tuleks "ja" asendada sõnaga "ega". See teine lausepool kõlaks siis nii: "... ega ole osalenud kodanike jälitamisel ja represserimisel." Sel juhul on süümevandel nagu kaks poolt: ühelt poolt ei ole oldud julgeoleku- ega luureteenistuses ja teiselt poolt ei ole osaletud kodanike jälitamisel. Nii et meil tuleks kõigepealt täpsustada, mida assamblee siin silmas pidas. Redaktsioonitoimkond andis sellise tõlgenduse, et meil on siin redaktsioonilist laadi eksitus ning sõna "ja" asemel peaks olema "ega ole osalenud". Nii et me küsime, kas me saime õigesti aru ja võime oma parandust võtta kui redaktsioonilist parandust või oli assamblee siiski mõelnud nii, et need kaks tingimust peavad olema koos.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui keegi assamblee liikmetest peab vajalikuks alustada arutelu ja lõpetada see hääletamisega, palun tõsta käsi püsti, sest sellisel juhul annab ta märku, et redaktsioonitoimkond, asendades sõna "ja" sõnaga "ega", pole talitanud meie tahet täites ja redaktsiooni korrastades, vaid on muutnud asja sisu. Niisiis, palun tõsta käsi püsti, kui on vaja alustada arutelu ja hääletada! Me ei alusta arutelu ega hääleta, sest assamblee on tunnistanud, et ta on kogu aeg silmas pidanud seda, et piisab ühest tunnusest, et need kaks tingimust ei pea mõlemad esinema üheaegselt. Läheme edasi.

L. Hänni

Selle paragrahvi viimases lõikes on redaktsiooniline täpsustus, mis ei muuda sisu, vaid on antud täpne viide käesoleva paragrahvi lõigus 1 märgitud ametikohtadele. Selle järgi isik mitte ei vabastata ametist, vaid vastavalt ametikohalt. See on selline redaktsiooniline täpsustus, mis sisu ei muuda.

Juhataja

Palun, kas on neid assamblee liikmeid, kes peavad vajalikuks alustada arutelu ja hääletada seda küsimust, mille praegu kandis ette proua Hänni? Ei ole. Niisiis on assamblee seisukohal, et viimases lõigus tehtud redaktsiooniline parandus vastab assamblee tahtele. Lugupeetud kolleegid! Meil on veel mõned küsimused rakendusseaduse eelnõu kohta, kuid paraku on nende hulgas ka paar tõsisemat pähklit. Sellepärast teen ettepaneku teha kümne minuti vaheaeg,

pärast seda jääb meil töötada veel tund kuni poolteist ja me saame oma asjad ühele poole.
Vaheaeg kümme minutit.

Vaheaeg

Juhataja

Kümneminutiline vaheaeg on lõppenud. Viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 26 assamblee liiget. Me jõudsimme põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõuga §-ni 8. Palun kõnetooli proua Liia Hänni! Jätkame tööd.

L. Hänni

Paragrahvis 8 on redaktsiooniline pisiparandus: asendada sõna "lõigus" sõnaga "lõikes", nii on juriidilises terminoloogias. Meil on siin "lõigus", § 6 lõigus 1. Muutub ka paragrahvi number: § 7 lõikes 1. Sõna "lõik" asendub sõnaga "lõige".

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas on keegi, kes leiab, et tegemist on niisuguse redaktsioonilise täpsustusega, mida tuleks arutada ja otsustada hääletamise teel? Palun käsi püsti tõsta! Ükski assamblee liige ei pea vajalikuks alustada arutelu ja lõpetada seda hääletamisega. Me oleme soostunud redaktsioonitoimkonna redaktsioonilise täpsustusega. Jätkame.

L. Hänni

Paragrahvis 9 on samuti redaktsiooniline parandusettepanek: asendada terminid "riigivõimu- ja valitsemisorganid" terminiga "riigiorganid", mis annab edasi sama sisu.

Juhataja

Palun, kas on vaja alustada arutelu? Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Aitäh, härra juhataja! Ma arvan, et ka sõna "riigiorganid" ei ole õnnestunud, ei ole kuigi täpne. Esiteks pole arusaadav, kas on tegemist vastutavate töötajatega või ka koristajatega, ja teisalt on see väljend veidi kroonulik. Siin peaks olema "seniste riigiametnike töösuhete lõpetamist".

Tänan!

L. Hänni

Ilmselt see isikuteriing, mida haarab üks või teine formuleering, on siiski erinev. "Riigiorganite töötajad" on laiem mõiste, termin "riigiametnikud" puudutab neid isikuid, kes on ametiisikud, niipalju kui ma seda õigusterminoloogiat jagan. Ma ei oska käigu pealt siin otsustada. Ma arvan, et me võiksime siiski selle garantii anda laiemale töötajate kategooriale.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Me võiksime anda küll laiemale kategooriale, aga kahjuks on keeleline suhe väga konkreetne. Ma soovitan parema puudumisel minna tagasi väljendi "riigivõimu- ja valitsemisorganite töötajad" juurde. Me tuleme Nõukogude Liidust, ENSV-st, ja kui me pruugime ainult lühikest väljendit "riigiorganite töötajad", siis assotsieerub sõna "riigiorganid" väga paljudel ainult julgeolekuorganitega. Pikem variant on oma kohmakusest hoolimata siiski õigem. Aitäh!

Juhataja

Härra Erm, palun!

A. Erm

Aitäh! Ma siiski soovitan jääda endise mõiste, s. t. riigiametnike juurde, sellepärast et ega me niikuinii ei jõua üles lugeda kõiki kategooriaid, kelle töösuhet põhiseaduse jõustumine ei lõpeta. Me mõtleme ikkagi riigiametnikke, eelkõige kõrgeid ametnikke. On iseenesestmõistetav, et teised jäävad tööle. Sõna "riigiorganitest" kõlab peale selle veel tõesti väga halvasti. Tänan!

L. Hänni

"Riigivõimu- ja valitsemisorganid" on see konstruktsioon, mida kasutab praegune õigusterminoloogia ja kus tehakse vahet võimu ja valitsemise vahel, aga meie põhiseaduse eelnõus on "riigivõim". Ka valitsemine on üks riigivõimu teostamise viis ja sellepärast sõna "riigiorganid" hõlmaks kõik need riigivõimu erinevad komponendid.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Võib-olla on tõepoolest tegemist maitseküsimusega, aga seda enam oleks põhjust langetada otsus hääletamise teel. Kas on veel argumente, mida on vaja välja öelda? Ei ole. Hääletame.

Kes on meile täna välja jagatud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu teksti § 9 redaktsiooni poolt? Hääletame, palun! Poolt on 14, vastu on ka 14.

Meil tuleb läbi viia uus voor. Palun, kas kahe vooru vahel soovib keegi sõna? Sõnasoovijaid ei ole. Vabandust, härra Runnel! Palun!

H. Runnel

Ma ootasin jällegi Ain Kaalepi sõnavõttu, aga ta ei võtnud sõna. Ma julgen siis ise öelda, et sellel lühemal variandil (riigiorganite) on pejoratiivne varjund.

Juhataja

Härra Runnel! Paljudel ei ole kaasas Kleisi, Silveti ja Vääri "Võõrsõnade leksikoni", minul ka mitte. Kui on võimalik selle märkuse sisu avada, siis palun seda teha!

H. Runnel

Pejoratiivne tähendab halvakõlaline. Nagu ma enne ütlesin, sõna "riigiorganid" meenutab paratamatult ühtesid organeid.

Juhataja

Suur tänu! Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja! Mul on ettepanek. Ma küll ei tea, kas ma kodukorda õigesti tõlgendan, aga kui kodukord seda võimaldab, siis kas ei oleks võimalik kompromissina hääletada minu ettepanekut kasutada sõna "riigiametnike"? Kui see peaks saama vajaliku hulga hääli, siis on probleem lahendatud. Muide, kas see on võimalik? Tänan!

Juhataja

Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma olin sellegi teema arutamise juures redaktsioonitoimkonnas ja mõttes toetasin seda lühemat varianti. "Organitega" on niimoodi, et tundub küll, nagu muus ühiskonnas ei oleks neid olnud, aga taastatava Eesti riigi vanadel aegadel kasutati seda sõna õiguskeeles suhteliselt rohkem, kui me praegu kujutleme. Kui neid tekste lugeda, siis on seda tarvitatud täpselt samas tähenduses. See sõna hõlmab märgatavalt rohkem kui endine pikk redaktsioon, sest riigivõimu mõiste on üldiselt väga mitmeti tõlgendatav. Ta on sel juhul õiguskeele järgi riigivalitsemist osaliselt kattev, riigivõimu all laiemas tähenduses on ka kohtuvõim ja kõigi võimkondade võim. Nii et toda terminit on tarvitatud küll palju laiemalt ja meil läheb edaspidi defineerimisega väga raskeks. Mina tervitan seda lakoonilist ja lühikest formulatsiooni. Loodan leida kaasamõtlejaid, mõjutada küll kedagi ei soovi.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Tänan! Trivimi Velliste ettepanek kasutada sõna "riigiametnike" vabastaks meid neist vanadest organitest. Tänan!

Juhataja

Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Tänan! Ma mõtlesin juba, et ei olegi vaja rääkida, sest Jüri Rätsep ütles ära, mida tähendab termin "riigivõim". Termin "riigivõimu- ja valitsemisorganid" on pärit ju möödunud ajast, kui tavatseti vene keeles öelda: *органы государственной власти и управления*. "Riigivõim"

haarab ka kohut. Aga "riigiametnik" tähendab ka seda, et ministeeriumi või ükskõik missuguse riigiasutuse sekretär ja masinakirjutaja on riigiametnik. Tähendab, me hõlmame sellega paratamatult kõik riigiasutuste töötajate kategooriad. Nii et ehk jääme selle redaktsioonikomisjoni pakutud versiooni juurde. Tänan!

Juhataja

Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Mul on õieti küll küsimus proua Hännile. Silmas on peetud ilmselt seda, et kellegi töösuhteid ei lõpeta iseenesest põhiseaduse jõustumine, kaasa arvatud seniste riigivõimu- ja valitsemisorganite või riigiorganite töötajate töösuhet. Kas sellisel juhul ei oleks õigem öelda, et põhiseaduse jõustumine iseenesest ei tähenda kellelegi seniste töösuhete lõpetamist, ja olekski kõik selge?

Juhataja

Aitäh! Kuulame veel ära härra Adamsi, pärast seda proua Hänni lõppsõna ja siis hääletame.

Härra Adams, palun!

J. Adams

Tegelikult ei ole mul peale härra Järlikut suurt midagi ütelda. Aga ma mõtlesin härra Käbini praegusele ütlusele, et mõiste "ametnikud" on laiem ja hõlmab ka kõikvõimalike organite töötajaid. Miks me siis ei võiks kokku leppida laiema mõiste kasutamises, kui me lähtume põhimõttest, et vaja on rõhutada, et kedagi ei vallandata? Tänan!

Juhataja

Härra Seppa! Kas meil on võimalik lõpetada arutelu ja anda proua Hännile lõppsõna? Või on midagi tingimata lisada? Palun, üks sõna!

Ü. Seppa

See ei muuda oluliselt mitte midagi.

Juhataja

Suur tänu! Meie põhjalik arutelu viis meid hea resultaadini. Nii et vähemalt sõna "riik" ei ole halvakõlaline, on siis nende organitega kuidas on. Ma palun, et proua Hänni teeks meie kõigi jaoks lõppsõna ja püüame hääletamise kaudu otsuse langetada. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Uue põhiseaduse jõustumine toob eelkõige kaasa muudatusi riigivõimustruktuuride tegevuses. Selle tõttu on meil vaja anda garantiid just nende töötajatele. Nii et härra Järliku äärmiselt lai formuleering ei ole lihtsalt asjakohane, sest kõigi Eesti Vabariigi kodanike ja siin töötavate inimeste suhtes see põhiseadus lihtsalt ei oma mõju. Aga millist terminit kasutada? Me oleme

oma eelistuse siin selgelt välja öelnud. Riigiteenistuja – seda võiks siiski lugeda kitsamalt. Need inimesed, kes riigiteenistuja staatust ei oma, kes on näiteks lihttöölised riigiametites, võiksid aru saada, et nende kohta see säte ei käi. Nii et mina toetan redaktsioonitoimkonna pakutud sõnastust.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me asume hääletama. Meie ees on kaks varianti. Eelmise teksti §-s 8 on järgmine tekst: "Põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigivõimu- ja valitsemisorganite töötajate töösuhete lõpetamist." Uus tekst §-na 9: "Põhiseaduse jõustumine ei too iseenesest kaasa seniste riigiorganite töötajate töösuhete lõpetamist." Ma panen hääletamisele §-s 9 esitatud redaktsioonitoimkonna ettepaneku. Kui see ettepanek läbi ei lähe, siis järelikult jääb tekst, mis oli varem heaks kiidetud §-na 8. Enne kui me hääletame, soovib veel sõna härra Salum. Palun!

V. Salum

Kuna ettepanekuid oli neli, siis võiks konkureerivalt panna hääletusele härra Trivimi Velliste ettepaneku ja ka Ülo Seppa ettepaneku, s. t. konkureerivalt kõik need neli. Tänan!

Juhataja

Kes on selle poolt, et muuta § 8 teksti ja sõnastada see nii, nagu on täna väljajagatud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu §-s 9? Palun hääletame! Poolt on 18, vastu on 12. Assamblee on otsustanud soostuda redaktsioonitoimkonna ettepanekuga muuta varasema eelnõu § 8, sõnastades selle nii, nagu on täna väljajagatud eelnõu §-s 9. Meil on jäänud kõige tõsisem küsimus. See on § 10. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

See on rakendusseaduse viimane paragrahv. Põhjus, miks me hakkasime seda paragrahvi ümber sõnastama, seisnes selles, et sellisel kujul, nagu see meil varem kirjas oli ("Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel 1992. aasta ..."), ei omanud esimene lausepool normatiivset iseloomu, vaid oli fakti nentimine. Nüüd tuleb välja, et siiski selle nentimine, et rakendusseadus ja põhiseadus on rahvahääletusel koos vastu võetud, võimaldab kõrvaldada teatud hirmud, mis on praegu seotud rakendusseaduse eelnõuga. Sellepärast teen § 10 puhul praegu ettepaneku siiski jätta see pool, mis alguses oli olemas ("Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel ..." ja kuupäev), oma paika, ainult et öelda ka, millal see rakendusseadus jõustub, et seadus jõustub üheaegselt põhiseadusega.

Paragrahvi 10 lõik 1 oleks järgmine: "Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel (viide kuupäevale). Seadus jõustub üheaegselt põhiseadusega." Paragrahvi 10

lõik 2 on uus. Sellise sätte lisamine võimaldaks ka põhiseaduse rakendamise seadust vajaduse korral muuta ja ütleks, millises korras see muutmine toimub. See toimub samas korras nagu põhiseaduse muutmine. Sellised kaks ettepanekut on meil rakendusseaduse viimase paragrahvi kohta.

Juhataja

Proua Hänni! Kas on võimalik § 10 tervikuna ette lugeda?

L. Hänni

Jah. Paragrahvi 10 lõik 1: "Käesolev seadus on koos põhiseadusega vastu võetud rahvahääletusel 1992. aasta ... Seadus jõustub üheaegselt põhiseadusega."

Juhataja

See oli lõik 1.

L. Hänni

Ja lõik 2 on: "Põhiseaduse rakendamise seadust saab muuta põhiseaduse muutmiseks ettenähtud korras."

Juhataja

Aitäh! Palun, kas on küsimusi? Palun, kas keegi soovib sõna võtta? Me asume hääletama. Kes on selle poolt, et vastavalt redaktsioonitoimkonna ettepanekule asendada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus § 9 § 10 täna väljajagatud tekstis esitatud tekstiga ühes selle täiendusega lõigus 1, mille praegu esitas kõnepuldist proua Hänni? Hääletame, palun! Poolt on 28, vastu on 1.

Assamblee on otsustanud selle variandi kasuks, mis meile täna välja jagati §-na 10, ühes lõigu 1 täiendusega, mille esitas kõnepuldist proua Hänni. Kas meil on rakendamise seaduse eelnõus veel probleeme, mida me peaksime arutama? Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Paragrahvi 2 arutelu juures kerkis meil üles küsimus, kas põhiseaduses on vaja fikseerida mingi printsiip või säte, mis väldiks praeguste riigiorganite siirdumist n.-ö. põhiseadusjärgsesse Eesti Vabariiki ja põhiseadusjärgsete volituste omandamist. Nüüd on ka olemas selline formuleering, mis veel kord annaks garantiid, et seda ei juhtuks. Juhul kui assamblee toetab seda seisukohta, mille ma teile siit kohe ette loen, tuleks hääletada, kas vastav säte põhiseadusesse lisada. Sel juhul võiks see olla § 9 järel, § 9 ja § 10 vahel. Selle sõnastuse on esitanud härra Adams. Ma käigu pealt seda veidi redigeerisin, arvestades seda, et me võtsime omaks termini "riigiorganid". Küsimus on selles, kas lisada rakendusseaduse eelnõusse järgmine eraldi säte: "Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust rakendada või tõlgendada

selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ettenähtud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigiorgani kõik volitused."

Juhataja

Proua Hänni! Ma palun veel kord see säte ette lugeda, siis me jõuame selle kirja panna.

L. Hänni

"Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust rakendada või tõlgendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ettenähtud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigiorgani kõik volitused."

Juhataja

Aitäh! Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja! Mul on küsimus: miks peavad olema kõik volitused? Miks on see sõna "kõik" seal ees? Piisab, kui on mõned volitused, ka see on juba halb.

L. Hänni

Kõige parema kommentaari saab anda härra Adams.

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Härra Velliste! "Kõik" on võtmesõna, sellepärast et mingisuguseid volitusi, näiteks teatud kohustusi täidavad need organid, mis sel üleminekuperioodil kindlasti edasi püsivad. Küsimus on just nimelt täielikus õiguste ja kohustuste komplektis.

Aga mul oli omakorda küsimus proua Hännile ja teistele, kes siin saalis vastata oskavad. Ma tõstatasin probleemi algselt niimoodi, et ma rääkisin institutsioonidest ja ametikandjatest, ametiisikutest. Siis sain selgituse, et sõna "institutsioon" hõlmab juba ka piisavalt üksikuid ametnikke, kõrgemaid ametiisikuid. Nüüd ma esitan küsimuse, kas praeguses formulatsioonis kasutatud sõna "riigiorgan" hõlmab ka kõiki üksikuid ametnikke.

L. Hänni

Ma ei näe antud kontekstis küll olulist vahet nende kahe mõiste – "institutsioon" ja "riigiorganid" – ulatuse vahel. Põhiseaduslikud institutsioonid on Vabariigi President, valitsus, Riigikogu, Riigikohus. Mulle küll tundub, et "riigiorganid" võiks olla sama mahuga. Sõna "institutsioon" sissetoomine rakendusseadusesse tekitaks hulgaliselt küsimusi ja see oleks selles seaduses uus termin.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Mul on väga konkreetne küsimus. Põhimõtteliselt leian ma selle sissekirjutamise sobiva olevat, aga on puhtkeeleline, võib-olla ka juriidiline, korrastav ettepanek. Kas ei võiks lause alguses järjestada sõnad nii, et ei saa põhiseadust tõlgendada ega rakendada? Loetelu oli vist selline, et rakendada ja tõlgendada. Paneks "tõlgendamise" ette, sellepärast et tõlgendamisest hakkab rakendamine. Tänan!

Juhataja

Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Väike redaktsiooniline märkus. See "läheksid üle" tundub mulle toortõlkena vene keelest – *перешли*. Siin oleks ehk õigem ja täpsem öelda "omistatakse", sest kõne all on ju veel olematute põhiseaduslike organite funktsioonid, nendelt ei saa ju üle minna. Neid ei ole veel. Nii et sõna "omistama" oleks vist täpsem, kõnelemata sellest, et eestipärasem.

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Tahtsin oma küsimust konkretiseerida. Näiteks, kas kaitseväge juhataja ametikoht või selline kogu nagu Eesti Panga Nõukogu on momendil hõlmatud formulatsiooniga "riigiorgan"?

L. Hänni

Ma arvan, et on küll.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Vastupidi, ma arvan, et ei ole. Jääb ebamääraseks, nii et teen ettepaneku võtta aluseks Adamsi algne tekst koos kirjalike stiiliparandustega. Tänan!

Juhataja

Härra Kask, palun!

P. Kask

Austatud kolleegid! Nõustudes härra Adamsi teksti mõttega, leian ma siiski küsitavusi. Nimelt, üleminekuprotsess on küllalt keeruline ja ma kardan, et esimeste põhiseaduslike organite moodustamine ei tarvitse minna täpselt põhiseaduse teksti järgi. Ma toon ühe näite. Esimest presidenti ei valita põhiseaduse teksti järgi ja kui me temale ei omista kõiki volitusi, siis ei ole ka

kõik need riigiametnikud, kelle kandidatuure ta üles seab, põhiseaduslikult ametisse nimetatud jne. Nii et tekstis on teatud küsitavused. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Sõnavõtjaid ega küsijaid rohkem ei ole. Proua Hänni, mida me siis nüüd edasi teeme?

L. Hänni

Me ei ole veel langetanud otsust, kas selline lisasäte võtta põhiseaduse rakendamise seadusesse sisse või mitte. Need redaktsioonilised ettepanekud asja sisu ei muuda. Ma arvan, et nii institutsioonid kui ka riigiorganid ei käsitle ju mitte üksikuid ametiisikuid, vaid ikkagi teatud ametkondi. Nii et ühe või teise sõna valik siin ei too endaga kaasa mingeid sisulisi erinevusi, see on terminoloogiaküsimus. Nii et assamblee peab kõigepealt otsustama, kas lülitada see säte eelnõusse.

Juhataja

Tänan! Kes on selle poolt, et redaktsioonitoimkonna poolt täna meile välja jagatud põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõusse lisada §-de 9 ja 10 vahele lisaparagrahv, mille sisu oleks selline, nagu härra Adams ette pani? Hääletame, palun! Poolt on 24, vastu 5.

Assamblee on otsustanud, et §-de 9 ja 10 vahele tuleb täiendav paragrahv, mille sisu on selline, nagu härra Adams ette pani. Lugupeetud kolleegid! Meil tuleb nüüd kokku leppida, kas me anname redaktsioonitoimkonnale koostöös härra Adamsiga nii palju voli, et nad vaatavad teksti, mille härra Adams esitas, pärast assamblee istungit üle või on meil vaja selleks teha vaheaeg. Meil on lõppemas teine päevakorrapunkt ja on jäänud veel üks põhiküsimus. See on assamblee pöördumine või läkitus Eesti Vabariigi kodanike poole. Pärast seda on veel lühike informatsioon ja siis on meie tööpäev lõppenud. Palun, kuidas me teeme? Millised on härra Adamsi ja proua Hänni ettepanekud?

J. Adams

Lugupeetud juhataja! Mis puutub sellesse paragrahvi, siis siin esitatud parandustest oli väga sümpaatne härra Kaalepi keeleline parandus. Mis puutub härra Kase esitatud küsimusse, siis see on väga kergesti lahendatav, kirjutades juurde "ja rakenduseseaduses". Kui assamblee enamus on arvamusel, et mõiste "riigiorgan" on piisavalt avar ja katab kõik, siis mul ei ole mingeid probleeme. Teen ettepaneku, et toimikond viiks selle asja lõpuni, kuid tahan lisada, et meil on täna päevakorras veel kindlasti nn. § 8 küsimus ja ma ei usu, et me lahkume siit enne, kui me ka seda oleme käsitlenud. Tänan!

Juhataja

Juhatus ei tea, mida härra Adams § 8 all mõtleb. Mis puudutab üheksa assamblee liikme protesti,

siis ma assamblee liikmeid informeerisin, et kui soovite, siis arutame seda neljanda päevakorrapunktina, aga igal juhul enne, kui me istungi lõpetame. Juhatus informeerib sellest. Mida härra Adams silmas pidas? Ma palun küll, et härra Adams täpsustaks.

J. Adams

Tänan! Ma võin täpsustada. Nõndanimetatud § 8 pidi minema rahvahääletusele eraldi variandina, nagu me oleme siin otsustanud pakkuda. Millegipärast ei ole me leidnud seda teksti avalikult trükituna. Võin öelda, niipalju, kui ma olen siin vaheaegadel vestelnud, et väga paljud tahaksid selle paragrahvi edasi tegelda. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Juhatus pole laekunud ettepanekut, et hakata revideerima § 8 teksti, mis on üle antud ülemnõukogule ja Eesti Kongressile. Kui selline ettepanek tuleb, siis me hääletame ja otsustame, kas me asume selle teema juurde või mitte. Mis puudutab küsimusi, miks § 8 teksti pole koos põhiseaduse eelnõu tekstiga ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstiga avaldatud, siis kordan veel kord, et juhatus võtab seisukoha. Niisugune on praegune olukord. Härra Laar, palun!

M. Laar

Austatud härra juhataja! Ma koostasid omapoolsed parandusettepanekud §-le 8 ja andsin need redaktsioonitoimkonna esinaise proua Hänni kätte. Ma lihtsalt arvasin, et need mahuvad loomulikult sellesse neljandasse päevakorrapunkti, kus seda § 8 käsitletakse, aga kui selleks on vaja eriettepanekut, siis teen ametlikult ettepaneku käsitleda täna ka võimalikke muudatusi. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kuid me ei ole suutnud lõpetada veel teist päevakorrapunkti. Kui vaja, siis me loomulikult täiendame päevakorda. Ma pöördusin proua Hänni ja härra Adamsi poole, et saada selgust, kuidas me teise päevakorrapunkti lõpetame. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Ma loen veel kord ette § 9 redaktsiooni, arvestades neid märkusi, mis selle kohta on tehtud. Kui selles suhtes edaspidi pretensioone ei ole, siis me võime otsuse langetada, aga kui on pretensioone, siis tuleb võtta vaheaeg ja seda veel kord redigeerida. Kas ma tohin lugeda? "Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust tõlgendada või rakendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ja põhiseaduse rakendamise seaduses ettenähtud korras, omistataks mõne põhiseadusliku riigiorgani kõik volitused." See on vist tõesti veel parem. Ei ole? No näete, me vist ikkagi peame vaheaja võtma, et seda asja

arutada. Härra Käbin juba esitab vastuväiteid.

Juhataja

Kuulame siiski ära härra Adamsi. Mis selle §-ga 9 edasi saama peaks? Kas rahuldab seesama tekst, mis ette loeti, või oleks vaja tööd jätkata? Palun, härra Adams!

J. Adams

Tänan! Mind rahuldab see tekst täiesti. Praegu.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Mul on ettepanek päevakorras nimetatud neljas punkt siiski enne läbi rääkida või kas või informatsiooni kuulda, enne kui me läheme piduliku lõpuläkituse juurde. Enne kui me võtame mingi lõppotsuse või teksti vastu, peame vaidlema ja mustema töö ära tegema. Muidu hakkame pärast veel arutama ja vaidlema või kaklema või nutmagi. Romaan peaks lõppema ikka *happy end*iga. Tänan!

Juhataja

Selle vastu ei ole midagi. Teemegi nii, nagu härra Runnel ette paneb. Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Tänan, lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et selle paragrahvi vastuvõtmine toob kaasa selliseid probleeme, mida me lihtsalt ei suuda hiljem lahendada. Mõnele neist on viidatud, aga mina tõlgendan seda nii, et seni, kuni president ei ole nimetanud ametisse kohtunikke, ei ole meil võimalik õigust mõista, sest senised kohtud ei ole ju siis põhiseaduse järgi moodustatud. Selliseid näiteid, kus riiklik tegevus lihtsalt lakkab, võib tuua veel ja veel. Nii et mõelge selle üle. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni, kas redaktsioonitoimkonnale on vaja vaheaega? Lugupeetud kolleegid! Teeme lühikese vaheaja. Redaktsioonitoimkonnal palun koguneda proua Liia Hänni juurde, töö jätkub kell 19.15. Kell 19.15 palun tulla uuesti saali!

Vaheaeg

Juhataja

Istuge palun oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli. Saalis on 30 assamblee liiget. Vaheajal püüdis redaktsioonitoimkond klaarida § 9 probleeme. Palun, proua Liia Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Sellel väikesel vaheajal püüdis redaktsioonitoimkond jõuda selgusele,

milline on § 9a toime, tähendab, milliseid tagajärgi see endaga kaasa toob. Nagu me härra Adamsist võisime aru saada, on selle sätte eesmärk eelkõige selles, et ükski praegu tegutsev riigiorgan ei saaks omandada või ühelegi neist ei saaks omistada riigiorgani funktsioone põhiseaduse mõttes. Kuid küsimusel on ka teine pool. Nimelt selline, millised on praegu tegutsevate riigiorganite volitused pärast põhiseaduse jõustumist. Me teame, et see õiguslik konflikt kahe esinduskogu vahel on olemas ja see on viimasel ajal süvenenud. Sellepärast me ei saa siit saalist praegu ära minna, kui me ei anna selget vastust, millisel alusel tegutsevad praegused riigivõimuorganid. Siin ei tasu ilmselt pead liiva alla peita ja öelda, et küll tulevik ja poliitiline võitlus näitavad. Me peame siin mingi õigusliku lahenduse välja pakkuma. See lahendus võiks olla selles, et me lisaks §-le 9a, mis on härra Adamsi sõnastuses, ütleme välja ka selle, et kuni põhiseaduslikud riigivõimuorganid on moodustatud, täidavad tegutsevad riigivõimuorganid oma seniseid ülesandeid, s. t. nende volituste maht on määratud nende seaduste alusel, mille alusel nad moodustati ja nad seni tegutsesid. Ja me ei hakka põhiseaduse jõustumise päeval vaidlema, et Eesti Vabariigi valitsus, senine ülemnõukogu või Eesti Kongress on nüüd saanud mingisuguse teise sisu. Kui me selles kokku lepime, siis ma arvan, et me võiksim § 9a vist vastu võtta.

Juhataja

Härra Adams! Kas proua Hänni ettelõutu vastab ettepaneku sisule, mille te esitasite? Palun!

J. Adams

Ei, see ei vasta ettepaneku sisule. Mina ei olnud eriti mures praeguste riigiorganite kurva saatuse pärast, aga kuna see on n.-õ. teise poole ettepanek, mis tundub mulle igati mõistlik, siis ma ei näe mingit põhjust, mis pärast ei või sellist täiendust lisada.

Juhataja

Kas härra Adams soovib teha täiendavalt mingi ettepaneku või on tema ettepanek hõlmatud siiski selle tekstiga, mille proua Hänni ette luges?

J. Adams

Ma võib-olla sain valesti aru. Ma sain proua Hännist niimoodi aru, et lisaks eelmisele tekstile tuleb teise lõikena formulatsioon, mis ta praegu ütles. Kui ma valesti aru sain, siis palun proua Hännil mind parandada.

L. Hänni

Minu ettepanek oli tõesti selles, et täpsustada teises lõikes seniste riigiorganite volituste mahtu, öelda seda, et nad täidavad oma ülesandeid seni, kuni on moodustatud põhiseaduslikud riigivõimuorganid. Redaktsioon, mille me kiiruga formuleerisime, oleks siis teise lõike osas

järgmine: "Põhiseaduslike riigivõimuorganite moodustamiseni täidavad seni tegutsevad riigiorganid oma seniseid ülesandeid." Redaktsiooniliselt on see kaunis halb.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas selle nn § 9a sisu on selge ja kas meil on võimalik hääletada või on vaja jätkata läbirääkimisi? Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Ma teen lugupeetud kolleegidele ettepaneku läbirääkimisi jätkata, sest mulle näib, et lõigete 1 ja 2 vahel on sisuline erinevus või õieti sisuline konflikt. See lõik, mis vahepeal väljatöötatud redaktsioonis peaks hääletamisele minema, on minu kui juristi jaoks täiesti arusaamatu konflikti juur. Asi on selles, et õiguskorraga ei ole niigi kõik korras ja meie riiklus on küllaltki nõtkel alusel. Sel juhul võib ju tekkida kas või politseigagi probleem, kui kõik volitused üle ei kandu. Mida selle politseiga siis teha, kas tema käest üldse saab tahta, et ta üritab korda hoida, või tuleb arvata, et ta võib ise valida, mida teha ja mida mitte? Niisuguseid formulatsioone ei saa me toetada lihtsalt juriidilise kvaliteedi pärast ja ka murest meie riikluse ja kas või vajaliku olukorra säilitamise pärast.

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Ma vastan härra Rätsepale. Paragrahvis ei räägita politseist, räägitakse ainult põhiseaduslikest organitest. Ma ei tea, et meie põhiseaduse tekstis oleks nimetatud politseid. Ma võiksin tuua ka vastuväiteid sellele lõikes 2 väljapakutule, sest olen kuulnud juba arvamust, et kas see peaks tähendama, et kolme kuu jooksul ei ole mõeldav ülemnõukogu laiali saata. Ma arvan, et praegu siin sisulist vastuolu ei ole, ja teen ettepaneku paragrahv kui kompromissvariant vastu võtta.

L. Hänni

Kas ma tohin mõlemad lõiked veel kord ette lugeda? "Kuni põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni ei saa põhiseadust tõlgendada või rakendada selliselt, et riigiorganile, mis ei ole moodustatud põhiseaduses ja põhiseaduse rakendamise seaduses ettenähtud korras, läheksid üle mõne põhiseadusliku riigiorgani kõik volitused. Põhiseaduslike riigiorganite moodustamiseni täidavad põhiseaduse jõustumise hetkel tegutsevad riigiorganid oma seniseid ülesandeid."

Juhataja

Härra Adams tegi meile ettepaneku hääletamise teel otsustada, kas me lisame sellise paragrahvi või mitte. Palun, kas me võime panna selle küsimuse hääletamisele? Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Mul on üks väike ettepanek paigutada kaks lauset ümber. Esimeseks lõikeks lause, et täidavad oma seniseid ülesandeid, ja teiseks lõikeks lause, mille mõte on, et seniste ülesannete täitmisel ei tohi nad ette haarata neid uusi ülesandeid, mis uue põhiseaduse põhjal vastavale organile võiksid tulla. Nii oleks vahest loogilisem. Võib-olla oleks siis isegi Tiit Käbin rahul.

Juhataja

Ma ei tea, kas Tiit Käbin on rahul, aga kindlasti on oma tähendus ka sätete järjekorral. Ma palun, et proua Liia Hänni ütleb, kas ta selle paranduse teeb või ei, ja pärast seda me katsume ikkagi hääletada.

L. Hänni

Selles, mis härra Kaalep ütles, on kindlasti sisemine loogika olemas, aga sel juhul tuleb seda esimest, praegust lõiget 1 natuke redigeerida. Põhimõtteliselt võiks selline paigutus selgemini esile tuua, mida me taotleme. Ma arvan nii, et kui me siin sisu osas praegu suudame kokku leppida, siis selle väikese redaktsioonilise muudatuse, kui assamblee seda redaktsioonitoimkonnale usaldab, me teeme ära rahulikis meeleolus.

Juhataja

Proua Pärnaste, palun!

E. Pärnaste

Võib-olla on see tarbetu kordamine, aga ehk tasuks praegu nimetatud lõiku 2 lisada ka mõtte, et tegutsevad küll edasi, kui see ei ole põhiseadusega vastuolus.

L. Hänni

Sel juhul nad kindlasti edasi ei tegutse, sest põhiseadusega on nende moodustamise alused enamikul juhtudel vastuolus või, õieti öelda, kõigil juhtudel, sest nad ei ole põhiseadusjärgsed. Ma arvan, et kui me tahame seda sündinud kompromissi praegu alles hoida, siis lisaettepanekute tegemine võiks asja ainult halvemaks teha.

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas me asume hääletama või on vaja läbirääkimisi jätkata? Kes on selle poolt, et lisada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõusse §-de 9 ja 10 vahele uus paragrahv redaktsioonis, mille luges ette redaktsioonitoimkonna esinaine proua Liia Hänni? Hääletame, palun! Poolt on 16, vastu 4.

Assamblee on otsustanud lisada §-de 9 ja 10 vahele uue paragrahvi redaktsioonis, mille luges meile ette redaktsioonitoimkonna esinaine proua Liia Hänni. Proua Hänni, kas sellega on rakendamise seaduse eelnõu küsimused ammendatud?

L. Hänni

Rakendamise seaduse teksti kohta praegu rohkem märkusi ei ole redaktsioonitoimkonnale laekunud, kuid kuna rakendusseaduse juurde kuulub orgaaniliselt ka § 8, siis selles osas on tõepoolest härra Mart Laari allkirjaga ettepanek viia § 8 teksti sisse muudatused. Ma ei tea, kuidas assamblee sellesse ettepanekusse suhtub.

Juhataja

Palun, kas keegi nõuab, et me peaksime eraldi hääletama §-de 9 ja 8 küsimuste arutamist või on see mõeldav sama päevakorrapunkti raames, kus me arutasime põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu? Ei ole vaja täiendavalt hääletada. Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Ma tutvustan teile, milles need ettepanekud seisnevad. Kõigepealt on ettepanek asendada tekstis piirdatum 20. august 1991 daatumiga 16. juuni 1988. Jutt käib sellest, millal algasid nende kõrgete parteiametnike volitused. Kas on vaja korrata ettepaneku sisu või tutvustan ma teist ettepanekut?

Juhataja

Võib-olla on võimalik teha kõik ettepanekud assambleele teatavaks ja pärast seda püüame järjekorras formeerida assamblee seisukoha nende ettepanekute suhtes. Palun!

L. Hänni

Siin on teine ettepanek: jätta tekstist välja sõnad "kandideerida Riigikokku ja Vabariigi Presidendi kohale". Nii et nendest ametikohtadest, kuhu on keelatud kandideerida ja asuda, jäävad välja Riigikogu ja Vabariigi Presidendi ametikoht. Need on kaks ettepanekut.

Juhataja

Niisiis, esimene nendest. Palun proua Hänni kommentaari!

L. Hänni

Siin ei olegi midagi kommenteerida, sest selle ettepaneku eesmärk on rehabiliteerida need EKP kõrged ametnikud, kes sattusid oma ametikohale pärast perestroikat. Teise ettepaneku sisu on ka selge. Võetakse maha piirang kandideerimiseks Riigikokku ja Vabariigi Presidendi kohale, jättes piirangu ainult nendele ametikohtadele, mis on seotud nimetamisega.

Juhataja

Kas kõigile on ettepanek mõistetav? Küsimusi ei ole ja sõnasoovijaid ka mitte. Me hääletame neid ettepanekuid ilmselt eraldi.

Esimese ettepaneku sisu on selles, et see täiendav küsimus, mille assamblee peab vajalikuks kõrvuti põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse eelnõuga rahvahääletusele panna, saaks redigeeritud selliselt, et me tooksime sisse uue kuupäeva või piirduksime ainult 1988. aasta 16.

juuniga. Jääks siis selline tekst. Palun tähelepanu! "Kuni 2000. aasta 31. detsembrini on isikutel, kes on olnud EKP ja ELKNÜ Keskkomitee büroo liikmed või liikmekandidaadid, EKP või ELKNÜ linna- või rajoonikomitee sekretärid, samuti NLKP või ÜLKNÜ Keskkomitee või vabariiklike keskkomiteede büroo liikmed või liikmekandidaadid, NLKP ja ÜLKNÜ oblasti- või rajoonikomitee sekretärid ja kelle volitused algasid enne 1988. aasta 16. juunit ..." Selline on siis tekst, mille esitab meile redaktsioonitoimkond.

Lugupeetud kolleegid! Kes on selle poolt, et teha põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus lisatud küsimuses ettelõetud parandus? Hääletame, palun! Poolt on 13, vastu 11.

Assamblee on otsustanud parandada lisaküsimuse teksti, kirjutades uueks kuupäevaks 1988. aasta 16. juuni. Teine ettepanek oli sama lisaküsimuse suhtes veel. Proua Hänni, palun tutvustada veel kord seda teist ettepanekut ja lisada redaktsioonitoimkonna kommentaar!

L. Hänni

Teine ettepanek on jätta tekstist välja sõnad "kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale". Sellise ettepaneku sisselülitamise korral on kõrgetel EKP ametnikel ja ELKNÜ kõrgetel ametikohtadel olnud isikutel võimalus kandideerida meile peatselt lähenevatel valimistel, nii et siin ei ole ka vist pikka kommentaari vaja.

Juhataja

Kas on küsimusi? Küsimusi ei ole. Kas keegi assamblee liikmetest soovib sõna võtta? Sõnasoovijaid ei ole. Asume hääletama.

Kes on selle poolt, et põhiseaduse rakendamise seaduse juurde kuuluvast lisaküsimusest jätta välja sõnad "kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale"? Hääletame, palun! Poolt on 11, vastu 8.

Assamblee on otsustanud teha põhiseaduse rakendamise seaduse juurde kuuluvas lisaküsimuses muudatuse, arvates välja sõnad "kandideerida Riigikogusse ja Vabariigi Presidendi ametikohale". Härra Erm, palun!

A. Erm

Kogu selle probleemiringi kohta on mul üks ettepanek, mis on küllaltki redaktsiooniline: asendada aasta 2000 aastaga 1999.

Juhataja

See on muidugi suur erinevus. Kas redaktsioonitoimkond vajab vaheaega või kuidas me nüüd edasi teeme? Sõna on härra Vahtrel.

S. Vahtre

Austatud kolleegid! Mulle tundub, et §-s 8 on nüüd tehtud niivõrd suur muudatus, et tekib

küsimus, kas on vaja seda üldse rahvahääletusele panna. Aga mis puutub sellesse aastaarvu 2000, siis tulevad niikuinii suured vaidlused selles küsimuses, millal algab uus aastatuhat. Ei tahaks sellesse praegu laskuda. Igatahes on minu arvates eelnõu autorid täiesti õigesti mõistnud seda aastatuhande mõistet – nii, nagu sellest praeguse aja teadus aru on saanud. See aastatuhat kestab just nimelt 31. detsembrini 2000, sealt algab siis uus aastatuhat.

Juhataja

Kas härra Erm on nõus oma taotluse tagasi võtma? Sel juhul assamblee ei asuks arutama küsimust, millal aastatuhat vahetub. Suur tänu! Proua Hänni, kas meil on nüüd ammendatud kõik need küsimused, mis olid seotud rakendamise seaduse eelnõuga ja nn. §-ga 8, selle lisaküsimusega?

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Rohkem muudatusettepanekuid rakenduseseaduse ja selle lisaparagrahvi kohta laekunud ei ole. Paragrahv 8 on tõepoolest saanud nüüd veidi teistsuguse kuju ja see küsimus, mis siin püstitati, kas selles kirjapandu väärib seda, et rahva käest küsima hakata, või võiks selle asja ise ära otsustada, on tõsine küsimus. Mulle on laekunud veel üks kiri härra Adamsilt, kes küsib, kas oleks vaja midagi ette võtta, et nimetatud lisaküsimus kaduma ei läheks ja kuuluks edaspidigi seaduse juurde. Ma arvan, et see kusagile kaduma ei lähe, sest assamblee on selle lisaküsimuse suhtes oma otsustuse langetanud ja me edastame ülemnõukogule lihtsalt need sisseviidud redaktsioonilised parandused.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Me oleme sellega lõpetanud ka teise päevakorrapunkti. Assamblee juhatuse nimel luban teile, et esmaspäevase päeva jooksul edastatakse ülemnõukogule ja Eesti Komiteele need parandused, mis me tegime põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõus ja selle juurde kuulvas lisaküsimuses. Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Lugupeetud härra juhataja! Rakenduseseaduse eelnõus on tehtud küllalt olulisi ja põhjapanevaid muudatusi, mistõttu dokument tervikuna tuleb ju heaks kiita. Samuti ütlen ette rutates, et ka põhiseaduse eelnõu tekstis on tehtud olulised muudatused. Ka see tuleb tervikuna heaks kiita. Tänan!

Juhataja

Palun, kas on veel neid kolleege, kes jagavad härra Tiit Käbini seisukohta ja arvavad, et me peaksime hakkama uuesti hääletama? Kas me hääletame nimetatud dokumendid, mida me püüdsime parandada, uuesti läbi? Kui härra Tiit Käbin jääb oma ettepaneku juurde, siis me

kujundame assamblee seisukoha hääletamise teel. Assamblee juhatajana ei pea ma vajalikuks seda, et assamblee peaks uuesti põhiseaduse, selle rakendamise seaduse ja lisaküsimuse suhtes oma otsuse tegema.

I. Hallaste

Aitäh, härra juhataja! Ma ühinen teie arvamusega, et meie ülesanne praegu oli teha parandusi nendesse dokumentidesse, mis on assamblee poolt ette valmistatud, ja pole mingit vajadust hakata kõiki neid tervikuna läbi hääletama. Piisab sellest, et meil on olemas kõigi parandusettepanekute hääletustulemused. Me võiksime minna viimase päevakorrapunkti juurde – pöördumine kodanike poole. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas keegi nõuab, et me peaksime veel mingeid hääletusvoorusid läbi viima? Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Ma tuletan ainult härra Hallastele ja teistele meelde ülemnõukogu 3. septembri otsust, mis nõuab terviku hääletamist, koosseisu enamusega.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Minu meelest kuulub tsiviliseeritud ühiskonnas rituaalide hulka ka teatud lõppotsuste kinnitamine. Ka mandaatkomisjoni aruanne kinnitatakse hääletamisega. See kuulub minu meelest piduliku rituaali hulka ja siin ei maksa vaielda, vaid kinnitame hääletamisega. Kõik on meie oma töö. Tänan!

Juhataja

Härra Erm!

A. Erm

Ma olen seisukohal, et see etapp, mida me praegu siin Põhiseaduse Assamblees läbime, on üleüldse n.-õ. pealesunnitud etapp, sest assamblee andis juba korra põhiseaduse eelnõu ülemnõukogule üle. Kui me olime nii lahked ja nõustusime ülemnõukogu ettepanekul siia veel parandusi tegema, siis peaksid mõlemad pooled sellega rahul olema, aga uuesti põhiseaduse projekti läbi hääletada, selleks ei näe ma küll mingit alust.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! See tore kõnelus teemal, mida veel võiks hääletada, võib kesta kaua. Kui te lubate, ma ütlen vahele repliigi: senine arutelu ei ole tõstatanud kellegi nõuet sellist

hääletamist läbi viia. Assamblee juhatajana ei pea ma vajalikuks korraldada hääletamist põhiseaduse, selle rakendamise seaduse või lisaküsimuse osas. Kas härrad Runnel ja Kaalep kavatsevad sellist hääletust nõuda? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

(Ei võtnud sõna.)

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid!

H. Runnel

Vabandust, ma sain nüüd mikrofoni! Ma tahtsin sõna võtta sellepärast, et härra Erm andis nii põhjaliku ja õiglase seletuse, et ma võtan oma ettepaneku tagasi, mitte häbiga, vaid siiski rõõmuga.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma ei võta ka pikemalt sõna, sest härra Erm ja härra Runnel rääkisid kõik selle ära, mida ma rääkida tahtsin. Me oleme ammendanud ka selle päevakorrapunkti, mille raames me pidime läbi vaatama redaktsioonitoimkonna parandusettepanekud põhiseaduse eelnõu juurde kuuluva põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu kohta.

Meil on jäänud käsitleda kaks küsimust. Nendest üks puudutab üheksa assamblee liikme pöördumist juhatuse poole. Ma loen selle veel kord ette ja pärast seda püüan sellele kirjale vastata: "Protest. Palume Põhiseaduse Assamblee juhatusel selgitada, mispärast on ajakirjanduses põhiseaduse ja selle rakendamise seaduse eelnõude avaldamise käigus kaduma läinud § 8, mis käsitleb suhtumist endisesse partei ja komsomoli tippnomenklatuuri ja mille assamblee oli otsustanud põhiseaduse referendumil eraldi hääletamisele panna. Meie protest on suunatud sellele, et assamblee juhatus ei ole tundnud huvi nimetatud paragrahvi kui meie ühise töö tulemuse edasise käekäigu vastu. 10. aprillil 1992. aastal. Endre, Tarto, Korrovits, Niitsoo, Jürgenson, Laar, Adams, Vahtre ja Runnel."

Põhiseaduse, selle rakendamise seaduse ja nn. § 8 osas juhendus ülemnõukogu aparaat ülemnõukogu 1992. aasta 19. märtsi otsusest põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamise kohta. Selle otsuse tekst on teile välja jagatud. Otsuse punktis 1 eristatakse kõiki kolme nimetatud dokumenti. Otsuse punktis 3 on järgmine tekst. Ma loen selle ette, sest ilmselt osal pole kaasas nimetatud 19. märtsi otsust: "Avaldada Põhiseaduse Assamblee poolt ülemnõukogule esitatud põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstid ning ülemnõukogu poolt moodustatud juristide ekspertgrupi alternatiivettepanekud ajalehtedes "Rahva Hää!" ja "Estonija" ühe nädala jooksul, arvates

käesoleva otsuse vastuvõtmisest."

Nimetatud ülemnõukogu otsuse punktis 3 on tänaseni täitmata osa, mis puudutab juristide ekspertgrupi alternatiivettepanekute avaldamist. Selles küsimuses on ülemnõukogu juhatus moodustanud uurimisgrupi, kes pole oma tööd lõpetanud. Mis on siis saanud nn. §-st 8, sellele küsimusele annab vastuse sama otsus. Nimelt, punkti 1 viimane lõik. Loen selle ette: "Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumil korraldada põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja Põhiseaduse Assamblee poolt rahvahääletusele pakutava täiendava küsimuse juriidiline ekspertiis, esitades tulemused ja omapoolsed ettepanekud ülemnõukogule 1992. aasta 13. aprilliks."

Nimetatud ülemnõukogu otsus võeti ülemnõukogus vastu üsna pika ja sisuka arutelu tulemusena. Otsuse punkt 3, mille ma teile ette lugesin, hääletati läbi eraldi ja tulemus oli järgmine: poolt 34, vastu 23. Nii põhiseaduse eelnõu kui ka põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu avaldamine "Rahva Hääles" toimus kokkuleppe teel nimetatud lehega. Kui ma olen õigesti informeeritud, tuli ülemnõukogu vastavatel institutsioonidel hüvitada lehele nimetatud dokumentide avaldamise kulud. Seega ei ole mitte assamblee, kahjuks või õnneks, nimetatud dokumentide avaldaja, vaid seda on teinud ülemnõukogu asjaomased institutsioonid.

Palun, kas härra Uluots soovib minu poolt ettekantule midagi lisada või soovib keegi assamblee liikmetest seda teha? Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Mul ei ole midagi lisada, seletus on täiesti objektiivne ja adekvaatne. Nii et uskuge, mida ütles Tõnu Anton.

Juhataja

Kas keegi soovib midagi lisada?

J. Adams

Kui ma nüüd mitte ülemnõukogu inimesena asjast õigesti aru sain, siis mõistlikkuse keelde tõlgituna tähendas see seletus, et ülemnõukogul ei jätkunud enam raha selle nn. § 8 avaldamiseks. Ma teen ettepaneku korraldada siin korjandus ja avaldada siis see tekst "Rahva Hääles" kas või erakuulutuseks.

Juhataja

Härra Adams! Teie avaldus on minu arvates ülemnõukogule solvav. Te ei pruugiks selle avalduse üle head meelt tunda.

Ü. Uluots

Ma olen täpselt sama meelt mis Tõnu Anton.

V. Rumessen

Ma julgen siiski juhtida teie tähelepanu sellele, et Põhiseaduse Assamblee liikmetele on selle teksti mitteavaldamine samuti solvav.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Assamblee juhatajana lubasin teid informeerida asjaoludest, mis tõstatati üheksa kolleegi pöördumises assamblee juhatusel. Nii hästi-halvasti, kui ma suutsin, ma seda tegin, pakkudes ka teile võimaluse selles päevakorrapunktis osaleda. Ma arvan, et ei ole mõtet vahetada edasi mõtteid selle üle, millised on ülemnõukogu või teiste organite head ja halvad küljed. Ma arvan, et on vastatud küsimusele, millega üheksa kolleegi juhatuse poole pöördusid. Sõna soovivad veel härra Niitsoo ja härra Salum.

V. Niitsoo

Härra juhataja! Mul on siiski küsimus, miks näiteks ei olnud tänases rakendusseaduse eelnõus, mis meile kollasel paberil välja jagati, sees sedasama lisaparárahvi, mida peab rahvas otsustama rahvahääletusel, kas võtta see põhiseaduse rakenduseelnõu juurde või mitte. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas proua Hännil on võimalik sellele küsimusele vastata? Miks sellel kollasel paberil ei ole § 8?

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond ei suutnud tõesti ette kujutada, et see § 8 võiks uuesti assamblees küsimusi tekitada. Redaktsioonitoimkonna liikmetel ei olnud lihtsalt ühtegi ettepanekut selle paragrahvi kohta, see oli juba otsustatud rahvahääletusele panna ja seetõttu me lihtsalt seda paragrahvi ei arutanud. Põhjus oli selles.

Juhataja

Suur tänu!

V. Salum

Äsja võtsime vastu otsuse, et tsensuuri meil ei ole, kuid nüüd näeme, kuidas kõikide tekstide juures, mis lähevad avaldamisele "Rahva Häälede" või mis paljundatakse siin Põhiseaduse Assambleele, tegutseb tsensuur, võttes välja § 8. Tõesti, kordan härra Rumesseni seisukohta, et selline käitumine Põhiseaduse Assambleel on meile solvav. Me oleme nagu alaealised, keda härra Uluots vastavalt oma tsensorimaitsele redigeerib. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma kordan veel kord, et ülemnõukogu võttis 19. märtsil vastu otsuse põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu rahvahääletusele esitamiseks.

Ma tutvustasin teile selle otsuse sätteid, millest nähtub, et ülemnõukogu otsustas avaldada põhiseaduse eelnõu ja põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu tekstid ning anda justiitsministeeriumisse ekspertiisi põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu ja sellele lisatud küsimuse.

V. Rumessen

Austatud juhataja! Ilmselt see vaidlus meid praegu siin selle päevakorrapunkti juures enam edasi ei vii. Asjade seis on paraku selline, nagu ta on. Mul on ettepanek, et me läheksime järgmise päevakorrapunkti juurde ja lahendaksime selle küsimuse järgmise päevakorrapunkti all nii, et lisaksime selle küsimuse pöördumise teksti, mis meile on välja jagatud. Assamblee liikmetel peab olema garantii, et me suudame rahvale teadvustada, anda informatsiooni selle kohta, et me oleme assamblees otsustanud, et see paragrahv läheb eraldi rahvahääletusele. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas keegi soovib veel sõna võtta selles toredas päevakorrapunktis, mille sisuks on protest juhatus tegevuse vastu ja millele juhatus püüdis selgitavalt vastata, et ta ei ole avalikustanud ei põhiseaduse eelnõu ega selle rakendamise seaduse eelnõu? Sõnasoovijaid rohkem ei ole. Tänan teid!

Me oleme jõudnud viimase päevakorrapunktini, mida meil täna tuleb arutada ja mida assamblee tõenäoliselt üldse arutab. Ma palun ette võtta kolmel lehel pisut erinevad tekstid, mille sisu on assamblee pöördumine või läkitus kas Eesti rahvale või Eesti Vabariigi kodanike poole. Ma ütlen mõne sõna selle kohta, kust need kolm teksti pärit on. Härrad Runnel ja Kaalep on pöördunud assamblee juhatus poole selleks, et oma tööd lõpetades me võtaksime vastu kas läkituse või pöördumise Eesti rahvale.

Härra Kaalep nägi ära selle suure vaeva ja koostas esialgse teksti. Seda teksti lihviti redaktsioonitoimkonnas ja selle tulemusena valmis Põhiseaduse Assamblee pöördumine Eesti Vabariigi kodanike poole, mis on teie ees. Selle pöördumise vaatas omakorda läbi härra Runnel ja ta pisut täiendas seda teksti. Teile on välja jagatud härra Runneli töödeldud läkitus Eesti rahvale. Lisaks neile kahele üsna sarnasele dokumendile on teie ees härra Saatpalu koostatud Põhiseaduse Assamblee pöördumise tekst, mis on märgatavalt lühem kui kaks eespool käsitletut. Selline on selle viimase päevakorrapunkti eellugu ja nende projektide päritolu, mis on teie ees. Palun, kas on küsimusi?

H. Runnel

Armsad kolleegid! Täpsuse mõttes pean nimetama, et põhitöötleja olin küll mina, kuid minu läheduses istuvaid assamblee liikmeid, härrasid Vahtret, Laari ja mõnda teist, arvestasin ka.

Juhataja

Kallid kolleegid! Kas meil on võimalik talitada nii, et me konkureeriva hääletamise kaudu, proovides viimast korda seda toredat viisi, määrame selle, millise nendest kolmest dokumendist me võtame aluseks, ja püüame siis sellega teha vajalikku tööd ning võtta selle vastu? Palun, kas selline lähenemine on mõeldav? Niisiis, konkureeriv hääletamine.

T. Kork

Lugupeetud juhataja! Kui ma teist õigesti aru sain, siis teine tekst, millel on härra Runneli nimi all, on esimese teksti töötlus. Kas sellisel juhul on siis tarvis esimest varianti konkureerivalt hääletada?

Juhataja

Sellele küsimusele peaks küll vastama proua Liia Hänni. Proua Liia Hänni ei ole seda teksti tagasi võtnud. Või võtab? Palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Ma ei ole saanud aega jälgida, kuidas on pöördumise tekst arenenud, ja ma ei saa ka ainuisikuliselt otsustada, kas redaktsioonitoimkond peaks selle tagasi võtma. Nii et lahendame küsimuse hääletamise teel.

Juhataja

Suur tänu! Kas meil on võimalik asuda hääletama või soovib veel keegi sõna võtta? Me asume hääletama. Palun läbi viia kohaloleku kontroll! Vabandust, üks hetk! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Ma tahtsin ainult lühidalt lisada, et Vello Saatpalu väga sümpaatselt lakoonilisest variandist, mis ka õieti tugineb olemasolevale, on siiski vahest natuke vähe ja Hando Runneli täiendatud variant tundub mulle jälle natuke liiga pikk olevat. Seda varianti, mille me Runneliga esitasime redaktsioonitoimkonnale, on redaktsioonitoimkond väga tõhusalt lühendanud. Minu meelest on see just paras pikkus. Aitäh tähelepanu eest!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kõigil on veel viimane võimalus sõna võtta. Palun seda kasutada!

V. Korrovits

Head kolleegid! Härra Saatpalu variant on paeluv oma lühiduse tõttu, kuid härra Runneli variandist oleks väga hea sinna lülitada lõik 2, siis oleks see ühtaegu lühike ja samas oleks kõik oluline öeldud. Härra Runneli variandi lõik 2 tuleks paigutada härra Saatpalu teksti eelviimaseks lõiguks. Aitäh!

Juhataja

Täna! Rohkem sõnasoovijaid ei ole. Me asume hääletama. Palun teie tähelepanu! Me viime kõigepealt läbi kohaloleku kontrolli ja siis konkureeriva hääletamise. Eriti vastupidavaid assamblee on 25. Loevad ainult poolthääled. Hääletamine on konkureeriv.

Kes on härra Saatpalu teksti poolt? Hääletame, palun! Paraku sai see tekst ainult 1 hääl, nii et ilmselt pidas assamblee liikmete enamus teksti liiga lühikeseks.

Teine küsimus. Kes on läkituse teksti poolt, mille alla on kirjutatud, et töötles Hando Runnel? Hääletame, palun! See tekst kogus 17 häält.

Kolmas, viimane küsimus: kes on redaktsioonitoimkonna koostatud Põhiseaduse Assamblee pöördumise teksti poolt? Hääletame, palun! 11 assamblee liiget toetasid seda teksti.

Esimeses voorus langeb välja kõige lühem tekst ja alles jääb tekst, mida töötles Hando Runnel ja mis kogus ka kõige rohkem häält – 17, ning redaktsioonitoimkonna tekst, mis kogus 11 häält.

Kes on läkituse teksti poolt, mille töötas välja härra Hando Runnel? Hääletame, palun! Poolt on 18.

Teise vooru teine küsimus. Palun, kes on redaktsioonitoimkonna koostatud pöördumise teksti poolt? Hääletame, palun! Poolt on 10.

Teisest voorust väljus konkursi võitjana tekst, millele on alla kirjutanud Hando Runnel. Kui me selle teksti paneme lõplikult hääletamisele, siis on võib-olla küsimusi, mille kaudu soovitakse läkituse teksti parandada. Palun, kas on selliseid ettepanekuid, märkusi?

A. Kaalep

Tekst on päris ilus ja poeetiline, aga stiili rikub minu meelest tehnikavallast võetud sõna "vaakum". Soovitaksin selle asendada millegi muuga. Aga muidu võiks ta ju selline olla.

T. Velliste

Härra Kaalep võttis mul pooled sõnad suust. Ma tahtsin just samale asjale tähelepanu juhtida ja teen ettepaneku, et kasutada seal väljendit "pikaleveninud põhiseaduslik tühimik või tühik".

P. Kask

Mul on ettepanek nii pealkirjas kui ka esimeses lauses kaks esimest sõna ära võtta ja alustada sõnadega: "Põhiseaduse Assamblee läkitus. Põhiseaduse Assamblee on oma töö lõpetanud." Nii nagu on Vello Saatpalu pöördumises. Täna!

I. Hallaste

Ma teen ettepaneku esimese lõigu eelviimase lause kohta, kus on öeldud: "Oleme andnud oma parima, mida oskasime ja suutsime praeguses ajaloolises olukorras." See viitab sellele, nagu me oleksime lähtunud praegusest ajaloolisest olukorrast, mitte tulevikust ja põhiseadusest endast.

Teen ettepaneku jätta välja kolm viimast sõna, sest need on vastuolus meie antud ametivandega.

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Mul on esiteks ettepanek viimase lõigu kohta, kus on öeldud, et assamblee pöördub Eesti rahva poole. Mul on ettepanek sõnastada see lõik järgmiselt: "Assamblee pöördub Eesti rahva poole ettepanekuga võtta rahvahääletusel vastu põhiseaduse eelnõu ja selle rakendamise seaduse eelnõu ja anda otsus rakendusseaduse juurde kuuluvale lisaküsimusele." Teine parandusettepanek on mul seotud esimese lausega. Ma ei näe esimesel lausel üldse mitte mingisugust mõtet ja teen ettepaneku alustada läkitust teise lausega: "Eesti Vabariigi põhiseadus ... on valminud ..." Aitäh!

R. Arjukese

Lugupeetud kolleegid! Tahan juhtida teie tähelepanu ühele asjaolule. Tegemist ei ole juriidilise dokumendiga, vaid ikkagi miniatuurse kirjandusteosega. Minu arvates laieneb sellele ka autoriõigus. Tähendab, ettepanekud võivad kõik tulla, aga ühtegi neist ei saa me siia sisse panna ilma Runneliga kooskõlastamata. Ma tänan!

Juhataja

Härra Runnel esitas selle läkituse teksti assambleele selleks, et assamblee kas arvestaks seda või ei, töötleks seda või ei. Seega autoriõigust läkitusele Hando Runnelil ei ole.

A. Kaalep

Ma mõtlesin ikka sedasama eelviimast lauset. "Halvanud põhiseaduse tühimik" ei ole ka kellegi kujund. See on katakrees, nagu seda poetikas nimetatakse. Kas ei saaks lihtsamini öelda, näiteks nii, et lõpetada rahva ja riigi elu häirinud või häiriv pikaleveninud õiguslik segadus?

J. Adams

Lugupeetud härra juhataja! Mul on töökorralduslik ettepanek. Kuna arvatavasti veel mõned sõnavõtjad peale minu teevad parandusettepanekuid, siis teen ettepaneku korraldada töö niimoodi: moodustada redaktsioonitoimkond, mis koosneks härra Runnelist, proua Hännist ja kõigist nendest, kes praegu tegid või veel teevad mingeid parandusettepanekuid, anda neile kümme minutit aega redaktsiooni viimistlemiseks ja lasta teised niikauaks vaheajale. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas assamblee liikmetel on veel väärt ettepanekuid läkituse teksti parandamiseks? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Kui tohib, siis ma põhjendan paari sõnaga mõnda kohta, mille suhtes oli kriitilisi lauseid. Minu meelest on küsitav ettepanek kärpida pealkirjast ja esimesest lausest sõnad "Eesti Vabariik", "Eesti Vabariigi". Kuna me teeme ikkagi Eesti Vabariigi põhiseadust, siis võib-olla oleks sellisel

pealkirjal, allkirjal ja alustusel ikkagi ka konstitueeriv jõud ja tähendus. See on rituaalne tekst, kus peab olema teatud esinduslikkus, pidulikkus või pühalikkus oma riigist, oma rahvast ja oma asjast rääkides. Me ei saa kojameheliku alandlikkusega pühkida tolmu kokku, et me oleme nüüd oma töö teinud ja läheme ära. Ma arvan, et see kuulub kõrgstiili juurde.

Oli ettepanek ka esimene lause üldse välja jätta. Esimene lause on pärit redaktsioonitoimkonna töö algusest ja see on minu meelest küllalt funktsionaalne. Räägime, et töö on lõpetatud. See verb "lõpetatud" avab uue liini, mis nüüd on saanud, mis sellele järgneb.

Esimese lõigu eelviimases lauses olid kriitikatules sõnad "praeguses ajaloolises olukorras". See lause ei ole sugugi vastuolus meie vandega, sest see ei ole päevapoliitika, vaid see tähendab, et me oleme andnud oma parima, mida oskasime ja suutsime praeguses ajaloolises olukorras, s. t. sellistena, kes me oleme. Me oleme ise poolest saadik *homo soveticus*'ed. Kui me võrdleme, kes me olime viis kuud tagasi ja kes me oleme nüüd, siis näeme, et oleme muutunud palju targemaks. Aga aeg on lõppenud ja me ei saa oma tarkust siin edasi arendada. See "ajaloolises olukorras" sisaldab ühtlasi võimaluse, et edaspidi, aja paranedes, rahva küpsedes ja paranedes on võimalik parandada ka põhiseadust. See on tundeasi.

"Vaakum" on võib-olla tõesti tehniline mõiste ning selle võib asetada jutumärkidesse või asendada "tühimikuga". Sõnade "elu halvanud" või "elu häirinud" kohta ma arvan küll, et me oleme oma riigi ja rahva elus peaaegu sellises olukorras, et kui kasutada meditsiinitermi, siis me oleme reanimatsioonikambris. "Häiriv" on liiga vähe öeldud. Meie elu on halvatud. Nii et ma ikkagi kaitsen seda tugevamat fraasi. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu

Ma olin umbes samas olukorras, kui mäletate, põhiseaduse preambula puhul. Võib-olla annaks nüüd Runnelile lohutusauhinnaks võimaluse see ära kirjutada. Siis saaks redaktsioonitoimkond kokku ja siluks selle asja ära, nagu Jüri ettepaneku tegi.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! See on teile kindlasti väga ootamatu, aga juhatusel oleks isegi hea meel, kui redaktsioonitoimkonnal oleks võimalik tööd jätkata ja meil varsti koguneda, et läkitus vastu võtta. Kuid enne on meil siiski vaja ära kuulata kõik sõnavõtjad ja nende ettepanekud.

Järgmisena on sõna härra Laaril. Palun!

M. Laar

Austatud juhataja! Austatud härra Runnel! Mul on selline, minu meelest konstruktiivne

ettepanek. Nimelt, panna härra Runneli tekst sellisel kujul, nagu ta seda nüüd veel kord põhjendas, ikkagi hääletusele, lõpetada sellega assamblee töö ja mitte hakata uut redaktsioonikomisjoni tegema. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Teie poolt on tehtud lausa palju ettepanekuid. Juhul kui assamblee liikmed ei protesti, et talitada viisil, mille pani ette kolleeg Mart Laar, siis loomulikult teeks juhatus nii. Kui aga keegi teist protestib, siis juhatus leiab, et on korrektne teie ettepanekud läbi arutada ja pärast seda hääletada. Palun, härra Rumessen!

V. Rumessen

Lugupeetud juhataja! Ma juhin tähelepanu, et siin on tehtud kahesuguseid parandusi. Ühed on puhtstilistilised, võib-olla isegi keelelised, mis ei ole poliitiliselt meie jaoks olulised. Minu ettekujutuse järgi on ainuke põhimõttelise tähtsusega parandus see, mis sai tehtud viimase lõigu kohta, kus on juhitud tähelepanu nende kolmele tekstile, mida me anname rahvale otsustada. See vajaks minu meelest eraldi läbihääletamist. Seejärel võiksime terve teksti tõepoolest vastu võtta, ja kui vaja, kas või usaldada redaktsioonitoimkonda, et ta viimistleb teksti veel lõpuni välja. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me oleme jõudnud kahjuks ikkagi sinnani, et juhatus palub redaktsioonitoimkonnal koos härra Runneli ja koos rohkete ettepanekute autoritega kümne minuti jooksul saada ülevaade sellest, milline tekst on läkitusena sobiv. Vaheaeg kümme minutit. Me kohtume taas kell 20.40.

Vaheaeg

Juhataja

Palun istuge oma kohtadele! Veel on vaja teie viimast pingutust ja meie tänane päevakord saab ammendatud. Lugupeetud kolleegid, palun istuge oma kohtadele! Viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 25 assamblee liiget. Ma palun proua Liia Hännil esitada assambleele läkituse tekst kujul, mis redaktsioonitoimkonna arvates paslik oleks.

L. Hänni

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Selle lühikese aja jooksul ei suutnud redaktsioonitoimkond kahjuks väga kindlalt otsi kokku tõmmata, aga mingi variandi, mis tundus hakkavat välja kooruma, ma teile praegu esitan.

Ma loen selle lihtsalt teile veel kord ette: "Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee läkitus Eesti rahvale. Põhiseaduse Assamblee on oma töö lõpetanud. Eesti Vabariigi põhiseaduse ning

põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõud on valminud. Me avaldame tänu Eesti rahvale ja meid volitanud esinduskogule usalduse eest. Samuti täname kõiki eksperte ja nõuandjaid, kes aitasid kaasa põhiseaduse eelnõu viimistlemisele ja valmimisele. Oleme andnud oma parima, mida oskasime ja suutsime praeguses ajaloolises olukorras. Nüüd on otsustamise järg Eesti rahva käes. Rahvahääletusele panekuks valminud põhiseaduse eelnõu tugineb Eesti Vabariigi varasematele põhiseadustele ja on nende loomulik järglane. Ta lähtub inimõiguste tunnustamise ja parlamentaarse demokraatia põhimõtetest ning rahva kestvuse elulistest huvidest. Assamblee pöördub Eesti rahva poole ettepanekuga võtta vastu põhiseadus koos selle rakendamise seadusega ning vastata rakendamise seaduses esitatud lisaküsimusele. Tuleb lõpetada rahva ja riigi elu halvav õiguskorra puudumine. Oma toetava otsusega astub Eesti rahvas määrava sammu Eesti riikluse kindlustamise raskel teel."

Nagu te näete, härra Runneli tekst on muutunud õige vähe. Siin on tehtud ainult väike kosmeetiline remont. Aga ma juba ütlesin, et neid, kes ka selle redaktsiooniga rahul ei ole, paistis veel piisavalt olevat.

Juhataja

Suur tänu! Härra Rumessen!

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Mina ei saa aru. Kui me oleme otsustanud, et rakendusseaduse juurde kuuluv eraldi paragrahv läheb rahvahääletusele, miks me ei saa siis oma pöördumises välja öelda, et me palume rahval sellele küsimusele vastuse anda? Ma pean vajalikuks, et see küsimus oleks siiski pöördumises kajastatud, ja teen ettepaneku, et enne kui terve tekst pannakse hääletusele, hääletataks eraldi läbi, kas see põhimõte on sees või mitte.

Juhataja

Enne kui vastab proua Hänni, soovin siiski ühe korrektiivi teha. Ma ei tahaks, et assamblee liikmete kõrvu jääb kõlama mõte, nagu paneks assamblee ise hääletusele põhiseaduse eelnõu, rakendusseaduse eelnõu või nn. § 8. Assamblee juhatus tunnistas oma mõõtmatut võimetust juba sellega, et ta isegi ei avalikustanud neid eelnõusid, vaid seda tegi ülemnõukogu aparaat.

Kindlasti ei ole assamblee otsustanud ja talle pole antud volitusi läbi viia rahvahääletust. Nii et selles mõttes ei ole härra Rumesseni ettepanek minu arvates päris korrektne. Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Mul on õieti üks õige pisikene parandus. Nimelt, see kolmas lause, et assamblee avaldab tänu Eesti rahvale ja meid volitanud esinduskogudele ... Peaks olema, et assamblee avaldab tänu Eesti

rahvale ja teda volitanud esinduskogudele. "Meie" peale minnakse üle alles ülejärgmises lauses. Järgmises lauses on, et samuti tänab assamblee ... Edasi tuleb siis juba, et oleme andnud oma parima. See oleks puhtkeeleline parandus, mis muidugi midagi ei muuda.

Aga nüüd härra Rumesseni ettepaneku kohta. Kas ei võiks teine lause olla kuidagi nii: "Eesti Vabariigi põhiseaduse ning põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõu koos lisaküsimusega rahvahääletusele ..."? Või et koos rahvale esitatava lisaküsimusega on valminud? Võib-olla selline lause sobiks. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Härra Adams!

J. Adams

Tänan! Härra Kaalep ütles tegelikult ära juba kõik, mis mul öelda oli. Oluline ei ole, kus see kolme dokumendi loetelu on, kas esimeses lõigus või viimases lõigus. Kui ma sain õigesti aru Hando Runneli taotlustest selle teksti juures, siis üks tema taotlusi on see, et tekst oleks täpne. Ma ei mõtle siin praegu isegi mitte niivõrd poliitilisi hirme, aga kui assamblees on valminud kolm dokumenti, siis on õige täpselt nimetada, et on valminud kolm dokumenti. See on lihtsalt ajalooline dokumenteerimine, et on valminud kolm. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Kas proua Hännil on võimalik teha nendest mõtteavaldustest kokkuvõte? Enne annan ma veel sõna härra Vellistele. Palun!

T. Velliste

Aitäh, härra juhataja! Ma arvan, et härra Kaalep vist vääratas natukene, kui ta tegi selle paranduse neljandas reas sõna "meid" kohta, sest nüüd laieneb see ka Eesti rahvale, nagu oleks esinduskogud volitanud Eesti rahvast. Palun seda lauset uuesti lugeda! Ma arvan, et parandust ei tohiks teha.

Juhataja

Palun, proua Hänni!

L. Hänni

"Assamblee avaldab tänu Eesti rahvale ja teda volitanud esinduskogudele usalduse eest." Nii on peale härra Kaalepi parandusettepanekut. Siin peaks siis olema, et me avaldame tänu Eesti rahvale ja meid volitanud esinduskogudele usalduse eest.

Juhataja

Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

See oleks lahendatav niimoodi ja võib-olla oleks nii isegi ilusam: "Assamblee avaldab tänu teda volitanud esinduskogudele ja kogu Eesti rahvale usalduse eest."

L. Hänni

Mulle tundub, et see kollektiivne redigeerimine meid eriti sihile lähemale ei vii. Ilmselt oli vaheaeg liiga lühike. Kui me tahame lõplikku teksti assamblees hääletada, siis tuleb veel vaheaeg teha, aga kui ei, siis tuleb moodustada redaktsioonitoimkond, kes viimistlustöö lõpule viib. Aga meil tuleks otsustada põhimõtteline küsimus härra Rumesseni tõstatatud lisade suhtes. Omalt poolt ütlen, et sellest loetelust "võtta rahvahääletusel vastu põhiseaduse eelnõu ja selle rakendamise eelnõu" jääb mulje, nagu tuleks kahe erineva eelnõu suhtes eraldi otsus langetada, kui niimoodi on sõnastatud.

Juhataja

Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen

Lugupeetud juhataja! Ma aktsepteerin täiesti seda parandusettepanekut, mille tegi härra Kaalep. Kui selles pöördumises on põhimõtteliselt need dokumendid nimetatud, siis ma ei nõua selles küsimuses eraldi hääletamist.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et on võimalik, et proua Hänni loeb meile selle läkituse teksti ette ja me hääletame poolt või vastu. Lugupeetud kolleegid, palun tähelepanu!

L. Hänni

Härra Rumesseni ettepanek mehhaaniliselt küll ei sobi ka sellesse esimesse lõiku, sest sel juhul jääb mulje, nagu oleks meil olnudki ülesanne tuua see lisaküsimus Põhiseaduse Assambleele. See ju päris niimoodi ei olnud. Töö käigus selgus, et seda on vaja. Nii et mina küll ei suuda kohe praegu teile ette lugeda sellist teksti, mis arvestaks härra Rumesseni parandust. Ma võin korrata seda, mida ma juba lugesin.

Juhataja

Üks hetk, palun! Kuulame ära härra Adamsi. Palun!

J. Adams

Ma pöördun tagasi härra Rumesseni esialgse ettepaneku juurde ja pakun teile välja sellise redaktsiooni, et loetelu oleks viimases lõigus: "Assamblee pöördub Eesti rahva poole ettepanekuga võtta vastu põhiseaduse eelnõu koos rakendamise seaduse eelnõuga ja vastata rakendamise seaduse eelnõu juurde kuuluvale lisaküsimusele." See lahendaks ju ka redaktsiooni probleemi.

Juhataja

Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma olen pidanud küll elu jooksul bürokraatiaga harjuma, aga mul läheb siin järjest raskemaks. Ma tahaks ennast lõbustada veel ühe ettepanekuga ja teen ettepaneku märkida ära, mitmel lehel on lisadokumendid, sest siis oleks see saadetis või saatekiri meie põhiseaduse juurde vormistatud täiesti korrektselt. Ma kutsun teid üles tõsisele suhtumisele, sest me oleme ikkagi Põhiseaduse Assamblee ega aja siin niisugust madalat poliitikat. Me peame täitma oma vandetootust või läheme siit ära.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas on võimalik, et proua Hänni loeb ette selle läkituse teksti, mille aluseks on meie otsus valida kolmest võimalusest härra Hando Runneli poolt töödeldud tekst, ja seejärel hääletamise teel otsustame, kas me lepime sellega, mida proua Hänni ette loeb, või jätkame tööd? Muidugi on üks võimalus veel: tulla läkituse pärast kokku nädala pärast. Kas te olete valmis kuulama ära proua Hänni etteloetud teksti?

L. Hänni

Ma ei suuda seda kohe käigu pealt siia juurde liita.

Juhataja

Proua Hänni!

L. Hänni

Hea küll! Ma hoiatan juba ette, et käigu pealt ma tõepoolest ei suuda juurde liita seda teksti, mille härra Rumessen on esitanud. See, mille härra Adams ette luges, kõlas ka väga venivalt ja konarlikult.

Ma võin teid ainult informeerida veel kord sellest tekstist, mis meil redaktsioonitoimkonnas sündis: "Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee läkitus Eesti rahvale. Põhiseaduse Assamblee on oma töö lõpetanud. Eesti Vabariigi põhiseaduse ning põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõud on valminud. Assamblee avaldab tänu Eesti rahvale ja meid volitanud esinduskogule usalduse eest. Samuti tänab assamblee kõiki eksperte ja nõuandjaid, kes aitasid kaasa põhiseaduse eelnõu viimistlemisele ja valmimisele. Oleme andnud oma parima, mida oskasime ja suutsime praeguses ajaloolises olukorras. Nüüd anname otsustamise järje Eesti rahva kätte. Rahvahääletusele panekuks valminud põhiseaduse eelnõu tugineb Eesti Vabariigi varasematele põhiseadustele ja on nende loomulik järglane. Ta lähtub inimõigustest, nende tunnustamise ja parlamentaarse demokraatia põhimõtetest ning rahva kestvuse elulistest huvidest. Assamblee

pöördub Eesti rahva poole ettepanekuga võtta põhiseaduse eelnõu rahvahääletusel vastu, et lõpetada rahva ja riigi elu halvav õiguskorra puudumine. Oma toetava otsusega astub Eesti rahvas määrava sammu Eesti riikluse kindlustamise raskel teel."

Juhataja

Palun, kas on proteste, kui juhatus paneb ette loetud läkituse teksti hääletamisele? Härra Adams, palun!

J. Adams

Püüdsime kiiruga seda redaktsiooni teha. Kõigepealt on niisugune küsimus. Proua Hänni! Ma arvan, et see on niisugune tekst, et siin ei pea juriidilist juuksekarva lõhki ajama. Me võime kindlasti ütelda "võtta vastu põhiseadus", mitte ei ole tingimata vaja kirjutada välja "võtta vastu põhiseaduse eelnõu". Antud kontekstis on see üks ja sama. Arvatavasti oleks lihtne stiil õigem. Aga redaktsioon on täiesti olemas. Ma võiksin teile esitada kolmanda lõigu esimese lause alguse redaktsiooni. Ma pean siin vist natukene selgitama, miks ma üldse selle küsimuse tõstatan. Lugupeetud juhataja talle omasel viisil enne juhtis tähelepanu, et ma kahtlustan ülemnõukogu milleski. Ma tunnen ülemnõukogu küllalt hästi ega kahtlusta teda milleski. Ma tahtsin juhtida tähelepanu sellele, et eestlaste hulgas on palju inimesi, kes tunnevad teda võib-olla tunduvalt vähem kui mina. Ma olen kohanud kümneid inimesi ja oletan, et neid on Eestimaal tõenäoliselt paarsada tuhat, kes seda väikest fakti, et "Rahva Hääles" unustati mõned read trükkimata, käsitlevad ilmselt hoopis teistest motiividest ajendatuna, kui tegelikult oli. Mul on tunne, et needsamad inimesed võivad käsitleda vääralt ka seda, kui me ei nimeta, et lisaküsimus on ajendatud mingisugustest teistest motiividest, kui on teksti lühiduse taotlus. Ma palun sellest aru saada, et see taotlus, et läkituses oleks nimetatud need kolm dokumenti, ei ole mitte minu või härra Rumesseni jonn. Tänan!

Juhataja

Kas härra Adamsil on võimalik kolmanda lõigu kohta esitada see uus redaktsioon, millest juttu oli? Härra Salum, palun!

V. Salum

Tänan! Milleks me piiname proua Liia Hännit? Vahest loeks selle lõppredaktsiooni viimase lõigu ette autor Hando Runnel või Jüri Adams. See ei ole nii ületamatult keeruline. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Ma loen ette selle redaktsiooni, mille härra Adams praegu kirjalikult esitas: "Assamblee pöördub

Eesti rahva poole ettepanekuga võtta vastu põhiseadus koos rakendamise seadusega ning vastata rakendamise seaduses lisaküsimusele, et lõpetada rahva ja riigi elu halvav õiguskorra puudumine. Oma toetava otsusega astub Eesti rahvas määrava sammu Eesti riikluse kindlustamise raskel teel." Niimoodi kõlab siis see viimane lõik, kui sinna juurde võtta härra Adamsi ettepanek.

Juhataja

Ülejäänud teksti osas on ainult üks märkus. Teises reas peaks vist sellel keskmisel sõnal "põhiseadus" olema "e" lõpus. Tekstis, mis meile välja jagatud, on see puudu. Kuulates tundus, et see jäi ka ütlemata. Kas proua Hännil on võimalik veel kord viimane lõik ette lugeda? Pärast seda ehk õnnestub isegi hääletada.

L. Hänni

Mul on siin küll kõik need paberid väga soditud, aga ma katsun: "Assamblee pöördub Eesti rahva poole ettepanekuga võtta vastu põhiseadus koos rakendamise seadusega ning vastata rakendamise seaduses lisaküsimusele, et lõpetada rahva ja riigi elu halvav õiguskorra puudumine. Oma toetava otsusega astub Eesti rahvas määrava sammu Eesti riikluse kindlustamise raskel teel."

Juhataja

Kas meil on võimalik asuda hääletama? Härra Kork, kui on küsimus, siis palun mikrofoni kaudu. Härra Kork!

T. Kork

Lugupeetud proua Hänni! Ma olen täiesti selle poolt, et need asjad, millest juttu oli, tuleb sisse viia, aga praegu jäi mulle kõrvu kõlama nii, nagu lõpetaks sellele lisaküsimusele vastamine õiguskorra puudumise. Või sain ma natuke valesti aru?

L. Hänni

Viimane lõik on tõesti kohmakas ja võib jääda selline mulje. Võib-olla teha veel vaheaeg, et seda lõiku viimistleda, kui me ei suuda käigu pealt seda teha.

Juhataja

Kuulame veel ära härra Adamsi ja proua Pärnaste. Ma usun, et nad annavad meile head nõu. Pärast seda otsustame, kas teeme vaheaja või valime mõne muu viisi. Härra Adams, palun!

J. Adams

Ma palun vabandust, et ma tegelen praegu nii tühise küsimusega. Minu taotlused olid ainult sisulised, mitte vormilised. Minu arvates on üks väga vana kindlaskujunenud reegel: kui laused muutuvad kohmakaks selle tõttu, et need lähevad pikaks, siis lihtsalt pannakse vahele punkt ja

jätkatakse pärast punkti suure tähega. Niisugustes küsimustes ei tahaks ma mitte kellegagi vaielda, minu arvates ei ole see sugugi keeruline probleem.

Juhataja

Suur tänu! Proua Pärnaste!

E. Pärnaste

Võib-olla väldib viimases lõigus olevat kahemõttelisust see, kui teine lause sõnastada järgmiselt: "Eesti Vabariigi põhiseaduse ning põhiseaduse rakendamise seaduse eelnõud on valminud, samuti ka viimase juurde kuuluv lisaküsimus."

Juhataja

Me oleme nüüd ...

L. Hänni

Küsimus on valminud – see kõlab ju kummaliselt.

Juhataja

Me oleme nüüd jõudnud ringiga tagasi sinna, kus me juba olime. Lugupeetud kolleegid! Meil on ilmselt vaja teha vaheaeg, et rahulikult veel kord nõu pidada, mis sellest viimasest lõikest saab. Palun, kas assamblee liikmetel on veel kannatust? Proua Hänni, kui pikka vaheaega on vaja?

L. Hänni

Kümme minutit.

Juhataja

Lugupeetud assamblee liikmed! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Mul on ettepanek selle viimase lõike kohta. Adamsi soovitatud lause võiks tõepoolest lõppeda seal, kus ta liiga pikaks läheb, ja siis tuleks teha teine lause, mis võiks alata nii: "Tuleb lõpetada rahva ja riigi elu halvav õiguskorra puudumine." Punkt. Sellega oleks siis see ka ehk stiililiselt korras. See tuleb lõpetada – miks mitte natuke loosungiliselt üles kutsuda?

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Enne kui me lõpetame, palun veel tähelepanu! Proua Hänni näeb natuke vaeva ja loeb meile puldist ette selle viimase lõigu.

L. Hänni

"Assamblee pöördub Eesti rahva poole ettepanekuga võtta vastu põhiseadus koos rakendamise seadusega ning vastata rakendamise seaduses lisaküsimusele. Tuleb lõpetada rahva ja riigi elu halvav õiguskorra puudumine. Oma toetava otsusega astub Eesti rahvas määrava sammu Eesti riikluse kindlustamise raskel teel."

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas on vaja läkitus tervikuna ette lugeda või on need kaks esimest lõiku kõigile arusaadavad? Seal praktiliselt parandusi polnud. On meil võimalik asuda hääletama?

Suur tänu!

Kes on selle poolt, et vastu võtta Eesti Vabariigi Põhiseaduse Assamblee läkitus Eesti rahvale, mille luges teile ette redaktsioonitoimkonna esinaine proua Liia Hänni? Hääletame, palun!

Läkituse teksti poolt oli 22 assamblee liiget ja 2 oli vastu.

Assamblee on otsustanud kiita heaks läkituse teksti ja ma loodan, et see avaldatakse.

Lugupeetud kolleegid! Meie tööd reguleerivate otsuste alusel lõpeb assamblee töö siis, kui põhiseaduse eelnõu on pandud rahvahääletusele. Ma siiski tunnen, et kahjuks oleme assambleena siin saalis koos viimast õhtut. Härra Kask, palun!

P. Kask

Austatud härra juhataja! Mina ei saanud nüüd aru. Minu arusaamise järgi tehti parandusettepanek selle pöördumise teksti ja tükk aega tegeldi sellega, et parandusettepanekut formuleerida. Mina ootas, et nüüd pannakse hääletusele, kas see teksti pikendus, minu arvates asjatu pikendus, läheb üldse sisse või jääb tekst nii, nagu see alguses oli.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkonnale me andsimegi ülesandeks teksti tervikuna käsitleda ja tekst tervikuna loeti teile ka ette. Paraku pean selle protesti tagasi lükkama. Läkitus on vastu võetud.

Lugupeetud kolleegid! Kuigi ülemnõukogu otsuse järgi lõpeb assamblee töö siis, kui põhiseaduse eelnõu on pandud rahvahääletusele, tunnen ma siiski, et me oleme assambleena siin saalis koos viimast õhtut. Sellepärast tänan teid kõiki assamblee juhatuse nimel! Loodan, et suur osa assamblee liikmetest jätkab tööd samas saalis Riigikogu koosseisus ja püüab ellu viia seda põhiseaduse eelnõu, mille me nii vaevarikkalt oleme välja töötanud. Tänan teid veel kord! Soovin teile kõigile edu! Head õhtut! Nägemiseni! (Aplaus.)